

การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ
**RELATIONSHIP MAKING IN BUDDHIST HOUSEHOLDING OF
COUPLES**

นางศิวาพัชร ฉัตรเท

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ

นางศิวาพัชร ฉัตรเท

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Relationship Making in Buddhist Householding of Couples

Mrs. Sivapat Chattae

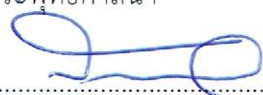
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์
เรื่อง “การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

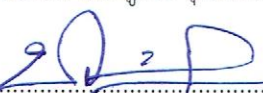

.....
(พระมหอสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

.....
(พระมหอสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

ประธานกรรมการ

.....
(ผศ. ดร.ประทีป พิษทองกลาง)

กรรมการ

.....
(ดร.อาภากร ปัญโญ)

กรรมการ

.....
(ดร.ดิลก บุญอิม)

กรรมการ

.....
(พระอธิการสุชาติ จันทสโร, ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

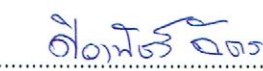
ดร.ดิลก บุญอิม

ประธานกรรมการ

พระอธิการสุชาติ จันทสโร, ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

.....
(นางศิวาพัชร ฉัตรเท)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ

ผู้วิจัย : นางศิวาพัชร ฉัตรเท

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: ดร.ดิลก บุญอิม, ปธ.๖, กศ.บ. (บริหารการศึกษา), ศศ.บ. (ไทยคดีศึกษา), ศน.ม. (พุทธศาสนศึกษา), ศน.ม. (สังคมวิทยา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

: พระอธิการสุชาติ จันทสโร ดร., พธ.บ. (ครุศาสตร์), ศศ.ม. (พัฒนาสังคม), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

วันสำเร็จการศึกษา : ๓ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ” ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรส ๒) เพื่อเสนอแนวทางการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มเป้าหมายผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ กลุ่มบุคคลที่อยู่ในสถานภาพสามีหรือภรรยา จำนวน ๑๖ ราย ได้มาโดยวิธีเจาะจง

ผลการวิจัย พบว่า :

สังคมเกิดขึ้นได้จากครอบครัว ซึ่งประกอบด้วยคู่สมรส คือ สามีและภรรยา และอาจมีบุตรธิดา และเครือญาติอยู่ร่วมด้วย ความสุข ความเจริญและความมั่นคงของครอบครัวจะมีมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรส การเสริมสร้างชีวิตครอบครัวของคู่สมรสให้มีคุณภาพ ควรประกอบด้วยความรักอย่างมีเหตุผล แต่งงานด้วยความรักต่อกันอย่างแท้จริง มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน เห็นความสำคัญของวิถีชีวิตครอบครัว ส่งเสริมภารกิจซึ่งกันและกัน มีความซื่อสัตย์ต่อกัน ให้เกียรติและไว้วางใจกัน ให้ความเคารพบุพการีของกันและกัน มีความคิดเห็นสอดคล้องกัน และร่วมกันสร้างความมั่นคงให้แก่ครอบครัว

การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรส ควรใช้หลักอริยบท ๔ คือ ฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความตั้งใจ) และ วิมังสา (การไตร่ตรอง) เป็นฐานเกื้อหนุนการดูแลเอาใจใส่ช่วยเหลือกัน การร่วมกันแก้ไขข้อบกพร่องของกันและกัน การรักษาครอบครัวให้มีความสุข การร่วมกันรับผิดชอบภารกิจ การสร้างบรรยากาศในครอบครัวให้น่าอยู่และการเอาใจใส่สงเคราะห์คนใกล้ชิดรวมทั้งการรู้จักการใช้สอยเงินทองอย่างประหยัด

การสร้างสัมพันธภาพของคู่สมรสเชิงพุทธตามหลักอิทธิพล ๔ ที่เกื้อหนุนต่อชีวิตครอบครัวให้อยู่อย่างมีความสุข จากการวิเคราะห์หลักอิทธิบาทที่มีผลต่อการสัมพันธภาพของคู่สมรสประกอบด้วย ๑) การทำหน้าที่ตามสถานภาพของคู่สมรส ความเต็มใจปฏิบัติและรับผิดชอบการงานในครอบครัว และส่งเสริมและสนับสนุนคู่สมรสเพื่อเพิ่มพูนรายได้ ๒) การสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัวของคู่สมรสด้วยการให้เกียรติซึ่งกันและกันทั้งต่อหน้าหรือลับหลัง ความเข้าใจและใส่ใจ ความรู้สึกของกันและกันและขจัดปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ๓) การพึ่งตนเองของคู่สมรส เพียรพยายามทำงานหารายได้ ประพฤติตนตามหลักคุณธรรมและมีวินัยในตนเอง ๔) การเกื้อกูลต่อสังคมของคู่สมรส การร่วมแก้ปัญหาชุมชนและสังคม โดยการไตร่ตรองปัญหายามสังคตต้องการ การแสดงไมตรีจิตต่อคนในชุมชนด้วยการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี ช่วยเหลือกิจกรรมของชุมชนมีน้ำใจให้กันและกัน การสร้างสัมพันธภาพของคู่สมรสเชิงพุทธเป็นการประพฤติปฏิบัติตนของคู่สมรสเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีเกื้อกูลประโยชน์สุขแก่ตนเองและชุมชน ดังนั้น เพื่อให้เกิดความผาสุกในการครองเรือนควรดำรงตนตามหลักสัมพันธภาพเชิงพุทธอันเป็นประโยชน์สุขอันแท้จริง

Thesis Title : Relationship Making in Buddhist Householding of Couples

Researcher : Sivapat Chattae

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Dr.Diloke Boonim
B.Ed. (Bachelor of Education), B.A. (Buddhist Studies),
Ph.D. (Buddhist Studies)

: Phra Adhikarn Suchat Chanthasaro Dr.
B.A. (Buddhist Studies), M.A. (Social Development),
Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : March 3, 2019

Abstract

The thesis entitled “Relationship Making in Buddhist Householding of Couples” consisted of 2 objectives. The study aimed: 1) to study concepts about relationship making in householding couples and 2) to propose ways for relationship making in Buddhist householding of couples. This is a qualitative research. The target group of interview was group of 16 people who were in the status of either a husband or wife.

From the study, it was found that society risen from a family consisting of husband and wife, and perhaps with children and relatives that lived together too. The level of happiness, prosperity and stability of a family depended on the relationship making in householding of couples. To strengthen the family life of couple with quality, it must consist of rational love, understanding, the recognition in the values of family life, the support in each other’s work, honesty towards each other, respect to each other’s parents, the consistence in opinions and helping each other to create stability for the family.

The Dhamma that should be applied in the relationship making in householding of couples was *Iddhipāda* or the path of accomplishment consisting of intention (*chanda*), effort (*virīya*), thoughtfulness (*citta*) and investigation (*vīmaṃsā*).

This Dhamma was a base to take care, pay attention and help each other, to help to fix each other's flaws, to keep the family happy, to be jointly responsible for the work, to create a pleasant atmosphere in the family, to pay attention and care close people of the family, and to spend money wisely.

The relationship making of couples according to *Iddhipāda* that supported family life to live happily, from analyzing *iddhipāda* that affected the relationship of the couple, the effects were: 1) performing the duty according to one's role in the household, willing to be responsible for family work and supporting spouse to increase income, 2) giving respect to each other, understanding and paying attention to each other and resolving conflicts and problems in the family, 3) being able to rely on oneself of spouse, earning a living, behaving oneself according to the moral principles and having self-discipline, and 4) social support of spouse, taking part in solving community and social problems, showing goodwill to the people in the community with good interaction and helping community activities with kindness.

Relationship making in couples according to Buddhism was a practice of couples to be the role model that supported benefits and happiness for oneself and the community, therefore, in order to achieve the well-being in householding, the couples should maintain themselves in accordance with the Buddhist relationship principle for true happiness.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาอย่างยิ่งจาก ดร.ติลก บุญอ้อม ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์, พระอธิการสุชาติ จนทสโร, ดร. กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ รวมทั้งพระมหาอินทร์วงศ์ อิสสรภาณี ดร, ผศ.ดร. โพน นามมณี, ดร.ภารดี พูลประภา เอี่ยมเจริญ ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย, พระอาจารย์บุญทรง ปญญธโร พระวิปัสสนาจารย์ศูนย์วิปัสสนากรรมฐาน วัดน้ำบ่อหลวง และ พระมหาภิรติ วรกิตติ อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ในการให้คำแนะนำ ตรวจสอบ และแก้ไข ข้อบกพร่องต่างๆ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณพระมหาสมบุรณ์ วุฒติกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย อีกทั้งพระราชาธรรมลังการ ผู้อำนวยการศูนย์บัณฑิตวิทยาลัย มจร.วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง พร้อมทั้งคณาจารย์และเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน ที่ได้เอื้อเฟื้อในด้านสถานศึกษาและกรุณาอำนวยความสะดวกในการทำงานทุกอย่างมาโดยตลอด

ขอบคุณกัลยาณมิตรทุกท่านและห้องสมุด มจร.วิทยาลัยสงฆ์ลำปาง ที่ให้หยิบยืมตำราและเอกสาร ทำให้ผู้วิจัยสามารถค้นคว้าได้อย่างเต็มที่และทำให้การวิจัยสำเร็จลงด้วยดี

คุณความดีที่จะพึงเกิดขึ้นจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมบูชาคุณพระรัตนตรัย บูชาคุณบิดามารดาผู้ให้กำเนิดและครูบาอาจารย์ทุกท่าน ที่เคยให้การอบรมสั่งสอนมา ทำให้ผู้วิจัยมีชีวิตที่ดีมีโอกาสได้รับการศึกษา ทั้งนี้เพื่อประโยชน์และคุณค่าของการวิจัยครั้งนี้ขอมอบให้ แก่ มจร.วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง เพื่อนำไปเผยแพร่แก่สาธารณชนต่อไป

นางศิวาพัชร ฉัตรเท

๓ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ซ
สารบัญรูปภาพ	ณ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามวิจัย	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตในการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่จะได้รับการจากการวิจัย	๕
บทที่ ๒ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรส	๖
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตสมรส	๖
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับสัมพันธภาพครอบครัว	๙
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว	๑๖
๒.๔ หลักอิทธิบาท ๔	๓๔
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔๖
๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๕๓
๒.๗ บริบทของเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	๕๓

บทที่ ๓ วิธีการดำเนินวิจัย	๕๖
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๕๖
๓.๒ พื้นที่/ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย	๕๖
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๕๗
๓.๔ ขั้นตอนการพัฒนาเครื่องมือการวิจัย	๕๘
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๕๘
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๖๐
๔.๑ ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรส เชิงพุทธ	๖๐
๔.๒ การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสตามแนวพระพุทธศาสนา	๗๑
๔.๓ เสนอแนวทางการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสตาม แนวพระพุทธศาสนา	๗๖
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๘๔
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๘๔
๕.๒ การอภิปรายผล	๘๘
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๙๐
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ	๙๐
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป	๙๑
บรรณานุกรม	๙๒
ภาคผนวก	๙๙
ภาคผนวก ก ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือ	๑๐๐
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๐๗
ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๑๕
ภาคผนวก ง รูปภาพลงพื้นที่สัมภาษณ์	๑๓๒
ประวัติผู้วิจัย	๑๓๕

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
ตารางที่ ๑ ตารางหลักอิทธิบาท ๔ ที่เกื้อหนุนต่อการสร้างสัมพันธภาพ ในการครองเรือนของคู่สมรส	๔๓
ตารางที่ ๒ กรอบแนวความคิด	๕๓
ตารางที่ ๓ ตารางรายชื่อและประวัติผู้ให้สัมภาษณ์	๖๐
ตารางที่ ๔ ตารางแนวทางทางการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือน ของคู่สมรสตามแนวพระพุทธศาสนา	๗๖

สารบัญรูปภาพ

รูปภาพ	หน้า
รูปที่ ๑ สัมภาษณ์ นายจำเนียร สารยศ	๑๓๓
รูปที่ ๒ สัมภาษณ์ นายธงชัย แก้วสุขสรรค์	๑๓๓
รูปที่ ๓ สัมภาษณ์ นางกนกพร สุขรัตน์	๑๓๔
รูปที่ ๔ สัมภาษณ์ นางวรรณพร บุญน้อม	๑๓๔

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ทุก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.อิติ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
อภิ.วิ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สามีและภรรยาเป็นจุดเริ่มต้นของสัมพันธภาพที่สำคัญที่สุดในครอบครัว ถ้าสามีและภรรยามีความรักใคร่เข้าใจซึ่งกันและกัน พยายามปรับตัวเข้าหากันมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันเต็มใจร่วมทุกข์ร่วมสุขกันในครอบครัว มีการสื่อสารที่ดีต่อกันตลอดจนรับผิดชอบและแก้ไขปัญหาดังกล่าว ภายในครอบครัวร่วมกัน ก็แสดงถึงคุณภาพชีวิตสมรสที่ดีของคู่สามีภรรยาแต่ในทางตรงกันข้ามหากสามีภรรยามีสัมพันธภาพที่ไม่ดีต่อกัน ขาดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ไม่รักใคร่ปรองดองกันและขาดความรับผิดชอบร่วมกันแล้วไซ้ร่ ย่อมเกิดความขัดแย้งรุนแรงถึงขั้นทำให้ครอบครัวต้องแตกแยกสลายลง หรือทำให้ครอบครัวขาดความสุขและมีปัญหาซึ่งจะนำไปสู่ปัญหาสังคมในที่สุด

ประเพณีในการเลือกคู่ครองมักจะแตกต่างกันไปแต่ละสังคมและช่วงเวลาทั้งในรูปของการไปขุดเอามา (Wife capture) หรือไปซื้อขายแลกเปลี่ยนเอามาด้วยสิ่งของหรือฝูงวัวควาย (Wife purchase) บางสังคมพ่อแม่และผู้ปกครองเป็นผู้เลือกคู่ให้ลูกโดยที่หนุ่มสาวไม่มีโอกาสตัดสินใจด้วยตนเองทุกอย่างขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจของพ่อแม่ทั้งสิ้นเป็นระบบคลุมถุงชน (arranged marriage) แต่บางสังคมโดยเฉพาะในสังคมสมัยใหม่ก็เปิดโอกาสให้ชายหญิงเลือกคู่กันเองโดยเสรีโดยทั่วไปมักใช้ความรักและความพึงพอใจเป็นส่วนตัวเป็นหลักในการพิจารณา เช่น นิสัย ทศนคติ รสนิยม หรือ ค่านิยมตรงกันและมีความรักชอบพอกัน^๑ เมื่อชายและหญิงตกลงปลงใจที่สร้างครอบครัวหรือจะอยู่ร่วมกันตามประเพณีแล้วจะทำการสมรสกัน ซึ่งในวิชาสังคมวิทยา การสมรส คือการที่ชายและหญิงแสดงตนให้สังคมได้รับรู้ว่าอยู่ร่วมกันโดยปฏิบัติตามวิธีของกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณีที่ใช้อยู่ในถิ่นนั้นและด้วยผลของการกระทำดังกล่าวทั้งสองย่อมเกิดสิทธิและหน้าที่ต่อการสมรสเป็นเสมือนสมาคมหรือข้อสัญญาที่ชายและหญิงจะแต่งงานอยู่ร่วมกันเป็นระยะเวลายาวนานอย่างไรก็ตาม การที่ชายหญิงสมรสกันไม่ได้เป็นสิ่งยืนยันได้ว่าคู่สมรสจะครองเรือนอยู่ด้วยกันอย่างยั่งยืนตลอดไป

^๑ จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ และคณะ, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๔๓.

การแต่งงานและการใช้ชีวิตคู่ให้มีความสุขนั้น จึงอาจเป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ยากจากข้อมูลงานทะเบียนครอบครัวของกรมการปกครองกระทรวงมหาดไทยพบว่า คู่สมรสที่ประสบความล้มเหลวมีเหตุให้ต้องหย่าร้างมีจำนวนไม่น้อยจากสถิติในช่วง ปี ๒๕๕๐ ถึง ปี ๒๕๕๒ พบว่า ปี ๒๕๕๐ มีการหย่าร้าง จำนวน ๑๐๐,๔๒๐ คู่ ปี ๒๕๕๑ มีการหย่าร้าง จำนวน ๑๐๙,๐๘๔ คู่และปี ๒๕๕๒ มีการหย่าร้างจำนวน ๑๐๙,๖๖๘ คู่ตามลำดับ^๒ จะเห็นได้ว่าอัตราการหย่าร้างค่อนข้างสูงและมีแนวโน้มจะเพิ่มสูงขึ้นในอนาคต ซึ่งเป็นผลมาจากการขาดความพึงพอใจในชีวิตสมรส จนนำไปสู่การตัดสินใจหย่าร้างในที่สุด

ปัญหาครอบครัวเป็นเหตุการณ์ที่ครอบครัวไม่ได้คาดหวังหรือปรารถนาที่จะให้เกิดขึ้น เช่น การไม่มีบุตรไว้สืบสกุล การมีบุตรผิดปกติ การเจ็บป่วย การนอกใจคู่สมรส การว่างงานหรือตกงาน เป็นต้น เมื่อเกิดปัญหาในครอบครัวขึ้นแล้ว สมาชิกในครอบครัวจะได้รับความกดดันและคับข้องใจเป็นอย่างมาก บางปัญหาก่อให้เกิดความอับอายขายหน้าและไม่สามารถแก้ปัญหา ทำให้คู่สมรสอาจต้องการแยกกันอยู่ชั่วคราว หรืออาจต้องหย่าร้างกัน การแยกกันอยู่หรือหย่าร้างกันในสังคมไทยสมัยใหม่ สังคมยอมรับมากขึ้น ไม่ใช่เรื่องที่น่าอับอายต่อไป เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากทางตะวันตกที่ส่งผลให้แบบแผนการสมรสของสังคมสมัยใหม่เปลี่ยนเป็น “การแต่งงานเปิด” ซึ่งหนุ่มสาวไม่มีพันธะต่อกันและมีอิสระมาก การแต่งงานเปิดจึงเป็นวิถีชีวิตคู่ที่นิยมกันแพร่หลายในหมู่คนหนุ่มสาวรุ่นใหม่^๓

นอกจากนี้ สังคมไทยสมัยใหม่ ซึ่งมีสภาพการดำเนินชีวิตในเมืองที่เต็มไปด้วยการแข่งขัน ตัวใครตัวมัน เน้นในเรื่องผลประโยชน์และความพอใจส่วนตัวเป็นเรื่องสำคัญ โดยมีความคิดว่าหากอยู่กันไปแล้วไม่มีความสุข ก็ควรหย่ากันไปจะดีกว่า

อย่างไรก็ตาม รูปแบบของครอบครัว นับเป็นองค์ประกอบที่ชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงด้านวงจรชีวิตครอบครัว ซึ่งจะมีผลต่อทิศทางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยรวม รูปแบบครอบครัวจึงมีลักษณะโครงสร้างที่หลากหลาย แต่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือการสร้างและพัฒนาครอบครัวร่วมกัน ประกอบด้วย^๔

^๒ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, *งานทะเบียนครอบครัว*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.dopa.go.th/dopanew>, [๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๓].

^๓ จานงค์ อติวัฒน์สิทธิ และคณะ, *สังคมวิทยา*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๘๖.

^๔ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, “การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ: ๒ ปี แห่งการเปลี่ยนแปลง”, *เอกสารประกอบการประชุมประจำปี ๒๕๔๖*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๖), หน้า ๓-๔. (อัดสำเนา)

๑) บทบาทหน้าที่ของครอบครัว เป็นปัจจัยพื้นฐานที่จะช่วยสร้างความสงบสุขให้แก่สมาชิกของครอบครัวและสังคมโดยรวม เพราะครอบครัวมีหน้าที่ดูแลความต้องการและพัฒนาคุณภาพของสมาชิกอย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ของร่างกายและจิตใจ การปลูกฝังความเป็นมนุษย์ที่ดีและเป็นแหล่งที่เอื้อต่อการเรียนรู้และถ่ายทอดวัฒนธรรม และจะส่งผลให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวตามมา

๒) สัมพันธภาพในครอบครัว นับเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งในการดำรงไว้ซึ่งความอยู่ดีมีสุขของสมาชิกทุกคนในครอบครัว เพราะหากครอบครัวที่มีสมาชิกอยู่ร่วมกันโดยขาดความสัมพันธ์ที่ดี ไม่มีความผูกพัน เคารพรักและเอื้ออาทรต่อกัน ครอบครัวจะอยู่ดีมีสุขได้ยาก

๓) การพึ่งตนเองของครอบครัว เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ครอบครัวอยู่รอดคงโครงสร้างหน้าที่และรักษาสัมพันธภาพที่ดีของครอบครัวไว้ โดยสมาชิกในครอบครัวจะต้องร่วมกันพัฒนาเศรษฐกิจของครอบครัวให้อยู่รอดและเข้มแข็ง ดูแลด้านสุขภาพของสมาชิกและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและบริการสังคม

๔) การเกื้อกูลสังคมของครอบครัว หากสมาชิกทุกคนของครอบครัวอยู่ดีมีสุขแล้วย่อมสามารถที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นในสังคมได้ ทั้งการมีส่วนร่วมของครอบครัวในกิจกรรมที่สร้างสรรค์ และช่วยเหลือสังคม ในขณะเดียวกันก็เลี่ยงการเป็นผู้ก่อให้เกิดความเดือดร้อนหรือสร้างปัญหา ให้แก่สังคมพร้อมกันไปด้วย

จากสภาพการที่กล่าวมา จึงเห็นได้ว่า การที่คู่สมรสจะเป็นคู่ชีวิตกันได้อย่างยืนยาวและยาวนานนั้น นอกจากกามคุณแล้ว คู่สมรสจะต้องมีข้อประพฤติดี มีหลักธรรมเป็นพื้นฐานอันมั่นคงที่จะทำให้อยู่ครองคู่กันได้ยืนยาว และทำให้คู่สมรสมีชีวิตสอดคล้องกลมกลืนกัน ในหลักพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการครองเรือนหลายหลักธรรม ซึ่งคู่สมรสสามารถเลือกปฏิบัติได้ตามอุปนิสัยแห่งตน เป็นต้นว่า หลักฆราวาสธรรม ๔ ประการ ประกอบด้วย ๑) สัจจะ ความซื่อสัตย์ ๒) ทมะ ความอดกลั้น ๓) ขันติ ความอดทน และ ๔) จาคะ ความเสียสละ^๕ หรือหลักสังคหวัตถุ ๔ ประการ ประกอบด้วย ๑) ทาน การแบ่งปัน ๒) ปิยวาจา การพูดสุภาพ ๓) อตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ และ ๔) สมานัตตตา การวางตนเหมาะสม^๖ และยังมีการทำหน้าที่อนุเคราะห์กันตามหลักทศ ๖ เกี่ยวกับทศเบื่องหลัง^๗ นอกจากนี้ในทางพระพุทธศาสนายังมี หลักอิทธิบาท ๔ เป็นกระบวนการขับเคลื่อนภารกิจต่างๆ ทั้งที่เป็นส่วนตน ครอบครัว และสังคม ให้บรรลุผลสำเร็จตามที่

^๕ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๔.

^๖ อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐-๕๑.

^๗ ใน ท.ป.า. (ไทย) ๑๑/๒๖๖/๒๑๒.

ตนต้องการ ซึ่งประกอบด้วย ๑) ฉันทะ ความเต็มใจที่ทำ ๒) วิริยะ ความเพียร ๓) จิตตะ ความตั้งใจ และ ๔) วิมังสา การไตร่ตรอง^๔ หากคู่สมรสรู้จักเลือกใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับสถานภาพและบทบาทของตนแล้ว ผู้วิจัยเชื่อว่าการดำเนินชีวิตครอบครัวของคู่สมรสจะประสบความเจริญรุ่งเรืองและมีความสุข ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สวัสดิภาพ ครอบครัว สังคมและจิตใจ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงตัดสินใจศึกษาเรื่อง “การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ” ทั้งนี้ เพื่อต้องการวิเคราะห์หลักธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักอิทธิบาท ๔ สำหรับใช้เป็นฐานของการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรส ใน ๔ ด้าน คือ ด้านบทบาทหน้าที่ของครอบครัว ด้านสัมพันธภาพในครอบครัว ด้านการพึ่งตนเองของครอบครัว และด้านการเกื้อกูลสังคมของครอบครัว เพราะเห็นว่ากระบวนการนี้ จะอำนวยความสะดวกและความสุขแก่คู่สมรสอย่างแท้จริง โดยคาดหวังว่า ผลการวิจัยครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษาและทำความเข้าใจ แล้วใช้เป็นคู่มือปฏิบัติในการดำเนินชีวิตสมรสในอนาคตต่อไป

๑.๒ คำถามวิจัย

๑.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรส เป็นเช่นไร

๑.๒.๒ แนวทางการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรส ตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรส

๑.๓.๒ เพื่อเสนอแนวทางการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสตามแนวพระพุทธศาสนา

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรส โดยเน้นการใช้หลักอิทธิบาทเป็นฐานดำเนินการ ๔ ด้าน คือ ด้านการทำหน้าที่ตามสถานภาพของคู่สมรส, ด้านการสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัวของคู่สมรส , ด้านการพึ่งตนเองของคู่สมรส และด้านการเกื้อกูลต่อสังคมของคู่สมรส

^๔ อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๓๑/๓๔๒.

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร สัมภาษณ์คู่สมรส ชาย ๘ ราย หญิง ๘ ราย รวมทั้งสิ้น ๑๖ ราย เป็นกรณีศึกษา

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านสถานที่ สัมภาษณ์คู่สมรสที่มีภูมิลำเนาในเขต เทศบาลอำเภอเมืองจังหวัดลำปาง

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านเวลา ได้แก่ ทำการศึกษาวิจัย ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑ – ๓๑ ธันวาคม ๒๕๖๑

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

เชิงพุทธ หมายถึง อิทธิบาท ได้แก่ หลักธรรมที่เป็นฐานแห่งการกระทำภารกิจต่างๆ ให้ประสบผลสำเร็จประกอบข้อปฏิบัติ ๔ ประการ ได้แก่ ฉันทะ คือ ความพอใจ วิริยะ คือ ความเพียร จิตตะ คือ ความตั้งใจ และ วิมังสา คือ การไตร่ตรอง

คู่สมรส หมายถึง ชายและหญิงจดทะเบียนสมรสกัน หรือ การที่ชายและหญิงสมัครใจเข้ามาอยู่กินฉันสามีภรรยา โดยต่างฝ่ายต่างมีหน้าที่จำต้องอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน

การครองเรือน หมายถึง การที่ชายและหญิงมีความพอใจ ตกลงใจที่จะใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน พร้อมทั้งจะเผชิญกับปัญหาร่วมกันและแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตเพื่อความสุขของการครองเรือน

การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือน หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในครอบครัว โดยมีความรักความเอื้ออาทรหรือเกื้อกูลกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว

การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรส หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรส การแสดงบทบาทตามสถานภาพของสามีและภรรยา ในด้านบทบาทหน้าที่ตามสถานภาพด้านการสร้างความสัมพันธ์, การพึ่งตนเองและการเกื้อกูลต่อสังคม

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ได้ทราบแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรส และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้

๑.๖.๒ ได้ทราบแนวทางการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสตามแนวพระพุทธศาสนา ที่เป็นแนวทางใหม่

๑.๖.๓ สามารถนำผลการวิจัยไปเผยแพร่ทางสื่อตีพิมพ์เพื่อเป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน

บทที่ ๒

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

สังคมเกิดขึ้นได้จากครอบครัวซึ่งประกอบด้วยคู่สมรส คือ สามีและภรรยา และอาจมีบุตรธิดาและเครือญาติอยู่ร่วมด้วยความสุขความเจริญและความมั่นคงของครอบครัวจะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับ การสร้างสัมพันธ์ภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเป็นสำคัญในการศึกษาวิจัย ในบทนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตครอบครัวจากเอกสารและงานวิจัยต่างๆ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตสมรส

ชีวิตสมรสเป็นความสัมพันธ์แบบใกล้ชิดระหว่างคู่สมรสและเป็นการปรับตัวเข้าหากัน มีความพึงพอใจในชีวิตสมรสเพื่อให้การอยู่กินด้วยกันอย่างมีความสุขมีความเจริญรุ่งเรืองและอยู่กันอย่างยืนยาวในชีวิตสมรส ถ้าคู่สมรสมีคุณภาพสมรสที่ดีมีความรักความอบอุ่นในครอบครัวปัญหาต่างๆ ในครอบครัวก็จะลดน้อยลงและทำให้ครอบครัวมีความสุข

๒.๑.๑ ความหมายของคุณภาพชีวิตสมรส

งามตา วนิทานนท์^๑ อธิบายว่า คุณภาพชีวิตสมรส คือ ลักษณะทั้งด้านคุณภาพและปริมาณซึ่งปฏิสัมพันธ์และการทำหน้าที่ของคู่สมรสหลายประการเช่นการปรับตัวเข้าหากันมีการสื่อสารกันอย่างเหมาะสมมีความสัมพันธ์ที่ดีมีความสุขและความพึงพอใจในชีวิตสมรส

จากข้อความดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า ชีวิตสมรสของสามีภรรยาที่มีคุณภาพนั้น ทั้งสามีและภรรยาควรมีบรรทัดฐานในด้านทัศนคติ ความเชื่อ ความประพฤติ ความรักความเข้าใจ บริบทในการครองคู่ที่สอดคล้องกัน โดยมีการวางแผนชีวิตอนาคตไปในทิศทางเดียวกัน

^๑ งามตา วนิทานนท์และคณะ, การวิเคราะห์ดัชนีเชิงเหตุและผลของคุณภาพชีวิตสมรสในครอบครัวไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๒๔.

สรุปความได้ว่า คุณภาพชีวิตสมรสหมายถึงการที่คู่สมรสมีการปรับตัวได้ดี การสื่อสารกันอย่างมีประสิทธิภาพ มีความพึงพอใจในชีวิตคู่ คุณภาพชีวิตสมรสเป็นสิ่งที่มีความหมายครอบคลุมองค์ประกอบหลายอย่างที่แสดงถึงคุณค่าและการประเมินความสัมพันธ์ของการสมรสในลักษณะที่เป็นความต่อเนื่องของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรส คุณภาพชีวิตสมรสที่ดีเกี่ยวข้องกับการปรับตัว การสื่อสารระหว่างคู่สมรสที่ดีมีความสุขในชีวิตสมรสสูงมีความพึงพอใจซึ่งกันและกันมีความขัดแย้งต่ำ มีการประสานกันระหว่างคู่สมรสเป็นอย่างดีซึ่งคุณภาพชีวิตสมรสในลักษณะดังกล่าวนี้อาจจะสูงหรือต่ำ ขึ้นอยู่กับการปฏิสัมพันธ์ของคู่สมรสว่าจะสามารถแสดงออกกันได้ดีเพียงใดและขึ้นอยู่กับหน้าที่ของชีวิตสมรสว่าคู่สมรสจะปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของการเป็นสามีภรรยาได้มากน้อยเพียงใด

๒.๑.๒ องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตสมรส

งามตา วนิทนานนท์^๒ กล่าวว่า การวัดคุณภาพชีวิตสมรส มีดังนี้

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรสหมายถึงความสัมพันธ์ของผู้เป็นสามีและภรรยา หรือกับคู่สมรสของตนทั้งในด้านดีและไม่ดีเกี่ยวกับการช่วยเหลือกันการแสดงความเห็นใจซึ่งกันและกัน รวมถึงปริมาณความขัดแย้งทางเห็นไม่เข้าใจกันมีน้อยลง

๒. การปรับตัวระหว่างคู่สมรสหมายถึงปริมาณความสัมพันธ์ระหว่างกันมี ๔ ด้าน คือ การมีความคิดหรือการกระทำที่สอดคล้องกันความพึงพอใจต่อการยึดเหนี่ยวผูกพันกัน และการแสดงความรักที่มีต่อกันและกัน

มัลลิกา สมสกุล^๓ อธิบายถึงปัจจัยพื้นฐานในการเสริมสร้างครอบครัวให้มีคุณภาพ ๑๐ ประการ คือ

๑. รักอย่างมีเหตุผล ครอบครัวควรเริ่มต้นจากรากฐานของความรักอย่างมีเหตุผล ไม่ใช่เกิดจากความหลงใหลซึ่งไม่มีความยั่งยืนคนที่จะมีรักอย่างมีเหตุผลได้นั้นจะต้องมีวุฒิภาวะพอสมควรและอยู่ในวัยที่สามารถเข้าใจเหตุผลของการมีครอบครัวและการเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ภายในครอบครัว

๒. ไม่แต่งงานกันด้วยเหตุผลทางการหาผลประโยชน์เป็นหลัก อาทิเช่นฐานะการเงิน ความมีชื่อเสียงยศตำแหน่งเป็นต้นซึ่งเป็นการอยู่ร่วมกันแบบมีเงื่อนไขหรือการไม่มีความจริงใจต่อกันในชีวิตคู่สมรสเพราะจะทำให้ชีวิตคู่สมรสไม่ประสบความสำเร็จและความสุข

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔.

๓ มัลลิกา สมสกุล, “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตสมรสของข้าราชการสำนักงานประมาณ.”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐.

๓. มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ความเข้าใจเกิดขึ้นด้วยความสนใจหรือการใส่ใจ ความรู้สึกของกันและกัน มีการรับฟังสมาชิกในครอบครัวและต้องแสดงความรู้สึกอย่างเปิดเผยและ พร้อมช่วยเหลือกันการที่คนเราเข้าใจกันและกันจะลดปัญหาความขัดแย้งลงได้

๔. เห็นประโยชน์ของครอบครัวมากกว่าประโยชน์ส่วนตัวคนคู่สมรส จะต้องมีความเสียสละไม่เห็นแก่ตัวและพร้อมที่จะเป็นผู้ให้มากกว่าการเป็นผู้รับเพื่อต้องการให้ครอบครัวเป็นสุข จำต้องลดสิ่งที่เป็นส่วนตัวลง

๕. มีการส่งเสริมซึ่งกันและกันคู่สมรสจะต้องส่งเสริมสนับสนุนและยินดีในความสำเร็จของคู่ครองซึ่งถือว่าความสำเร็จของคู่ครองนั้นเป็นความสำเร็จของตนด้วย

๖. มีความซื่อสัตย์ต่อกัน คู่สมรสจะต้องประพฤติตนให้เป็นที่น่าเชื่อถือไว้วางใจและเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกหลานสร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้นในครอบครัว

๗. ให้เกียรติและไว้วางใจกัน คู่สมรสต้องยกย่องให้เกียรติกันอย่างสม่ำเสมอและไม่ก้าวก่ายหน้าทีการทำงาน รวมทั้งเคารพสิทธิของกันและกัน

๘. ให้ความเคารพต่อบุพการีของกันและกัน คู่สมรสต้องปฏิบัติต่อญาติทางฝ่ายสามีหรือภรรยา ดุจญาติของตนเพื่อทำให้เกิดความรักกลมเกลียวกัน

๙. แสวงหาความสอดคล้องให้มาก คนแต่ละคนอาจมีภูมิหลังที่ต่างกันมา แต่เมื่อมาใช้ชีวิตคู่ก็ควรหาจุดร่วมที่มีความสอดคล้องกันให้มากที่สุด อาทิ ค่านิยม ความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรม และรสนิยมต่างๆ ซึ่งจะทำให้ชีวิตสมรสมีความราบรื่นและลดความขัดแย้งลงได้

๑๐. สร้างความมั่นคงให้แก่ครอบครัว การสร้างครอบครัวต้องคำนึงถึงความมั่นคงซึ่งจะมีผลระยะยาว เพราะชีวิตครอบครัวนั้น ต้องอยู่ร่วมกันยาวนาน

จากข้อความดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า ปัจจัยพื้นฐานของการเสริมสร้างชีวิตครอบครัวให้มีคุณภาพ ก็คือ การให้เกียรติซึ่งกันและกัน การให้ความเคารพญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย การช่วยกันสร้างฐานะทางการเงินให้มั่นคง ความซื่อสัตย์ และความไว้วางใจกัน สิ่งดังกล่าวนี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ชีวิตสมรสในการครองเรือนมีความมั่นคงและยั่งยืน

สรุปความได้ว่า ปัจจัยพื้นฐานของการเสริมสร้างชีวิตครอบครัวให้มีคุณภาพควรประกอบด้วยรักอย่างมีเหตุผล แต่งงานด้วยความรักต่อกันอย่างแท้จริง มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน เห็นความสำคัญของครอบครัว ส่งเสริมภารกิจซึ่งกันและกัน มีความซื่อสัตย์ต่อกัน ให้เกียรติและไว้วางใจกัน ให้ความเคารพบุพการีของกันและกัน มีความคิดเห็นสอดคล้องกัน และร่วมกันสร้างความมั่นคงให้แก่ครอบครัว การสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีในบ้าน มีกฎหลักเกณฑ์โบราณที่ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ทั้งปรัชญาตะวันออกและตะวันตก แต่ที่ตรงกันนั้น คือ การมีสุขภาพอนามัย รายได้ จุนเจือและสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตที่แยกย่อยออกได้อีกหลายลักษณะ เช่น คุณภาพชีวิต

ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ด้านสุขภาพจิต ด้านการพักผ่อนหย่อนใจ และรวมไปถึง การรับรู้ข้อมูลข่าวสารความเป็นไปในสังคม ที่มีผลต่ออารมณ์ความรู้สึกนึกคิดคุณภาพชีวิตของใน แต่ละครัวเรือนนั้น ไม่สามารถเปรียบเทียบกันได้ เป็นเรื่องของความรู้สึกพึงพอใจในสิ่งที่มี บางที่ชอบเล่น กับธรรมชาติ สัตว์เลี้ยง เทคโนโลยี รถยนต์ เป็นต้น จนไม่อาจจะเปรียบเทียบกันว่าของเธอดีของชั้นใคร ดีหรือสวียกว่ากัน

ฉะนั้นสุขภาพชีวิตที่ดีกว่า จึงหมายถึงการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันที่อยู่ดีมีสุขครบถ้วน ทั้งสุขภาพทางกายและใจที่ไร้ความอิจฉาริษยา ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ มีภูมิคุ้มกันอย่างพอประมาณ จนเกินความสมดุล มีจำเป็นต้องรวยหรือจนล้นฟ้า

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับสัมพันธภาพครอบครัว

สัมพันธภาพในครอบครัว หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว พ่อ แม่ ลูก ญาติพี่น้อง (ปู่ ย่า ตา ยาย) หรือบุคคลอื่นๆ ที่อาศัยรวมอยู่ในครัวเรือนเดียวกันโดยมี การปฏิสัมพันธ์ และปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างเหมาะสมความสัมพันธ์ภาพในครอบครัวจะดีหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับ บุคคลในครอบครัวแต่ละครอบครัวจะปฏิบัติต่อกันให้ปฏิสัมพันธ์และความผูกพัน^๔

สัมพันธภาพในครอบครัวถือว่าเป็นเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และลูก ระหว่างพี่น้อง หรือระหว่างสมาชิกในครอบครัวรวมถึงการสื่อสารภายในครอบครัวเช่นความสัมพันธ์ การ กำหนดบทบาทและอำนาจในการตัดสินใจและยังสามารถสังเกตได้มีความผูกพันทางอารมณ์ที่สมาชิก ในครอบครัวมีต่อกันรวมถึงความร่วมมือระหว่างกันและการปรับตัวเข้าหากันในครอบครัวต่อ สถานการณ์ต่างๆ^๕

โสภณพรณ เวียงเพิ่ม^๖ ได้กล่าวถึง สัมพันธภาพในครอบครัวไว้อย่างน่าสนใจไว้ว่า หมายถึง ลักษณะทางพฤติกรรมภายในครอบครัวการแสดงออกด้านความสัมพันธ์ของบิดามารดา ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรรวมถึงการมีส่วนร่วมในครอบครัว

^๔ ปราณี สุทธิสุนทร , “สัมพันธภาพในครอบครัวกับการดูแลสุขภาพ”, รายงานผลงานวิชาการ (สถาบันพัฒนาสุขภาพอาเซียน: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒). (อัคราณา).

^๕ กุลภา วจนสาระ, “ภาพและชีวิตครอบครัวในสังคมไทย”, รายงานสังเคราะห์จากฐานข้อมูล, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๔). (อัคราณา).

^๖ โสภณพรณ เวียงเพิ่ม, “ความสัมพันธ์ระหว่าง อัตมโนทัศน์ เจตคติต่อบทบาททางเพศ สัมพันธภาพในครอบครัวกับบทบาททางเพศของนักเรียนวัยรุ่น ในจังหวัดหนองคาย”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑), หน้า ๙.

ทัตตาว ลิมพะสุต^๗ ได้กล่าวถึง สัมพันธภาพในครอบครัว หมายถึง ความสัมพันธ์ของบิดามารดาและบุตร ซึ่งประกอบด้วยการพักผ่อนหย่อนใจร่วมกันของครอบครัว การที่สมาชิกมีเวลาอยู่ร่วมกันในครอบครัว การติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกในครอบครัวความคล้ายคลึงกันในด้านความคิดเห็น การรับรู้ปัญหาและการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน การใช้เหตุผลในครอบครัว การมีศรัทธาต่อศาสนาและความขัดแย้งในครอบครัว

อมราวตี ณ อุบล^๘ ได้อธิบายความสัมพันธ์ภาพในครอบครัวว่า หมายถึง ลักษณะทางพฤติกรรมภายในครอบครัวประกอบด้วย พ่อแม่และลูกๆ อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน มีความรัก ความห่วงใย และการดูแลเอาใจใส่ต่อสมาชิกในครอบครัว ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ ๒ ลักษณะ คือ

๑. ครอบครัวที่สัมพันธภาพที่ดี หมายถึง เด็กได้รับความรักและความอบอุ่นจากพ่อแม่หรือผู้ปกครอง สมาชิกภายในครอบครัวมีความสัมพันธ์กันดี รวมทั้งการอยู่ด้วยกันอย่างอบอุ่น

๒. ครอบครัวที่สัมพันธภาพไม่ดี หมายถึง เด็กที่อยู่ในครอบครัวที่ประกอบไปด้วยพ่อหรือแม่ที่มีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีต่อกัน เด็กกับผู้ปกครองมีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีต่อกันเด็กกับบุคคลในครอบครัวมีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีต่อกัน และในครอบครัวมีการทะเลาะวิวาทขัดแย้งกันตลอดเวลา

สุพัตรา สุภาพ^๙ อธิบาย หน้าที่ของครอบครัวทางสังคมวิทยาไว้ ดังนี้

๑. การสร้างสมาชิกใหม่ แทนสมาชิกเดิมที่เสียชีวิตไปเพื่อให้สังคมอยู่ได้ไม่สูญหาย โดย การมีสมาชิกใหม่ก็ต้องมีให้สมดุลกับทรัพยากรภายในประเทศ คือ ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไปเพื่อไม่ให้เกิดการไม่สมดุลของประชากรในโลก

๒. การบำบัดความต้องการทางเพศ จะปรากฏในรูปของการสมรสเป็นวิธีหนึ่งที่สังคมจะนำมาควบคุมความสัมพันธ์ทางเพศให้อยู่ในขอบเขต

๓. การเลี้ยงดูผู้เยาว์ให้เจริญเติบโตขึ้นในสังคม สถาบันครอบครัวต้องปฏิบัติหน้าที่นี้ได้ดีกว่าสถาบันอื่นๆ พ่อและแม่จะให้ความรัก ความอบอุ่น ประคับประคองเลี้ยงดูลูกเป็นอย่างดีทั้งทางร่างกายและจิตใจ

^๗ ทัตตาว ลิมพะสุต , “แบบแผนการอบรมเลี้ยงดูบุตรและสัมพันธภาพในครอบครัว”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๕.

^๘ อมราวตี ณ อุบล, “สุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่นที่มีลักษณะครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูและสัมพันธภาพในครอบครัวต่างกัน”, **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๑๕๔๔), หน้า ๖.

^๙ สุพัตรา สุภาพ, ปัญหาสังคม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๙), หน้า ๖๘.

๔. การอบรมสั่งสอนเด็กให้รู้จักระเบียบของสังคม ให้มีหน้าที่และบทบาทอยู่ในสังคม ครอบครัวจะเป็นแหล่งการอบรมเด็กเบื้องต้นที่มีอิทธิพลต่อเด็กมากที่สุดเป็นสถาบันที่เตรียมเด็กเพื่อต่อไปจะได้เผชิญโลกภายนอกครอบครัวจะช่วยอบรมเด็กให้รู้จักกฎเกณฑ์คุณค่าแบบของความประพฤติ สอนให้เด็กปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมในสังคม ซึ่งวิธีการอบรมจะทำให้ได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรง เช่น การสั่งสอน ดุว่าว่ากล่าว ส่วนทางอ้อมก็โดยการทำตัวเป็น แบบอย่างที่ดีซึ่งการอบรมนี้มีอยู่ตลอดเวลา

๕. การกำหนดสถานภาพทางสังคมของบุคคล เพราะสมาชิกในครอบครัวจะได้รับชื่อและนามสกุลจากครอบครัวซึ่งสามารถเปลี่ยนในเวลาต่อมาโดยเฉพาะถ้าเป็นหญิง เมื่อสมรสแล้วก็เปลี่ยนตามชื่อสกุลของสามี สถานภาพที่ครอบครัวให้ก็จะทำให้สมาชิกครอบครัวรู้สถานภาพของตนเองว่าเป็นใครอยู่กับคนกลุ่มไหนเป็นต้น เช่น นามสกุลเป็นไทย ก็จัดว่าเป็นคนไทย ชื่อสกุลเป็น แซ่ ก็จัดว่าเป็นคนจีน นอกจากนั้นสถานภาพก็เป็นสิ่งที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด เช่น เป็นลูกคนจน คนรวย เป็นเชื้อราชวงศ์ เป็นลูกรัฐมนตรี เป็นพ่อค้า ลูกชานา ฯลฯ สถานภาพดังกล่าวสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ทั้งนี้เกิดขึ้นกับสังคมที่สมาชิกนั้นเป็นสมาชิกอยู่ว่าเปิดโอกาสมากน้อยเพียงใด

๖. การให้ความรักความอบอุ่น ครอบครัวเป็นแหล่งที่สมาชิกได้รับความรักและความอบอุ่นอย่างบริสุทธิ์ใจซึ่งเป็นหลักประกันว่าจะมีคนที่จะรักเราและรักเราเสมอ เช่นความรักของสามีภรรยา หรือความรักของ พ่อ แม่ที่มีต่อลูกหากสมาชิกคนใดมีความผิดหวังไม่ว่าด้านใดก็ตาม ครอบครัวก็จะให้กำลังใจและปลอบใจ เพื่อให้สามารถผ่านอุปสรรคไปได้ โดยสรุป แล้วครอบครัวจึงเป็นแหล่งที่ให้ความรัก ความคุ้มครอง และความมั่นคงทางด้านจิตใจแก่สมาชิกมีกำลังใจในการฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ ให้ลุล่วงไปได้

ปรียา บำรุงเสนา^{๑๐} ได้ให้ความหมายว่า สัมพันธภาพในครอบครัว ถือเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวซึ่งมีความผูกพันต่อกันทางสายสัมพันธ์อันลึกซึ้งทั้งการแต่งงานและทางสายเลือดซึ่งเป็นเรื่องที่ช่วยให้สมาชิกของครอบครัวรักใคร่ สัมผัสกลมเกลียวต่อกัน โดยทุกคนถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว ประกอบด้วยลักษณะพฤติกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน ความผูกพัน การช่วยเหลือระหว่างกัน ความเชื่อถือและชื่นชมคุณค่าของกันและกันซึ่งการกระทำและคำพูดควรมีความสอดคล้องกันอย่างยิ่ง รวมไปถึงการมีความผูกพัน ความรักใคร่สามัคคี สมาชิกในครอบครัวมีความเข้าใจและช่วยเหลือกัน

^{๑๐} ปรียา บำรุงเสนา, “ความสัมพันธ์ระหว่างเขาวนอารมณ์กับสัมพันธภาพในครอบครัวของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย”, การศึกษามหาบัณฑิต การวัดผลการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๕), หน้า ๖๒.

นวลฉวี ประเสริฐสุข^{๑๑} ได้ให้ทัศนะว่า ปัจจุบันความสัมพันธ์ของมนุษย์มีหลากหลาย ว่าความสัมพันธ์ของมนุษย์จะเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงใด ความสัมพันธ์ในครอบครัวถือเป็นความสัมพันธ์ที่มีความสำคัญที่สุดในบรรดาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง เนื่องจากความสัมพันธ์ที่ดีมีความราบรื่นในครอบครัว มีส่วนช่วยให้ครอบครัวมีความมั่นคง มีความเข้มแข็งและมีความสุขตลอดจนเป็นเครื่องเกราะป้องกันปัญหาต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นกับสมาชิกในครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย

สิริพรรณ มิ่งวานิช^{๑๒} ได้อธิบายว่า ความสัมพันธ์ในครอบครัวจะดีมาน้อยเพียงใดนั้น ต้องคำนึงถึงบทบาทหน้าที่และการปรับตัวเข้าหากันของสมาชิกของในครอบครัวซึ่งเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญยิ่ง ปัจจัยที่ดีของความสัมพันธ์ในครอบครัวดังกล่าวจึงสรุปได้ว่า สัมพันธภาพที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครัวเรือนเดียวกันโดยมีองค์ประกอบดังนี้ คือ

๑. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของครอบครัวร่วมกัน
๒. มีการสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน
๓. มีการยอมรับซึ่งกันและกัน
๔. ไม่มีความขัดแย้งบาดหมางกัน
๕. มีการช่วยเหลือ ดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน
๖. มีความสัมพันธ์ รักใคร่ทางความรู้สึกและอารมณ์ที่ดีต่อกัน

ศิริกุล อิศรานุรักษ์^{๑๓} อธิบายถึง ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวนั้น สามารถเกิดขึ้นได้จากสิ่งต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑. การชื่นชมคุณค่าของบุตรหลานและสมาชิกในครอบครัว การชื่นชมและเห็นคุณค่าของกันและกันควรเป็นการแสดงออกมาอย่างชัดเจน

^{๑๑} นวลฉวี ประเสริฐสุข, “สื่อสารอย่างสร้างสรรค์เพื่อสร้างสุขในครอบครัว”, วารสาร Veridian E-Journal, Silpakorn University, ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์และศิลปะ ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (เดือนพฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๘): ๗๓๘.

^{๑๒} สิริพรรณ มิ่งวานิช, ความสัมพันธ์ระหว่างอัตโนทัศน์และการปฏิสัมพันธ์ในครอบครัวกับการปรับตัวของผู้ป่วยที่ประสบอุบัติเหตุการจราจร รักษาในโรงพยาบาลสระบุรี, (กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๓๐.

^{๑๓} ศิริกุล อิศรานุรักษ์, หลักการวางแผนงานอนามัยครอบครัว, (กรุงเทพมหานคร: เจริญดีการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๔.

๒. การที่สมาชิกมีเวลาอยู่ร่วมกัน ทุกคนในครอบครัวได้ทำกิจกรรมหลายอย่างด้วยกัน เป็นกิจกรรมที่ทุกคนพอใจที่จะทำ

๓. การเต็มใจร่วมทุกข์ร่วมสุขกันในครอบครัวการมีความผูกพันต่อความสุขของสวัสดิภาพของครอบครัวร่วมกัน สมาชิกในครอบครัวที่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีคุณภาพมักจะมีพันธะดังกล่าวอยู่ในระดับสูง ห่วงใยกันและกันอย่างแท้จริง

๔. การติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกในครอบครัว มีการใช้เวลาสำหรับการพูดคุยกันในครอบครัวพูดคุยรับรู้เรื่องราวกันโดยตรงไม่ปกปิด ไม่เก็บไว้ในใจหรือไม่จำเป็นต้องรับรู้เรื่องราวของบุคคลอื่นในครอบครัว

๕. การมีศรัทธาต่อศาสนาร่วมกัน โดยที่สมาชิกเต็มเปี่ยมไปด้วยความเลื่อมใสอย่างแรงกล้า บุคคลในครอบครัวจะทำกิจกรรมทางศาสนาร่วมกันอยู่เสมอ

๖. การที่สมาชิกใช้สมรรถนะที่ตนมี จัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัว ซึ่งทุกคนในครอบครัวจะร่วมกันต่อสู้กับปัญหา ให้กำลังใจซึ่งกันและกัน และร่วมกันคลี่คลายปัญหาให้ได้ในที่สุด

กุหลาบ รัตนสังธรรม และคณะ^{๑๔} ได้ให้ทัศนะว่า การสร้างสัมพันธภาพใน ครอบครัวให้มั่นคงได้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ ดังนี้

๑. สัมพันธภาพในครอบครัวจะต้องยั่งยืนและขยายใหญ่
๒. บุตรควรมีความสัมพันธ์ต่อบิดามารดา
๓. สังคมควรยกย่องครอบครัวที่มีสัมพันธภาพที่ดี
๔. ครอบครัวที่มีสัมพันธภาพที่ดี สมาชิกในครอบครัวจะเกิดความรู้สึกมีคุณค่าและเจตคติที่ดีต่อสังคม
๕. ความผูกพันระหว่างบิดามารดาและบุตรต้องมีความสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลา

Grandall^{๑๕} อธิบายถึง สัมพันธภาพในครอบครัวเป็นความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิ (Primary Relationship) ซึ่งมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

^{๑๔} กุหลาบ รัตนสังธรรม และคณะ, “รายงานการวิจัยเรื่องสัมพันธภาพในครอบครัวกับปัญหาเยาวชน ติดและพฤติกรรมทางเพศของนักศึกษาในระดับอาชีวศึกษาในภาคตะวันออก”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยาการแนะแนว**, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕.

^{๑๕} ปิยะวดี สิงห์พันธ์, “แนวทางการป้องกันปัญหาความขัดแย้งและการเสริมสร้างสัมพันธภาพในครอบครัว : ศึกษาเฉพาะกรณี ครอบครัวที่มีบุตรวัยรุ่น”, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สังคมสงเคราะห์ศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๓๓-๓๔.

๑. จำนวนของบทบาท (Number of Role) สัมพันธภาพในครอบครัวมีความสัมพันธ์กันหลายบทบาท เช่น เป็นพ่อแม่เป็นผู้สั่งสอน เป็นผู้เลี้ยงดู เป็นผู้ช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัวมีการปฏิสัมพันธ์กันหลายๆ ด้านทำให้เกิดความสนใจได้รู้จักค่านิยม ความน่าเชื่อถือ ตลอดจนบุคลิกที่แท้จริงของกันและกัน

๒. การสื่อสาร (Communication) สัมพันธภาพในกลุ่มปฐมนุญเป็นการสื่อสารแบบเปิดซึ่งมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างอิสระและกว้างขวาง

๓. อารมณ์ (Emotion) สัมพันธภาพในกลุ่มปฐมนุญในครอบครัวเกิดขึ้นจากอารมณ์ต่างๆ ระหว่างสมาชิกก่อให้เกิดความรัก ความเข้าใจ ความผูกพันรักใคร่ ความคิดถึง ความขัดแย้งหรือความโกรธ

๔. ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้สึก (Transferability) สัมพันธภาพแบบปฐมนุญ จะเกิดขึ้นกับบุคคลใดบุคคลหนึ่งเท่านั้น จะไม่สามารถถ่ายทอดไปสู่บุคคลอื่นได้ง่ายๆ เป็นปฏิสัมพันธ์กับบุคคลเป็นคนๆ ไปซึ่งมีความรู้สึกผูกพันเฉพาะเจาะจงยากที่จะเปลี่ยนแปลงได้

ครอบครัวที่มีสัมพันธภาพที่ดี คือ ครอบครัวที่มีส่วนประกอบไปด้วยความรัก ความเมตตา และหลักคุณธรรมในการประพฤติปฏิบัติต่อกันแต่ลำพังความรักความเมตตาและความหวังดีต่อกันภายในครอบครัวอย่างเดียวนั้นยังไม่พอยังต้องมีส่วนประกอบอื่น เช่น ความดีงาม ความถูกต้องและความเหมาะสม ซึ่งเรียกว่าคุณธรรมในการประพฤติปฏิบัติต่อกัน สัมพันธภาพในครอบครัวย่อมเกิดขึ้นอย่างถาวรไม่ว่าเหตุการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม อะไรจะมาคุกคามก็ไม่อาจทำลายสัมพันธภาพอันนี้ให้แตกสลายลงได้^{๑๖}

ความสัมพันธ์ภาพในครอบครัวระหว่างพ่อแม่และลูกจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับการเจริญเติบโตและความต้องการของเด็ก โดยเฉพาะในช่วงแรกๆ ของชีวิตความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และลูกควรมีลักษณะของการป้องกันคุ้มครองเพราะเด็กไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ต้องพึ่งพาอาศัยพ่อแม่ทุกอย่าง เมื่อเด็กมีวุฒิภาวะเพิ่มมากยิ่งขึ้น เด็กจำเป็นต้องเรียนรู้สิ่งต่างๆ เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้สัมพันธภาพระหว่างพ่อแม่ลูกจึงอยู่ในลักษณะที่พ่อแม่ต้องสั่งสอนลูกของตน และเมื่อเด็กสามารถพึ่งตนเองได้มีวุฒิภาวะใกล้เคียงกับพ่อแม่ เด็กต้องการความเป็นเพื่อน ฉะนั้นสัมพันธภาพระหว่างพ่อแม่และลูกต้องเปลี่ยนไปตามลักษณะของการยอมรับความสามารถในการกระทำสิ่งต่างๆ ด้วยความพึงพอใจมีความรักไว้วางใจในตัวลูกจะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และลูกดำเนินไปด้วยดีเพราะพ่อแม่ได้ทำการสนองความต้องการของลูกได้อย่างถูกต้องและ

^{๑๖} จุฑา ทอถาวร, มนุษย์สัมพันธ์, (กรุงเทพฯ: ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๗.

เหมาะสม^{๑๗} นอกจากนั้น สัมพันธภาพภายในครอบครัวยังมีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะครอบครัวที่มีความสุข คือ ครอบครัวที่มีความรักใคร่ ผูกพันกันและมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ซึ่งแสดงถึงการมีสัมพันธภาพที่ดีภายในครอบครัว ในทางตรงกันข้ามถ้าครอบครัวที่มีปัญหาต่างๆ เกิดขึ้นภายในครอบครัวไม่ว่าจะเป็นปัญหาความขัดแย้ง ปัญหาการนอกใจของคู่สมรส ปัญหาการหย่าร้าง ปัญหาความตึงเครียดหรือปัญหาอื่นใดก็ตามก็ย่อมจะส่งผลทำให้ครอบครัวไม่มีความสุข ซึ่งสาเหตุเกิดจากสัมพันธภาพที่ไม่ดีภายในครอบครัว ก่อนที่จะให้เกิดความไม่เข้าใจต่อกันและทำให้ส่งผลของ ความรักกลายเป็นความริ้วฉานได้ ซึ่งจะสอดคล้องกับคำกล่าวของ ฝน แสงสิงแก้ว^{๑๘} ที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของสัมพันธภาพในครอบครัวไว้ด้วยว่า ความผูกพันรักใคร่ในครอบครัวเป็นรากฐานของความสุขแห่งชีวิตและเป็นรากฐานของความเป็นปึกแผ่นของสังคมของบ้านเมืองของประเทศชาติบ้านเมืองและของโลก ชีวิตสังคมย่อมตั้งต้นมาจากครอบครัว ถ้าครอบครัวแตกแยกหรือครอบครัวขาดความรักใคร่ต่อกัน ชีวิตในสังคมจะแตกแยกประดุจเงาตามตัว ครอบครัวที่เป็นสุขเป็นครอบครัวที่มีความอบอุ่นในครอบครัวและมีความเข้าใจระหว่างสมาชิกในครอบครัวจะช่วยส่งเสริมสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจของบุคคลในครอบครัว แต่ถ้าครอบครัวไม่สงบสุขขาดความรักความอบอุ่น จะส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของบุคคลทั้งร่างกายและจิตใจ ตลอดจน หน้าที่การงานต่างๆ ที่ตามมาจะแปรปรวนไปในทางที่ไม่ดีด้วย

จากข้อความดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า ความหมายของความสัมพันธ์ในครอบครัว หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวซึ่งมีความผูกพันต่อกันด้วยสัมพันธ์อันลึกซึ้ง ประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูกๆ ที่มีความรัก ความห่วงใย สามารถเกิดขึ้นได้จากสิ่งต่างๆ การชื่นชม การที่สมาชิกมีเวลาอยู่ร่วมกัน การเต็มใจร่วมทุกข์ร่วมสุข ความสัมพันธ์ที่ดี ดีมาน้อย คำนึงถึงบทบาทหน้าที่ครอบครัว ซึ่งจะเป็นไปตามบทบาททางสังคมและการปรับตัวเข้าหาของสมาชิกในครอบครัวมีความเข้าใจและช่วยเหลือให้ครอบครัวมีความมั่นคงและมีความสุขทั้งการติดต่อสื่อสาร การมีศรัทธาต่อศาสนาร่วมกันรวมถึงการจัดการกับวิกฤติการณ์ที่เกิดขึ้นในครอบครัวก็จะร่วมกันต่อสู้กับปัญหาและคลี่คลายปัญหาให้ได้ในที่สุด

^{๑๗} เสาวภา เบญจพันธุ์ทวี. “ความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูและสัมพันธภาพภายในครอบครัวกับเอกลักษณ์แห่งตนของเด็กวัยรุ่น”, *ปริญญานิพนธ์ การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (จิตวิทยาพัฒนาการ)*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๐), หน้า ๒๕.

^{๑๘} ฝน แสงสิงแก้ว, “บทบรรณาธิการ: ความผูกพันรักใคร่ในครอบครัว”, *วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย*, ปีที่ ๔๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๔๓): ๕.

สัมพันธภาพครอบครัวเป็นความสัมพันธ์กันใน ๒ ทาง คือ ๑) ทางบทบาท ที่สมาชิกในครอบครัวทุกคนจะต้องแสดงบทบาทหรือการทำหน้าที่ตามสถานภาพของตน และ ๒) ทางจิตใจ ความสัมพันธ์กันในครอบครัว เกิดขึ้นได้จากการที่สมาชิกในครอบครัวมีความรัก เคารพและนับถือกัน ตามสถานภาพของแต่ละบุคคล ถ้าทุกชีวิตในครอบครัวยึดถือปฏิบัติ ตาม ๒ ทางนี้ จะทำให้การดำรงชีวิตในครอบครัวมีความอบอุ่นร่มเย็น

สรุปความได้ว่า สัมพันธภาพในครอบครัวเป็นเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว สัมพันธภาพในครอบครัว สามารถสังเกตได้จากความผูกพันทางอารมณ์ที่สมาชิกในครอบครัวมีต่อกัน ความร่วมมือระหว่างกัน ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว ก็คือการที่สมาชิกมีเวลาอยู่ร่วมกัน การเต็มใจร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน ติดต่อสื่อสารระหว่างกันด้วยความเข้าใจ และร่วมมือกันจัดการกับวิกฤติการณ์ที่เกิดขึ้นในครอบครัว

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว

๒.๓.๑ ความหมายของครอบครัว

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว พบว่า มีนักวิชาการหลายคนได้อธิบายเกี่ยวกับความหมายของครอบครัวไว้ เป็นต้นว่า

ครอบครัว ความหมายตามพจนานุกรม หมายถึง ผู้ร่วมครัวเรือน ได้แก่ สามี ภรรยา และบุตร นอกจากนี้ นักสังคมวิทยา นักจิตวิทยา ต่างก็ให้ความหมายของครอบครัวในลักษณะที่ต่างกันไป ในความหมายทางสังคมวิทยา ครอบครัว คือ รูปแบบของการที่ บุคคล ๒ คน หรือกลุ่มบุคคล สร้างแบบ (pattern) หรือ โครงสร้าง (structure) ของการอยู่ร่วมกันในความหมายของนักจิตวิทยา ครอบครัวคือสถาบันทางสังคมแห่งแรกที่มีมนุษย์ สร้างขึ้นจากความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน เพื่อเป็นตัวแทนของสถาบันสังคมภายนอกที่จะปลูกฝังความเชื่อ ค่านิยมและทัศนคติกับสมาชิกรุ่นใหม่ของสังคมที่มีชีวิตอยู่เกิดขึ้นในครอบครัว

คณะอนุกรรมการครอบครัวในคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.)^{๑๙} ได้จัดประชุมสมัชชาแห่งชาติขึ้นและให้คำจำกัดความของ ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันกันทางอารมณ์และจิตใจในการดำเนินชีวิตร่วมกันรวมทั้งการพึ่งพิงทางสังคม เศรษฐกิจและมีความสัมพันธ์กันทางกฎหมายหรือทางสายโลหิต โดยบางครอบครัวอาจจะมีลักษณะ

^{๑๙} สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.), นโยบายและแผนงานในการพัฒนาสถาบันครอบครัว, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๔.

เป็นข้อยกเว้นบางประการ จากข้อความดังกล่าวก็ย่อมได้ ซึ่งอาจหมายรวมถึงครอบครัวที่มีสมาชิกข้ามช่วงอายุอาศัยอยู่ด้วยกัน เช่น ปู่ย่า ตายาย อาศัยอยู่กับหลาน

ทวิรัสมิ ธนาคม^{๒๐} ให้ความคิดเห็นของครอบครัวในแง่ต่างๆ ไว้ดังนี้

๑. ในแง่ชีววิทยา ครอบครัว หมายถึง กลุ่มคนที่เกี่ยวพันกันทางสายโลหิต เช่น สามิภรรยาและบุตร ฉะนั้น บิดามารดากับบุตรจึงเกี่ยวพันกันทางสายโลหิตแล้วแต่โครโมโซมและยีนที่บุตรได้รับจากทั้งบิดาและมารดา

๒. ในแง่กฎหมาย ชายหญิงจดทะเบียนสมรสกัน มีบุตร บุคคลเหล่านี้เป็นครอบครัวเดียวกันตามกฎหมายบุตรมีสิทธิได้รับมรดกจากบิดามารดา ถ้าไม่มีบุตรผู้สืบสายโลหิตโดยตรงหรือจดทะเบียนเป็นบุตรบุญธรรมก็นับว่าเป็นครอบครัวเดียวกันตามกฎหมาย

๓. ในแง่สังคม ครอบครัว หมายถึง กลุ่มที่รวมอยู่ในบ้านเดียวกัน หรือเกี่ยวพันทางสายโลหิตหรือเกี่ยวพันทางด้านกฎหมายและมีปฏิสัมพันธ์กันมีความรัก ความเอาใจใส่ต่อกัน รวมทั้งมีความปรารถนาที่ดีต่อกัน

๔. ในแง่สังคมวิทยา ครอบครัว คือ สถาบันพื้นฐานทางสังคมที่มีความสำคัญใกล้ชิดกับการเปลี่ยนแปลงในสภาพสถาบันอื่น

สนธิ สมัครงการ^{๒๑} ได้กล่าวถึง ความหมายของครอบครัวว่า ครอบครัว คือ จุดเริ่มต้นของชีวิตทันทีที่ “ชีวิตเด็ก” กำเนิดขึ้นในครอบครัว พ่อแม่และสมาชิกทุกคนจะร่วมกันทำหน้าที่ดูแลสมาชิกคนใหม่ ให้ความรัก อาหาร ประสพการณ์ต่างๆ มากมาย ครอบครัวจึงมีอิทธิพลสำคัญต่อเด็กๆ ในแง่ของการถ่ายทอดค่านิยม ทศนคติ บุคลิกภาพ และ พฤติกรรม

ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์^{๒๒} ได้อธิบายให้ความหมายของครอบครัว หมายถึง สถาบันทางสังคมแห่งแรกของมนุษย์ที่สร้างขึ้นจากความสัมพันธ์ที่มีต่อกันและกัน

^{๒๐} ทวิรัสมิ ธนาคม, **ครอบครัวสัมพันธ์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิบูลย์กิจ, ๒๕๑๘), หน้า ๓๔.

^{๒๑} สนธิ สมัครงการ, “ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย”, **เอกสารวิชาการ**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๙), (อัดสำเนา).

^{๒๒} ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์, **สุขภาพจิตเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑.

เพ็ญภา กลุณภาดล^{๒๓} ได้ให้ความเห็นของครอบครัวไว้ว่าหมายถึง กลุ่มบุคคลที่ประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่ ๒ คน ขึ้นไปได้มาอาศัยอยู่ร่วมกันมีความสัมพันธ์กันทางสายโลหิตหรือกฎหมายการแต่งงานหรือการเลี้ยงดู ฉะนั้นแล้วความหมายของครอบครัว คือ กลุ่มบุคคลตั้งแต่ ๒ คน ขึ้นไปมาอยู่ร่วมกัน มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดโดยทางสายโลหิตหรือการสมรส เช่น บิดา มารดา และบุตร ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของครอบครัวนั้นต้องอาศัยความรักและความปรารถนาดีต่อกันซึ่งมีการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมและจริยธรรมต่างๆ แก่สมาชิกเพื่อการดำรงอยู่ในสังคมต่อไป

ภัสสร ลิมานนท์ และคณะ^{๒๔} ได้ให้ความหมายของคำว่า ครอบครัว หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่พักอาศัยรวมกันภายในบ้านที่หรือกลุ่มบุคคลดังกล่าวมีความสัมพันธ์กันโดยสายโลหิตหรือโดยการสมรส

วราภรณ์ ตระกูลสฤษดิ์^{๒๕} ได้อธิบายความหมายของครอบครัว หมายถึง การอยู่ร่วมกันของบุคคลที่เป็นสมาชิกซึ่งมีความสัมพันธ์กัน ผูกพันกัน เช่น ความสัมพันธ์ทางสายเลือดหรือการรับเป็นบุตรบุญธรรม สมาชิกที่มีความสัมพันธ์กันก็จะมีบทบาทและการทำหน้าที่แตกต่างกัน เช่น เป็นบิดามารดา สามี ภรรยา หรือบุตร ฯลฯ

สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย^{๒๖} ได้อธิบายความหมายของครอบครัวในเชิงสหวิทยาการ ดังนี้

๑. ด้านชีววิทยาครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันทางสายโลหิต
๒. ด้านเศรษฐศาสตร์ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ใช้จ่ายเงินจากงบประมาณเดียวกัน แม้จะพักอาศัยอยู่ต่างสถานที่กัน

^{๒๓} เพ็ญภา กลุณภาดล, “การศึกษาและการพัฒนาการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกครอบครัวในครอบครัวของผู้ป่วยโรคซึมเศร้า”, *ปริญญานิพนธ์การศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ จิตวิทยาการให้คำปรึกษา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔.

^{๒๔} ภัสสร ลิมานนท์และคณะ, “โครงการศึกษาครอบครัวไทย”, *สรุปผลการวิจัยเบื้องต้นโครงการศึกษาครอบครัวไทย*, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘). (อัดสำเนา)

^{๒๕} วราภรณ์ ตระกูลสฤษดิ์, *จิตวิทยาการปรับตัว*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๔๕), หน้า ๓๐.

^{๒๖} สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย, *ครอบครัวสัมพันธ์*, (กรุงเทพมหานคร: วิบูลย์กิจการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๖.

๓. ด้านสังคมศาสตร์ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่อยู่ร่วมเคหสถานหรือบ้านเดียวกัน มีปฏิสัมพันธ์ มีความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน มีความรักความปรารถนาดีรวมทั้งมีความผูกพันต่อกัน โดยมีจำเป็นต้องสืบสายโลหิตเดียวกัน

๔. ด้านนิติศาสตร์/กฎหมายครอบครัว หมายถึง ครอบครัวที่ชายหญิงจดทะเบียนสมรสอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งรวมถึงบุตรและบุตรบุญธรรม กฎหมายยังได้กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของบิดามารดา สามเณรและบุตรที่มีต่อกันและกำหนดสิทธิในการรับมรดกทางกฎหมาย สรุปได้ว่า ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่อาศัยอยู่ร่วมกันมีความสัมพันธ์ผูกพันกันทางสายโลหิตหรือกฎหมาย โดยสมาชิกแต่ละคนจะมีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบที่แตกต่างกัน เช่น บิดามารดา สามเณร บุตร และปู่ย่าตายาย เป็นต้น

จากข้อความดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า ครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานทางสังคมขนาดย่อม ซึ่งเกิดจากการที่ชาย หญิงคู่หนึ่งมีความสัมพันธ์กันในทางเพศแล้วให้กำเนิดบุตรและสามารถเลี้ยงดูบุตรที่เกิด มาให้อยู่ในสังคมนั้นได้ ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันอยู่ในบ้านหลังเดียวกันจะอาศัยอยู่ในบ้านนั้นหรืออยู่ต่างถิ่นต่างที่ก็ได้แต่มีฉันทะผูกพันเป็นครอบครัวเดียวกันและมีการกำหนดสถานภาพและบทบาทของแต่ละคน เช่น เป็นสามี เป็นภรรยา เป็นพ่อ เป็นแม่ เป็นลูก เป็นต้น และทุกคนมีบทบาทในครอบครัวตามข้อตกลงร่วมกัน

สรุปความได้ว่า ครอบครัว หมายถึง กลุ่มคนที่เกี่ยวพันกันทางสายโลหิตชายหญิงที่จดทะเบียนสมรสกันและอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยาและกลุ่มที่รวมอยู่ในบ้านเดียวกัน ทั้งยังมีความต่อเนื่องกับความสัมพันธ์ในทางเพศที่มีเวลานานพอที่จะให้กำเนิดบุตร (สมาชิกใหม่) เกิดมาได้ และสามารถเลี้ยงดูอบรมบุตรเหล่านั้นได้ ใช้สอยปัจจัยทางเศรษฐกิจร่วมกัน ส่วนผู้วิจัยเห็นว่า ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันอยู่ในบ้านหลังเดียวกันและทุกคนมีบทบาทในครอบครัวตามข้อตกลงร่วมกัน

๒.๓.๒ ความสำคัญของครอบครัว

ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการเลี้ยงดูสมาชิกในวัยเยาว์ ให้เจริญเติบโต ให้ความรักความอบอุ่น ทำหน้าที่สร้างคนให้มีคุณภาพ มีความรับผิดชอบ มีบุคลิกภาพ และค่านิยมที่พึงประสงค์ ประพฤติตนเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม เพื่อที่จะสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว พบว่า มีนักวิชาการบางคนได้อธิบายเกี่ยวกับความสำคัญของครอบครัวไว้ ดังนี้

สุรรัตน์ จุลานพันธ์^{๒๗} ได้ให้ความเห็นถึงความสำคัญของครอบครัว ตามนโยบายและแผนในการพัฒนาสถาบันครอบครัว ดังนี้

๑. ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานแรกที่สุดของมนุษย์และเป็นสถาบันที่เก่าแก่ที่สุดในโลก ทำหน้าที่ในการหล่อหลอมความเป็นมนุษย์ของสมาชิกเกิดใหม่ในครอบครัว อันได้แก่ ทารก และเด็ก

๒. การอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัวและการให้การศึกษาในครอบครัวมีอิทธิพลต่อระดับคุณภาพของคนและบุคลิกภาพซึ่งรวมทั้งค่านิยม เจตนาคติ และพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน วิถีชีวิตของสมาชิกในครอบครัวมีอิทธิพลต่อกันและกัน

๓. ครอบครัวเป็นสถาบันสังคมพื้นฐานที่ประกอบด้วยวิถีชีวิตของสมาชิกของครอบครัวทุกคน รวมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษา ศิลปวัฒนธรรมและจริยธรรม ซึ่งมีผลต่อคุณภาพของสังคม

๔. ครอบครัวเป็นหน่วยเศรษฐกิจที่เล็กที่สุดและเป็นพื้นฐานของสังคมและบางครอบครัว มีบทบาทเป็นหน่วยการผลิตทางเศรษฐกิจโดยตรง

๕. ครอบครัว ชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม มีผลกระทบต่อกันและกัน ต่างมีกระบวนการวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงโดยไม่มีการหยุดนิ่ง ซึ่งจะมีผลต่อพฤติกรรมของบุคคลภายในครอบครัว

๖. ปัญหาสังคมหลายประการป้องกันได้ โดยสถาบันครอบครัว สถาบันครอบครัวที่รวมตัวกันได้จะเป็นพลังกลุ่ม/ชุมชน ที่สามารถพัฒนา ป้องกัน และแก้ไขปัญหาได้

เกษม ตันติผลาชีวะ^{๒๘} ได้กล่าวถึง ความสำคัญของครอบครัว ที่มีต่อสมาชิกในครอบครัว พอสรุปได้ว่า ครอบครัวมีผลต่อการพัฒนาการทางบุคลิกภาพ ซึ่งพัฒนาการทางบุคลิกภาพนั้น เกิดขึ้นจากการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ ตั้งแต่วัยทารก ผ่านวัยเด็กและวัยรุ่น จนกระทั่งเป็นผู้ใหญ่แต่ละคนจะมีบุคลิกภาพแบบใดมีความมั่นคงทางด้านจิตใจ มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ มีคุณภาพและ คุณธรรมเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่ได้รับมาตั้งแต่เล็กจนโต และจากการมีปฏิสัมพันธ์กับ คนในครอบครัว เป็นสำคัญ ความรักความอบอุ่นในครอบครัวมีความจำเป็นสำหรับชีวิตทุกคน แม้ในบั้นปลายของชีวิต

^{๒๗} สุรรัตน์ จุลานพันธ์, “ความคาดหวังเกี่ยวกับรูปแบบครอบครัวที่พึงปรารถนา : กรณีศึกษาสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถีและสถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านมหาเมฆ”, ภาคนิพนธ์, (คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๗.

^{๒๘} เกษม ตันติผลาชีวะ, สุขภาพจิตในครอบครัวในการพัฒนาครอบครัว, (กรุงเทพมหานคร: สำนักคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, ๒๕๔๐), หน้า ๒๐๙.

คนเรายังต้องการความอบอุ่นจากครอบครัว จากลูกหลาน และเมื่อวาระสุดท้ายของชีวิตมาถึงก็จะจากโลกไปโดยปราศจากความกังวล เมื่อได้อยู่ในความดูแลครอบครัวที่เป็นสุข

สมน อมรวิวัฒน์^{๒๙} ได้ให้ความสำคัญของครอบครัวว่า ครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งมีผลอย่างมากต่อการเติบโตของเด็กทั้งทางด้านจิตใจ ร่างกาย สติปัญญา บุคลิกภาพและลักษณะนิสัย ซึ่งจะ使得เด็กได้รู้จักการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข รวมทั้งยังมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมและปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชน

จากข้อความดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า ครอบครัวมีความสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพของบุคคล เป็นตัวดัชนีวัดความเจริญหรือความเสื่อมของสังคมและประเทศชาติ เพราะครอบครัวเป็นผู้สร้างรากฐานทั้งในด้านการศึกษา ความประพฤติและการงานต่างๆ ให้แก่เด็กและเยาวชนในปกครองของตน ถ้าครอบครัวส่วนใหญ่เอาใจใส่อบรมเลี้ยงดูเด็กและเยาวชนให้มีคุณภาพก็จะมี ความเจริญมั่นคง

สรุปความได้ว่า ครอบครัวทำหน้าที่ในการหล่อหลอมความเป็นมนุษย์ของสมาชิกเกิดใหม่ ในครอบครัวอบรมเลี้ยงดูเด็กและเยาวชนในปกครองให้มีบุคลิกภาพ ค่านิยม เจตคติและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เป็นฐานเศรษฐกิจที่สำคัญของสังคมและมีบทบาทสำคัญในเบื้องต้นในการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดจากสมาชิกของครอบครัวนั้นๆ ส่วนผู้วิจัยเห็นว่า ครอบครัวเป็นตัวดัชนีวัดความเจริญหรือความเสื่อมของสังคมและประเทศชาติ เพราะครอบครัวเป็นผู้สร้างรากฐานต่างๆ ให้แก่เด็กและเยาวชน

๒.๓.๓ การกำเนิดของครอบครัว

ครอบครัวเกิดขึ้นจากการสมรสของชายและหญิง หากปราศจากการสมรสแล้วความเป็นครอบครัวก็อาจจะไม่ขยายต่อไปอีก และสาเหตุที่ต้องมีการสมรสนั้น อาจมีสาเหตุหลายประการ อาทิเช่น ความรักระหว่างชายหนุ่มและหญิงสาว ความต้องการทางเพศของหนุ่มสาวและต้องการความมั่นคงในทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ซึ่งประเด็นที่เกี่ยวกับการกำเนิดของครอบครัวได้มีนักวิชาการให้ข้อมูลไว้ ดังนี้

สุรรัตน์ จุลานพันธ์^{๓๐} ได้อธิบายถึงสาเหตุการกำเนิดของครอบครัว ไว้ว่า

^{๒๙} สมน อมรวิวัฒน์, **บทบาทครอบครัวต่อการพัฒนาคุณธรรมในการพัฒนาครอบครัว**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, ๒๕๔๐), หน้า ๕๑-๖๑.

^{๓๐} สุรรัตน์ จุลานพันธ์, “ความคาดหวังเกี่ยวกับรูปแบบครอบครัวที่พึงปรารถนา: กรณีศึกษาสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถีและสถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านมหาเมฆ”, **ภาคินพนธ์**, (คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๗-๘.

๑. เกิดจากความต้องการทางเพศ ซึ่งเป็นสัญชาตญาณในการสืบพันธุ์ของมนุษย์ จึงทำให้มีการสมรสขึ้นเพื่อเป็นการบำบัดความต้องการทางเพศของมนุษย์ได้อย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

๒. ต้องการให้มีบุตรไว้สืบสกุล ทำให้เกิดความรักความอบอุ่น เพราะบุตรเป็นเสมือนตัวกลางที่เชื่อมความรักความอบอุ่นระหว่างพ่อแม่ให้เกิดความมั่นคงถาวร

๓. เกิดความจำเป็นทางภาวะเศรษฐกิจ การงานอาชีพหรืออื่นๆ เช่น สามียังไปทำงาน ภรรยาดูแลบ้านเรือน ทำอาหารไว้รอสามีและเมื่อบุตรเจริญเติบโตตามวัย ก็แบ่งเบาช่วยเหลือพ่อแม่ทำงานบ้านด้วย

กมลลา แสงสีทอง^{๓๑} ได้กล่าวถึง ผู้ที่มีสังคมคล้ายคลึงกันหรือมีความเหมือนในสิ่งต่างๆ เช่น อายุ เชื้อชาติ ศาสนา ฐานะทางสังคม อาชีพ การศึกษา มักจะมีโอกาสได้แต่งงานกัน ซึ่งสืบเนื่องมาจาก

๑. บุคคลที่มีความคล้ายคลึงกันหรือบุคคลที่อยู่ในลักษณะเดียวกัน จะมีโอกาสได้พบปะ ติดต่อสงสรรค์กันมากกว่าบุคคลที่มีความแตกต่างกัน

๒. ภาวะทางสังคมจะมีการผลักดันบุคคลในการจำกัดวงอยู่ในกลุ่มเดียวกัน อาทิเช่น กลุ่มสีผิวเดียวกัน ลัทธิศาสนาเดียวกัน ฐานะทางเศรษฐกิจ หรือการศึกษาในระดับเดียวกัน เป็นต้น

๓. ผู้มีความคล้ายคลึงกันจะสามารถเข้าใจกันได้ง่ายกว่าผู้ที่มีความแตกต่างกัน

จากข้อความดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า ครอบครัวเกิดขึ้นจากความรัก ความเกื้อกูลกันของคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปและตกลงที่จะอยู่ร่วมกันใช้ปัจจัยต่างๆ ร่วมกัน และดูแลซึ่งกันและกัน โดยจะอยู่ในฐานะสามีกับภรรยา บิดามารดากับบุตร พี่กับน้อง หรือเป็นเครือญาติกันก็ได้

สรุปความได้ว่า ครอบครัวเกิดจากความต้องการทางเพศต้องการให้มีบุตรไว้สืบสกุลเกิดความจำเป็นทางภาวะเศรษฐกิจมีโอกาสได้พบปะติดต่อสงสรรค์กันเป็นประจำ และมีลักษณะนิสัยเป็นไปในทางเดียวกัน ซึ่งจะเป็นเหตุให้ชายโสด หญิงโสดแต่งงานกันและสร้างครอบครัวขึ้นมาส่วนผู้วิจัยเห็นว่าครอบครัวเกิดขึ้นจากความรัก ความเกื้อกูลกันของคนตั้งแต่สองคนขึ้นไป และตกลงที่จะอยู่ร่วมกันใช้ปัจจัยต่างๆ ร่วมกัน

^{๓๑} โสภา ขปิลมันน์, การศึกษารูปแบบของครอบครัวไทยที่พึงปรารถนาในสังคมประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการชมรมสร้างสรรค์สังคม, ๒๕๓๔), หน้า ๓.

๒.๓.๔ หน้าที่สำคัญของครอบครัว

หน้าที่ของครอบครัว คือ งานที่ครอบครัวพึงปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิกในครอบครัวเพื่อให้สมาชิกอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยที่ครอบครัวเป็นสถาบันแรกและจำเป็นที่สุดของมนุษย์ ครอบครัวจึงมีการทำหน้าที่ต่างๆ แบบเดียวกันในทุกสังคมของมนุษย์จนเราอาจเรียกได้ว่าเป็นหน้าที่สากล คือ เป็นหน้าที่ซึ่งครอบครัวของทุกสังคมจะต้องกระทำ

ครอบครัวมีหน้าที่สำคัญยิ่งต่อการสร้างเยาวชนให้มีคุณภาพ เป็นพลเมืองดีของสังคมและประเทศชาติ จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว พบว่า มีนักวิชาการบางท่านได้กล่าวถึงหน้าที่สำคัญของครอบครัวไว้ ดังนี้

เจลิยว บุญยงค์^{๓๒} ได้กล่าวถึง หน้าที่ของครอบครัวโดยทั่วไป ได้ดังนี้

๑. หน้าที่ทางชีววิทยาหรือหน้าที่การให้กำเนิดแก่สมาชิก คือ ความต้องการทางสรีระของมนุษย์ คือ เพศรส ซึ่งเป็นสาเหตุให้มีบุตร การให้กำเนิดแก่สมาชิกต้องอาศัยพฤติกรรมทางเพศ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางชีววิทยา การให้กำเนิดแก่สมาชิกควรจะเป็นตามธรรมชาติ คือ เมื่อชายหญิงกระทำกิจกรรมทางเพศร่วมกัน ฝ่ายหญิงก็จะตั้งครรภ์ เมื่อครบกำหนดก็คลอดบุตร ถ้าสุขภาพของมารดาและบุตรดี บุตรก็จะเจริญเติบโตขึ้นตามลำดับ บิดามารดาต้องเลี้ยงดูบุตรให้มีคุณภาพสามารถทำประโยชน์ให้แก่สังคมได้ หรือถ้าคู่สมรสไม่สามารถให้กำเนิดแก่สมาชิกได้ด้วยเหตุผลบางประการ สังคมก็ผ่อนปรนให้คู่สมรสสามารถรับเด็กอื่นมาเลี้ยงดูเป็นบุตรบุญธรรมได้ การรับบุตรบุญธรรม ถ้าปฏิบัติตามประเพณีและกฎหมายแล้ว บุตรบุญธรรมก็มีฐานะเหมือนกับบุตร ซึ่งเกิดจากสายโลหิตทุกประการ

๒. หน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก เมื่อครอบครัวผลิตเด็กออกมาแล้ว พ่อ แม่ ญาติ พี่น้อง ต้องช่วยกันเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนให้เด็กเจริญเติบโตเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมต่อไป หน้าที่นี้นับว่าสำคัญมาก ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ๒ ประการ คือ

๒.๑. การเลี้ยงดูเด็กอ่อน เพื่อให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงเจริญเติบโตมีจิตใจสมบูรณ์

๒.๒. การอบรมสั่งสอนขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามให้กับเด็ก โดยที่มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีภาวะเป็นเด็กอ่อน จึงต้องพึ่งพาอาศัยอยู่กับครอบครัวของตนนานมากกว่าลูกของสัตว์ประเภทอื่นๆ ดังนั้นโอกาสในการเรียนรู้ การถ่ายทอดคุณลักษณะอุปนิสัยใจคอ บุคลิกภาพ

^{๓๒} เจลิยว บุญยงค์, *การศึกษาชีวิตครอบครัว*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘), หน้า ๔๗.

ต่างๆ จากญาติที่ใกล้เคียง ซึ่งผู้ที่เลี้ยงดู คือ พ่อ แม่ ฉะนั้นถ้าลูกมีอุปนิสัยที่ไม่ดีหรือเป็นสมาชิกที่เลวของสังคม ความผิย้อมตกเป็นของครอบครัวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

๓. หน้าที่ในการให้ความรัก ซึ่งหน้าที่นี้ยังไม่มีสถาบันใดทำแทนได้ดีกว่าครอบครัว ความรักที่เด็กได้รับจากบิดามารดาหรือจากครอบครัวตนเป็นความรักที่ต่อเนื่องไม่มีวันสิ้นสุด เด็กที่ขาดความรักขาดความเอาใจใส่จากครอบครัว มักจะก่อให้เกิดปัญหาขึ้นเพื่อเรียกร้องความสนใจ เด็กมักจะมีพฤติกรรม ขี้ใจฉาน ไม่รักใคร่ จะปรับตัวให้เข้ากับบุคคลภายนอก ครอบครัวก็มักจะปรับไม่ได้หรือได้ก็ไม่ดีพอเมื่อถึงวัยแต่งงานก็ปรับตัวให้เข้ากับคู่สมรสของตนไม่ได้

๔. หน้าที่ในทางเศรษฐกิจ คือ การทำงานหาเงินมาใช้จ่ายเลี้ยงดูสนองความต้องการตาม ปัจจัยสำคัญ ๕ ประการ คือ อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัยและการศึกษาอันเป็นความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ หน้าที่ในทางเศรษฐกิจของครอบครัวชาวตะวันตกกับครอบครัวชาวตะวันออก มีลักษณะแตกต่างกัน ในสังคมชาวตะวันตกการที่ชายและหญิงมาสมรสกันก็ถือว่าชีวิตสมรส คือ หุ่นส่วนมีการแบ่งความรับผิดชอบ คู่สมรสบางคู่ผลิตกันทำหน้าที่หาเงินเพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งศึกษาหาความรู้บุตรต้องขอยืมเงินจากบิดา มารดา ต้องรับผิดชอบในทางเศรษฐกิจต่อบุตรมากต้องส่งเสียสนับสนุนในทางการเงินจนกว่าบุตรของตนจะแยกครอบครัวไปอยู่ต่างหาก

๕. หน้าที่ในการให้ความปลอดภัย บิดา มารดา มีหน้าที่ให้ความปลอดภัยแก่บุตร นับตั้งแต่บุตรปฏิสนธิ เมื่อคลอดออกมาแล้วบุตรจะต้องได้รับการปกป้องอย่างรอบครอบ ความก้าวหน้าในทางวิทยาศาสตร์จะทำให้ครอบครัวปลอดภัยและเจริญเติบโตแข็งแรงนอกจากพ่อแม่ จะให้ความปลอดภัยแก่บุตรโดยตรงแล้ว สมาคมผู้ปกครอง สมาคมสุขภาพจิต คลินิกสุขภาพจิต ฯลฯ ล้วนเป็นสถาบันที่ช่วยปกป้องอันตรายให้ความปลอดภัยแก่เด็กให้ความรู้แก่ครอบครัวเพื่อทำหน้าที่นี้ได้อย่างดี

๖. หน้าที่ในการให้การศึกษา การศึกษาแรกชีวิตนั้น เด็กไม่ได้รับไปจากการสั่งสอนด้วยวาจาอย่างเดียว แต่เรียนรู้โดยการเลียนแบบในฐานะครูคนแรกของบุตร บิดา มารดา จะต้องให้ความรู้ทุกๆ ด้านแก่บุตร ให้บุตรยอมรับและเข้าใจ วัฒนธรรมของชุมชน ถ้าครอบครัวมีสิ่งแวดล้อมที่ดี การศึกษาของเด็กก็จะดีทั้งด้านคุณภาพและปริมาณ การศึกษาในครอบครัวจะเป็นผลเพียงไรนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับแรงเสริมที่ครอบครัวให้แก่เด็ก เด็กที่บิดามารดาฝึกให้ช่วยตนเองจะเป็นคนทำงานเป็นรับผิดชอบในการทำงาน วินัยที่ครอบครัวฝึกฝนให้ย่อมช่วยให้เด็กเป็นคนที่อยู่ในระเบียบวินัย

๗. หน้าที่ในทางศาสนา ศาสนาเป็นเครื่องผ่อนคลายความกดดันในชีวิตประจำวัน ผู้ที่ใช้ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจะเป็นเครื่องชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ย่อมมีโอกาสมิฉะนั้นชีวิตที่มีคุณภาพมากกว่าคนที่ละเลยต่อศาสนา สภาพของสังคมในปัจจุบันได้ชี้ให้เห็นถึง ปัญหาต่างๆ มากมาย เช่น ปัญหาอาชญากรรม การฉ้อราษฎร์บังหลวง การไม่ละอายต่อบาปล้วนแต่แสดงให้เห็นว่าสังคมไทยที่มีจำนวนไม่น้อยเป็นพุทธศาสนิกชนแต่ชื่อ แต่ไม่ได้ประพฤติและปฏิบัติตนตามกฎและหลักการแห่ง

ศาสนาพุทธ ครอบครัวควรจะอบรมสั่งสอนและชักจูงให้บุตรได้กระทำหน้าที่อันเป็นศาสนกิจ ประจำวันอย่างสม่ำเสมอ เช่น การทำบุญตักบาตร การสวดมนต์ไหว้พระ การทำใจให้สะอาด ปราศจากอกุศล (ราคะ โลภะ โทสะ โมหะ) ประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในพรหมวิหาร ๔ (เมตตา กรุณา มุทิตา และ อุเบกขา) ถ้าบุตรเข้าใจและปฏิบัติได้ ก็จะทำให้จิตใจเป็นสุข ครอบครัวควรทำหน้าที่ เหล่านี้ตั้งแต่บุตรของตนยังอยู่ในวัยเด็กที่เรียนรู้ได้ง่าย

๘. หน้าที่ในทางสันตนาการ การขจัดปลดปล่อยความเคร่งเครียดทั้งทางร่างกาย และ จิตใจ เป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์การปลดปล่อยความเคร่งเครียดทาง อารมณ์เป็นเรื่อง จำเป็นสำหรับผู้ใหญ่ แต่สำหรับเด็กการให้เล่นอย่างสนุกสนานเป็นส่วนที่ ช่วยให้เด็กเจริญเติบโตใน ด้านต่าง ๆ พร้อมกันหลายด้าน ครอบครัวจึงควรจัดสันตนาการ ให้กับเด็กทั้งในบ้านและในบริเวณ บ้าน รวมทั้งนอกบ้านด้วย

๙. หน้าที่ในการสงเคราะห์คนชรา หน้าที่นี้เป็นแนวโน้มในสังคมที่น่าเป็นห่วงมาก ถือ ว่าเป็นสังคมของบิดา มารดา ในอนาคต

สนธิ สมัการ^{๓๓} อธิบายถึง หน้าที่ของครอบครัวมีอยู่ด้วยกัน ๔ ประการ คือ

๑. หน้าที่ในการผลิตสมาชิกใหม่ให้แก่สังคม คือ ครอบครัวเป็นหน่วยทางสังคมที่ทำให้มนุษย์เกิดมา บางครอบครัวอาจมีสมาชิกเพิ่มโดยการขอรับเลี้ยงบุตรบุญธรรมได้แต่การผลิตสมาชิก ใหม่โดยวิธีธรรมชาติยังเป็นที่ยอมรับแพร่หลายอยู่ทั่วไป

๒. หน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูสมาชิกผู้เยาว์ เป็นหน้าที่ซึ่งสืบเนื่องต่อกันมา เมื่อได้ผลิต สมาชิกใหม่ออกมาแล้วก็ต้องเลี้ยงดูให้เจริญเติบโตต้องอบรมสั่งสอนให้มีความรู้ความคิดเหมือน อย่างคนทั่วไปภาวะความเป็นเด็กอ่อนคือภาวะที่ยังช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ มีอยู่ยาวนานกว่าภาวะ เดียวกันของลูกสัตว์ประเภทอื่นใดทั้งหมด ความจริงข้อนี้มีผลสำคัญต่อการสร้างบุคลิกภาพของผู้ใหญ่ ในสังคม เพราะเมื่อเด็กต้องอาศัยการเลี้ยงดูและการอบรมจากครอบครัวหรือพ่อแม่และญาติพี่น้องที่ ใกล้ชิดนานมากเท่าใด โอกาสในการที่เด็กจะได้รับเอานิสัยต่างๆ จากคนที่อยู่ใกล้ชิดกับตนมาก หรือ จากคนที่ตนรักมากเท่าใดก็มีเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น

๓. หน้าที่ทางด้านเศรษฐกิจ ในสมัยโบราณนั้น ครอบครัวมักจะทำหน้าที่ในด้านการ ผลิตอาหารและแสวงหาเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ เมื่อสังคมเมืองเกิดขึ้นมีอุตสาหกรรม ผู้คนมาอาศัย อยู่ในเมือง มีอาชีพ ครอบครัวในเมืองมักจะใช้เงินค่าจ้างที่ได้รับไปซื้อหาอาหาร เครื่องมือเครื่องใช้ ต่างๆ จากตลาด การผลิตอาหารก็อาจทำได้แบบบริษัทหรือห้างหุ้นส่วน ครอบครัวในชนบทยังทำ

^{๓๓} สนธิ สมัการ, “ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย”, เอกสารวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๑๙). (อัดสำเนา).

หน้าที่เป็นหน่วยการผลิตอาหารและทรัพยากรอย่างอื่นโดยตรง อย่างไรก็ตาม ทุกครอบครัวไม่ว่าจะเป็นในเมืองหรือในชนบท ก็ยังคงทำหน้าที่เป็นหน่วยบริโภคและด้วยเหตุนี้หน้าที่ทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัวจึงยังคงมีอยู่ทั่วไป

๔. หน้าที่ช่วยเหลือและให้ความอบอุ่นใจแก่สมาชิกของครอบครัวการให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิกรวมถึงการให้ความคุ้มครองป้องกัน ภัยอันตรายด้วยการช่วยเหลืออาจเกิดขึ้นได้เมื่อสมาชิกครอบครัวได้รับความเดือดร้อน นอกจากนี้ครอบครัว ยังทำหน้าที่เป็นหน่วยให้กำลังใจหรือหน่วยบำรุงขวัญแก่สมาชิกของครอบครัวเวลาครอบครัวมีเรื่องเดือดร้อนใจ เสียใจ เศร้าโศกในเรื่องต่างๆ ด้วยเหตุนี้หน้าที่จำเป็นอีกประการหนึ่งของครอบครัว จึงได้แก่หน้าที่การให้ความอบอุ่นแก่สมาชิก

สุภัตรา สุภาพ^{๓๔} ได้กล่าวถึง หน้าที่ของครอบครัวไว้ดังนี้

๑. สร้างสมาชิกใหม่ (Reproduction) นั่นก็เพื่อให้สังคมสามารถดำรงอยู่ได้และจะต้อง มีสมาชิกใหม่ขึ้นมาทดแทนสมาชิกเดิมที่จากไป หน้าที่นี้มีความสำคัญมากถ้าไม่มีการสร้างสมาชิกใหม่เพิ่มในสังคมนั้นๆ ก็จะต้องสูญหายไป

๒. บำบัดความต้องการทางเพศ (Sexual gratification) ซึ่งจะออกมาในรูปแบบของการสมรสเพื่อเป็นการลดปัญหาทางเพศบางประการ การสมรสจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นในสังคมที่มีการจัดระเบียบไว้เพราะการสมรส คือ วิธีหนึ่งที่สังคมได้เข้ามาควบคุมความสัมพันธ์ให้อยู่ในขอบเขต

๓. เลี้ยงดูผู้เยาว์ให้เติบโตขึ้นในสังคม (Maintenance of immature children of raising The young) เราจะเห็นได้ว่าไม่มีสถาบันใดทำหน้าที่ดีกว่าสถาบันนี้เพราะความรักและความอบอุ่น เด็กจะหาจากที่อื่นได้เสมือนครอบครัวนั้นไม่มี ส่วนใหญ่พ่อแม่จะมีความรักลูกช่วยประคับประคอง เลี้ยงดูลูกของตนเป็นอย่างดี แม้จะยากลำบากอย่างไรก็ตาม ครอบครัวจึงเลี้ยงดูบุตรของตนตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งโตใหญ่

๔. ให้การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ครอบครัวเป็นแหล่งของการเรียนรู้เบื้องต้นที่มีอิทธิพลต่อเด็กมากที่สุด เป็นสถาบันที่เตรียมให้เด็กออกไปเผชิญกับสิ่งแวดล้อม ครอบครัวจะช่วยอบรมเด็กให้รู้จักกฎเกณฑ์ ค่านิยม แบบของความประพฤติ ฯลฯ สอนให้เด็กปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมในสังคม วิธีการอบรมก็อาจจะทำได้ทั้งโดยตรงและโดยทางอ้อม โดยตรงก็คือการสั่งสอนหรือว่ากล่าวตักเตือนโดยทางอ้อมก็โดยการทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีให้เห็น การอบรมนี้มีอยู่ตลอดเวลา จึงนับว่าเป็นสถาบันที่ให้การอบรมแก่เด็กตั้งแต่เกิดจนไปจนวันสุดท้ายของชีวิต

^{๓๔} สุภัตรา สุภาพ, ปัญหาสังคม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๖), หน้า ๓๔.

๕. กำหนดสถานภาพ (Social placement) เราได้เชื่อมสกุลจากครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่ก็เปลี่ยนได้ในเวลาต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นฝ่ายหญิง เมื่อแต่งงานแล้วก็เปลี่ยนตามชื่อสกุลของสามี สถานภาพตำแหน่งที่ครอบครัวให้นี้ทำให้เราทราบว่าเราเป็นใครอยู่กลุ่มไหน และนอกจากนี้ สถานภาพ ก็เป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด สถานภาพอาจจะเปลี่ยนแปลงได้ขึ้นอยู่กับสังคมที่บุคคลนั้นๆ เป็นสมาชิกอยู่ เพราะฉะนั้น สถานภาพเกิดมีส่วนช่วยสร้างความเจริญหรือความล้มเหลวแก่บุคคลไม่มากนักน้อยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

๖. ความรักความอบอุ่น (Affection) ครอบครัวเป็นแหล่งของสมาชิกได้รับความรัก ความอบอุ่นอย่างบริสุทธิ์ใจ เป็นแหล่งที่ประกันได้ว่าจะมีคนที่เรารักและคนที่รักเราอยู่ด้วยกัน ตลอดเวลาและนอกจากนั้นถ้าสมาชิกคนใดประสบปัญหา ไม่ว่าจะในด้านการงาน หรือด้านอื่นๆ ครอบครัวจะเป็นแหล่งให้กำลังใจและปลุกปลอบใจเพื่อให้สามารถผ่านอุปสรรคนั้นๆ ไปได้

จากข้อความดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า หน้าที่สำคัญของครอบครัว คือ การหารายได้เลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวให้พอกินพอใช้ หาทางปกป้องให้สมาชิกในครอบครัวปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สร้างความอบอุ่นให้สมาชิกครอบครัวและอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาศิลปวิทยาการต่างๆ แก่เด็ก และเยาวชนในปกครอง ให้มีความรู้ มีคุณธรรม และมีบุคลิกภาพที่ดี จนได้รับยอมรับและชื่นชมยินดีจากสังคม

สรุปความได้ว่า ครอบครัวมีหน้าที่สำคัญ คือ การผลิตสมาชิกใหม่ให้แก่สังคมการอบรมเลี้ยงดูสมาชิกผู้เยาว์ การสร้างรากฐานทางด้านเศรษฐกิจ การช่วยเหลือและให้ความอบอุ่นใจแก่สมาชิกของครอบครัว ส่วนผู้วิจัยเห็นว่า หน้าที่สำคัญของครอบครัว คือเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวให้มีชีวิตที่ดี มีความปลอดภัย และได้รับการยอมรับจากสังคม

๒.๓.๕ ประเภทของครอบครัว

ครอบครัวมีบทบาทและหน้าที่ ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิก ในครอบครัว ให้สามารถอยู่ในสังคมได้ บทบาทและหน้าที่ต่างๆ ของครอบครัวล้วนมีอิทธิพลต่อสังคม เนื่องจากการกระทำหน้าที่ของสถาบันสังคมแต่ละสถาบันจะมีผลกระทบถึงผู้อื่นหรือหน่วยงานต่างๆ ที่อยู่ในระบบสังคม^{๓๕}

^{๓๕} พิมพ์ใจ ไผ่ตรีเปรม, “การศึกษาสัมพันธภาพในครอบครัวของพนักงานภาคธุรกิจภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในเขตกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต (อาชีววิทยาและงานยุติธรรม), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐.

ปัจจุบัน เราจะเห็นว่า บ้านที่มีผู้อยู่อาศัยรวมกันหลายครอบครัวก็มี และอยู่กันเฉพาะ พ่อแม่และลูกเป็นครอบครัวเดียวก็มี อย่างไรก็ตาม ได้มีผู้อธิบายเกี่ยวกับประเภทของครอบครัวไว้ ดังนี้

สนธิ สมักรการ^{๓๖} ได้อธิบายถึงแบ่งครอบครัวออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ ๔ แบบ คือ

๑. ครอบครัวเนื้อแท้หรือครอบครัวพื้นฐาน ตามปกติครอบครัวนี้จะประกอบด้วย พ่อแม่ลูกๆ เท่านั้น แต่ในบางสังคมวัฒนธรรม อาจจะมีการกำหนดให้ญาติบางคนอาศัยอยู่รวมด้วยก็ได้ เช่นในสังคมไทย ครอบครัวบางครอบครัวต้องเลี้ยงบิดามารดาของฝ่ายสามี หรือภรรยาที่ได้อีก หรือ พี่หรือน้องของสามีหรือภรรยาที่ยังเป็นโสดก็อาจอาศัยอยู่กับครอบครัวก็ได้

๒. ครอบครัวขยายหรือครอบครัวร่วม ตามปกติครอบครัวแบบนี้ คือ ครอบครัวเนื้อแท้ ตั้งแต่สองครอบครัวขึ้นไปมารวมกัน ครอบครัวขยายจะมีอยู่ในสังคมที่มีการจัดระบบญาติสายเดียวกันมากกว่าระบบญาติแบบอื่น ลักษณะที่ทำให้ครอบครัวขยายมีความแตกต่างจากครอบครัวเนื้อแท้ คือ อำนาจในการตัดสินใจหรือตัดสินใจปัญหาต่างๆ ของครอบครัวที่มีได้อยู่ที่พ่อหรือแม่ (สามีหรือภรรยา) แต่ว่าอำนาจในครอบครัวนี้มักจะอยู่ที่ญาติผู้ใหญ่ที่อาวุโสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

๓. ครอบครัวซ้อน ครอบครัวแบบนี้เกิดขึ้นในสังคมที่อนุญาตให้ชายหรือหญิง มีภรรยาหรือสามีมากกว่าหนึ่งคนในขณะเดียวกัน ได้การสลายของครอบครัวแบบนี้เป็นไปได้ง่าย คือ เมื่อสามี (หรือภรรยาแล้วแต่กรณี) เป็นหัวหน้าครอบครัวได้ถึงแก่กรรมลงครอบครัวซ้อนก็มักจะสลายตัวไปด้วย คือคู่ครองที่เหลือกับลูกๆ ของตนจะแยกออกไปอยู่ตามลำพังมากกว่าจะอยู่รวมกันต่อไป

๔. ครอบครัวสาระ เป็นครอบครัวที่ปรากฏอยู่ในหมู่เกาะใน British Guiana เป็นครอบครัวที่ขาดภาพของพ่อในฐานะที่เป็นหัวหน้าครอบครัวในการเลี้ยงดู ครอบครัวแบบนี้จึงมีแม่เป็นแกนกลางของครอบครัว

สุพัตรา สุภาพ^{๓๗} ได้จำกัด ครอบครัวออกเป็น ๓ ประเภท

๑. ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) เป็นครอบครัวที่ประกอบด้วย สามีภรรยาและบุตร หรือบุตรบุญธรรม เป็นครอบครัวที่สมาชิกในครอบครัวมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ครอบครัวประเภทนี้ มีความเป็นอิสระสูงมากแต่ก็ทำให้ห่างเหินจากญาติ ซึ่งอาจทำให้เกิดความว้าเหวและขาดความอบอุ่นได้ในภายหลัง

^{๓๖} สนธิ สมักรการ, อังโน โสภา ซปีลมันน์, “การศึกษาารูปแบบของครอบครัวไทยที่พึงปรารถนาในสังคมประเทศไทย”, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการชมรมสร้างสรรค์สังคม, ๒๕๓๔), ไม่ปรากฏหน้า.

^{๓๗} สุพัตรา สุภาพ, ปัญหาสังคม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๙), หน้า ๖๖.

๒. ครอบครัวขยาย (Extended Family) เป็นครอบครัวที่ประกอบไปด้วย ครอบครัวเดี่ยวและญาติพี่น้อง ซึ่งอาจพักอาศัยอยู่บ้านหลังเดียวกัน หรืออยู่ในเขตบ้านเดียวกัน หรืออาจอยู่ใกล้เคียงกันก็ได้ โดยมีพี่น้องที่สมรสแล้วหลายคู่และมี ปู่ ย่า ตา ยาย รวมอยู่ด้วย ซึ่งบางครอบครัวอาจมีสมาชิกมากถึง ๒๐ คนก็เป็นได้ ญาติพี่น้องต่างก็ช่วยกันเลี้ยงดูลูกหลาน ถือว่าเป็นครอบครัวใหญ่ที่มีความรักความอบอุ่น สมาชิกอาวุโสสูงสุดจะเป็นหัวหน้าครอบครัวคอยควบคุมดูแลทุกข์สุขของสมาชิกในครอบครัว

๓. ครอบครัวที่มีสามีหนึ่งคนและภรรยาหลายคน(Polygamous Family)ครอบครัวประเภทนี้เป็นครอบครัวเดี่ยว ๒ ครอบครัวหรือมากกว่านั้นโดยมีสามีและพ่อร่วมกัน

วรวิทย์ พัฒนาอิทธิกุล^{๓๘} ได้อธิบาย เกี่ยวกับประเภทของครอบครัวไว้ว่า ครอบครัวจะมีความสัมพันธ์และมีความเกี่ยวข้องกันด้านใด ด้านหนึ่ง ลักษณะของครอบครัวมี ๓ แบบ ดังนี้

๑. กลุ่มครอบครัวสามีและภรรยา ซึ่งประกอบด้วย สามีและภรรยาที่ยังไม่มีลูก
๒. กลุ่มครอบครัวเดี่ยวเป็นครอบครัว ซึ่งประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูก
๓. ครอบครัวใหญ่หรือขยาย ซึ่งประกอบด้วย ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ลูก ลุง ป้า น้า อา และหลาน

ลักขณา สรวิวัฒน์^{๓๙} ได้อธิบายถึง ลักษณะของครอบครัวต่างๆ ที่มีผลต่อสุขภาพจิตของวัยรุ่น ครอบครัวมีความสำคัญมากที่สุดในการก่อรูปบุคลิกภาพและสุขภาพจิตของมนุษย์ เพราะมนุษย์สามารถปรับตัวจากครอบครัวของตนเอง ลักษณะการอยู่ร่วมกันของสมาชิกภายในครอบครัวแบ่งได้ดังต่อไปนี้

๑. ครอบครัวที่ให้ความรักความอบอุ่นแก่สมาชิก มีความสัมพันธ์สอดคล้องในเรื่องเดียวกัน ทศนคติ ค่านิยม มีความรักความเข้าใจกัน บิดามารดาเป็นที่ปรึกษาของครอบครัว ไม่เกิดความว่าเหว มีความใกล้ชิดกันระหว่างบิดา มารดาและบุตร ครอบครัวลักษณะเช่นนี้จะส่งผลให้สมาชิกมีสุขภาพจิตดีปรับตัวเข้ากับบุคคลอื่น และสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่นได้

๒. ครอบครัวที่บิดามารดาทะเลาะกันประจำจะเป็นการแสดงถึงการขัดแย้งไม่มีการควบคุมอารมณ์ ก้าวร้าว ซึ่งทำให้บุตรเกิดความกระตือรือร้นใจ ไม่มีความสุขและอาจมีปฏิกิริยาตอบโต้ ๒ แบบ คือ อาจสงบ เศร้าเหงา หลบหน้าผู้คนหรืออาจจะมีลักษณะต่อต้าน ก้าวร้าว

^{๓๘} วรวิทย์ พัฒนาอิทธิกุล., “การโฆษณาและพฤติกรรมผู้บริโภค”, <http://els.nsruc.ac.th/chapter9.htm>, ๒๕๕๖.

^{๓๙} ลักขณา สรวิวัฒน์, **จิตวิทยาเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๒๒-๒๓.

หงุดหงิด ลักษณะครอบครัวแบบนี้ก่อให้เกิดสุขภาพจิตที่ไม่ดีหรือบุตรต้องไปแสวงหาตัวแบบนอกบ้านหรือหาที่พึ่งอื่น

๓. ครอบครัวที่มีบิดามารดาหย่าร้างกัน และบุตรจะต้องไปอยู่กับคนอื่นทำให้บุตรเกิดความว่าเหว ไม่นั่นคงทางด้านจิตใจ มักมีปัญหาทางอารมณ์ สติปัญญา สังคมและพฤติกรรมแสดงออกในรูปแบบของการซึมเศร้า ผลการเรียนไม่ดีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นล้มเหลว เมื่อโตขึ้นมีปัญหาทางเพศ เช่น มีเพศสัมพันธ์ตั้งแต่อายุน้อยหรือลงเอยด้วยการหย่าร้าง

๔. ครอบครัวที่มีบิดาหรือมารดาเพียงคนเดียวก็จะทำให้บุตรรู้สึกขาดความอบอุ่น กรณีที่ ครอบครัวต้องสูญเสียคู่ชีวิตเหลือเฉพาะบิดาหรือมารดาเพียงคนเดียว ผู้ที่เหลืออยู่ต้องรับภาระหนัก ขึ้น ทำให้เกิดสะสมความเครียดซึ่งส่งผลมายังบุตร

จากข้อความดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า ครอบครัวจำแนกได้ ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ ครอบครัวที่มีคู่สมรสที่อยู่กันฉันท์สามีภรรยา อาจจะมีสมาชิกอื่นๆ อยู่รวมก็ได้ และครอบครัวที่สมาชิกอยู่ร่วมกันฉันท์เครือญาติได้เป็นสามีภรรยากัน แต่มีการเกื้อกูลกันและใช้ปัจจัย ๔ ร่วมกัน

สรุปความได้ว่า ประเภทของครอบครัว จำแนกเป็นประเภทใหญ่ได้แก่ ครอบครัวพื้นฐานคือครอบครัวที่ประกอบด้วยพ่อแม่ลูกๆ เท่านั้นอำนาจในตัดสินใจปัญหาต่างๆ ของครอบครัวส่วนใหญ่จะอยู่ที่พ่อหรือแม่ (สามีหรือภรรยา) และครอบครัวขยายคือครอบครัวพื้นฐาน หรือครอบครัวเล็กๆ ตั้งแต่สองครอบครัวขึ้นไปมารวมกันอำนาจในตัดสินใจปัญหาต่างๆ ในครอบครัว ส่วนใหญ่ จะเป็นญาติผู้ใหญ่ที่อาวุโสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ส่วนผู้วิจัยเห็นว่าครอบครัวมี ๒ ประเภท คือครอบครัวที่อยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยาและครอบครัวที่อยู่ร่วมกันฉันท์เครือญาติ

๒.๓.๖ ลักษณะของครอบครัว

ครอบครัวโดยทั่วไปจะอยู่ร่วมกันในลักษณะมีผู้นำและผู้ตาม ส่วนใหญ่ฝ่ายชายหรือผู้ที่อาวุโสกว่าและมีอำนาจทางการเงินจะเป็นผู้นำครอบครัว อย่างไรก็ตามได้มีนักวิชาการบางท่านได้กล่าวถึงลักษณะของครอบครัวไว้ ดังนี้

ไพฑูรย์ เครือแก้ว^{๔๐} อธิบายถึง ลักษณะสำคัญของครอบครัวไทยไว้ดังนี้

๑. เป็นครอบครัวขยายหรือครอบครัวใหญ่ โดยเฉพาะในชนบท ซึ่งประกอบด้วย พ่อแม่ ลูก ปู่ ย่า (หรือ ตา ยาย) รวมทั้งพี่น้องของฝ่ายสามีหรือภรรยา

^{๔๐} ไพฑูรย์ เครือแก้ว, **ลักษณะสังคมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิธจำกัด, ๒๕๑๘), หน้า ๔๐.

๒.ให้อำนาจผู้ชายหรือสามีเป็นผู้นำครอบครัว โดยภรรยาจะต้องใช้นามสกุลของสามี สามีมีหน้าที่อุปการะเลี้ยงดู ให้ความช่วยเหลือในทางเศรษฐกิจ ปัจจุบันนี้ฝ่ายภรรยาเริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้นเพราะต้องช่วยกันหาเงินหาทองมาช่วยยกฐานะครอบครัว มิฉะนั้นฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวจะอยู่ในภาวะลำบาก

๓. ลูก คือ โช้ทองคล้องใจพ่อแม่ รวมไปถึงปู่ ย่า ตา ยาย หรือ พี่ ป้า น้า อา ด้วยจะเห็นได้ว่า เมื่อเวลาเมื่อเด็กเล็กในครอบครัวผู้ใหญ่ทุกคนจะมีความรักและความเอื้ออาทรต่อกันรวมไปถึงเด็กด้วย

๔. มีความเคารพเชื่อฟังกันตามลำดับชั้นอาวุโสของสมาชิกในครอบครัว

๕. ลูกผู้ชายได้รับการยกย่องให้เป็นผู้สืบทอดสกุล คือ จะต้องคอยระมัดระวังเกี่ยวกับความประพฤติให้อยู่ในกรอบของศีลธรรม ถ้าประพฤติเสียหาก็เท่ากับว่าเป็นการทำลายชื่อเสียงวงศ์สกุล

๖. ลูกๆ จะต้องแสดงความกตัญญูทวดเทวีต่อบิดามารดา คือ ต้องคอยอุปการะเลี้ยงดูท่าน เมื่ออยู่ในวัยชราซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญอย่างหนึ่งของครอบครัวไทย คนไทยได้รับการอบรมสั่งสอนเรื่องความกตัญญูทวดเทวี ให้รู้จักช่วยเหลือและอุปการะแก่ญาติผู้ใหญ่ของตนโดยเฉพาะผู้อยู่ในวัยชราและขาดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความกตัญญูทวดเทวีเป็นคุณธรรมที่สังคมยกย่องอย่างสูง

๗. ภรรยาถึงแม้จะไม่ใช่นำครอบครัว แต่ก็มียุทธศาสตร์ที่สำคัญ คือ การอบรมสั่งสอนเลี้ยงดูบุตรธิดา การใช้จ่ายในครอบครัวตลอดจนการดูแลบ้านเรือน

๘. ความผูกพันทางสายโลหิต บิดามารดารักและห่วงใยลูกของตนเองเสมอ แม้ว่าจะแต่งงานไปแล้วก็ตาม ทำนองเดียวกับญาติพี่น้องจะต้องช่วยเหลือเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ญาติทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชายจะมีความเท่าเทียมกันและนับเชื้อสายทั้งฝ่ายชายฝ่ายหญิง พ่อแม่มักอุปการะเลี้ยงดูลูกที่เป็นโสดตลอดไป ถ้าคู่สมรสใหม่จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันกับครอบครัวเดิม มักเลือกอยู่ร่วมบ้านเดียวกับครอบครัวฝ่ายหญิงมากกว่าฝ่ายชาย เพื่อเป็นหลักประกันว่าจะไม่มีการใช้อำนาจเหนือภรรยาเกินขอบเขต

นโยบายและแผนงานในการพัฒนาสถาบันครอบครัว^{๔๑} ได้จำกัดถึงคุณลักษณะครอบครัวที่พึงประสงค์ ไว้ดังนี้

^{๔๑} พิมพ์ใจ ไผ่ตรีเปรม. , “การศึกษาสัมพันธภาพในครอบครัวของพนักงานภาคธุรกิจภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในเขตกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต อาชีววิทยาและงานยุติธรรม, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, ๒๕๔๓) หน้า ๑๑-๑๒.

๑. สมาชิกทุกคนในครอบครัวมีความรักใคร่ สำนานฉันท์สามัคคีกัน ช่วยเหลือเกื้อกูล มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการพูดจาให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน และมีการร่วมแก้ไขปัญหากันอย่างสร้างสรรค์

๒. สมาชิกในครอบครัวมีการร่วมกันทำกิจกรรมและรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

๓. พ่อ แม่ และสมาชิกในครอบครัวจะต้องมีความรับผิดชอบ ประกอบอาชีพสุจริต รู้จักการประหยัดและการออมร่วมกันเพื่อเสริมฐานะของครอบครัวให้มั่นคง

๔. พ่อและแม่ หรือผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว จะต้องทำตนเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม ไม่เลือกปฏิบัติ ไม่ทำร้ายกันและกัน อบรมเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวให้เป็นคนดี และมีประโยชน์ต่อสังคม ปฏิบัติตนตามหลักคุณธรรมของศาสนา

๕. พ่อและแม่หรือผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวหรือผู้ใหญ่ในครอบครัวต้องถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาให้แก่สมาชิกรวมทั้งส่งเสริมให้ได้รับการศึกษา มีความสนใจใฝ่ความรู้พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และรู้จักใช้เหตุผล

๖. สมาชิกทุกคนในครอบครัวมีสุขภาพที่ดี รู้จักดูแลสุขภาพอนามัยของตนเอง สถานที่อยู่อาศัยให้สะอาดถูกสุขลักษณะและเป็นระเบียบเรียบร้อย

๗. สมาชิกในครอบครัวบำเพ็ญตนเพื่อเป็นประโยชน์ที่ดีต่อสังคม โดยการมีส่วนร่วมกันในการทำนุบำรุงรักษาสีงแวดล้อม ศิลปะ และวัฒนธรรมไทย

๘. สมาชิกทุกคนต้องปฏิบัติตามประชาธิปไตยภายในครอบครัว เคารพกฎหมาย รู้จักใช้สิทธิ ปฏิบัติตามหน้าที่ของพลเมืองที่ดี มีความเชื่อมั่นและปฏิบัติตนส่งเสริมการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นองค์พระประมุข

Stinnett N.^{๔๒} ได้อธิบายถึง คุณสมบัติของครอบครัวที่มีคุณภาพไว้ดังนี้

๑. การชื่นชมสมาชิกในครอบครัว โดยปกติทุกคนจะมีส่วนอยู่ในตัวมากมาย เมื่อคนในครอบครัวแสดงความรู้สึกที่ดี แสดงการกระทำที่พึงพอใจในคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมในครอบครัวเดียวกัน ตระหนักถึงคุณค่าซึ่งแก่กันและกัน คุณสมบัติเหล่านี้เป็นพื้นฐานของความอบอุ่นและความมั่นคงในครอบครัว

๒. การมีเวลาอยู่ร่วมกันทุกคนในครอบครัวควรร่วมกันทำกิจกรรมและควรเป็นกิจกรรมที่ทุกคนพึงพอใจที่จะเข้าร่วม มิใช่เป็นการบังคับ

^{๔๒} วินิณี ทศนะเทพ, “ความสัมพันธ์ระหว่างการทำหน้าที่ของครอบครัวกับการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖-๑๗.

๓. การมีพันธะต่อความสุขและสวัสดิภาพของทุกคนในครอบครัวร่วมกัน ซึ่งบ่งบอกถึงการเป็นครอบครัวที่มีคุณภาพ

วราภรณ์ ตระกูลสฤณี^{๔๓} ได้กล่าวว่า ครอบครัวมีลักษณะ คือ การประกอบด้วยคนมากกว่า ๑ คนขึ้นไปที่มีความผูกพันกันสัมพันธ์กันทางสายโลหิตหรือกฎหมายโดยความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวมีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากกลุ่มอื่นๆ ในสังคม และสมาชิกในครอบครัวจะต้องมีบทบาทตามที่สังคมให้ความหมาย เช่น บิดา มารดา บุตร ข้อมูลสำรวจภาวะการทำงานของประชากร พ.ศ. ๒๕๔๒ ถึง พ.ศ. ๒๕๔๕ ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๔๗) ชี้ให้เห็นว่า ครอบครัวไทยในปัจจุบัน มิได้ประกอบด้วยพ่อแม่ลูกและเครือญาติเท่านั้นแต่มีหลายรูปแบบ ได้แก่

๑. ครอบครัวขยาย ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก ปู่ย่าตายายและหรือพี่น้อง เป็นต้น
๒. ครอบครัวเดี่ยว ประกอบด้วยพ่อแม่และลูกซึ่งส่วนใหญ่ครอบครัวจะมีลูก ๑-๓ คน จากข้อมูลสำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๕ ยังชี้ให้เห็นว่าลักษณะครอบครัวเดี่ยวยังมีความแตกต่างกัน คือ ครอบครัวที่มีสามีภรรยาและบุตร และครอบครัวที่มีแต่สามีและภรรยา
๓. ครอบครัวที่อยู่คนเดียว คือ คนที่อยู่อาศัยอยู่ตามลำพัง โดยปี ๒๕๔๒ มีคนที่อาศัยอยู่คนเดียวถึง ร้อยละ ๑๑.๐ เพิ่มเป็นร้อยละ ๑๑.๕ (ปี ๒๕๔๔) และ ร้อยละ ๑๑.๘ (ปี ๒๕๔๕) ตามลำดับ
๔. ครอบครัวพ่อหรือแม่เลี้ยงลูกตามลำพัง หมายถึง ครอบครัวที่มีเพียงพ่อหรือแม่และลูก เนื่องจากสาเหตุของการหย่าร้าง การเป็นหม้าย แยกทางหรือการทอดทิ้งและการเสียชีวิต
๕. ครอบครัวที่รับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม คือ ครอบครัวที่สามีและภรรยาที่ไม่สามารถมีบุตรร่วมกันได้และมีความประสงค์ที่จะขอรับเด็กมาอุปการะเป็นบุตร
๖. ครอบครัวอื่นๆ คือ ครอบครัวที่เกิดจากการแต่งงานของเพศเดียวกัน

จากข้อความดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า ปัจจุบันครอบครัวไทยมี ๒ ลักษณะ คือ ครอบครัวที่มีความเป็นอยู่แบบมีผู้นำและผู้ตาม โดยส่วนใหญ่ ฝ่ายชายที่เป็นสามี หรือผู้ที่มีอำนาจทางการเงินจะเป็นผู้นำครอบครัว และเป็นผู้สั่งการต่างๆ ในครอบครัว ครอบครัวลักษณะนี้ พบมากในแถบชนบทและอีกลักษณะหนึ่ง คือ ครอบครัวประชาธิปไตย ไม่เน้นการมีผู้นำหรือผู้ตาม แต่จะเน้นการคิดร่วมกันปรึกษาหารือกัน โดยยึดความคิดเห็นของสมาชิกส่วนใหญ่เป็นมติในการดำเนินกิจกรรมในครอบครัว

^{๔๓} วราภรณ์ ตระกูลสฤณี, จิตวิทยาการปรับตัว, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๔๕), หน้า ๖.

และร่วมกันรับผิดชอบผลกระทบต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น ครอบครัวแบบประชาธิปไตย สมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้มีการศึกษาสูง และมักอยู่ในสังคมเมือง

สรุปความได้ว่า ลักษณะสำคัญของครอบครัวไทย ส่วนใหญ่ เป็นครอบครัวขยายหรือครอบครัวใหญ่มากกว่าครอบครัวแบบอื่นๆ โดยให้อำนาจผู้ชายหรือสามีเป็นผู้นำครอบครัว มีความเคารพเชื่อฟังกันตามลำดับอาวุโสลูกผู้ชายได้รับการยกย่องให้เป็นผู้สืบทอดสกุลลูกๆ จะต้องแสดงความกตัญญูต่เวทีต่อบิดามารดา ภรรยา มีบทบาทสำคัญในการเลี้ยงดูบุตร และสมาชิกมักมีความผูกพันทางสายโลหิตโดยญาติพี่น้องจะช่วยเหลือเผื่อแผ่แก่กันและกัน ส่วนผู้วิจัยเห็นว่า ครอบครัวไทยมี ๒ ลักษณะ คือ ครอบครัวที่มีความเป็นอยู่แบบมีผู้นำและผู้ตาม และครอบครัวประชาธิปไตย ไม่เน้นการมีผู้นำหรือผู้ตาม

๒.๔ หลักอิทธิบาท ๔

การครองเรือนหรือชีวิตสมรส คือ การที่ชาย หญิงมีความพอใจซึ่งกันและกัน ตกลงใจที่จะใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน พร้อมทั้งจะเผชิญกับปัญหาร่วมกัน และมีความพยายามที่จะดำเนินชีวิตร่วมกันเพื่อความสุขในการครองเรือน การที่บุคคล ๒ คน ซึ่งต่างก็มีพื้นฐานจากครอบครัวเดิมที่ต่างกัน มีความคิด ค่านิยม รสนิยมต่างกันมาอยู่ร่วมกันย่อมก่อให้เกิดปัญหาครอบครัวขึ้นได้ ซึ่งอาจเกิดจากการประพฤติตนของสามีและภรรยาที่ไม่ถูกใจของอีกฝ่าย ดังนั้น บุคคลทั้งสองนี้ เป็นผู้ที่มีความสามารถดลบันดาลให้ครอบครัวของตน เป็นสวรรค์ที่น่าอยู่หรือเป็นนรกก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคุณธรรมและจริยธรรมที่มีอยู่ในตัวของพวกเขาว่าเป็นอย่างไร ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำหลักคุณธรรมและจริยธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งพิจารณาเห็นว่าน่าจะเป็นประโยชน์เกื้อหนุนต่อการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสได้เป็นอย่างดีและเหมาะสมกับสังคมไทย คือ หลักอิทธิบาท ๔

อิทธิบาท เป็นศัพท์ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ฐานหรือหนทางสู่ความสำเร็จและเป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ^{๔๔} จำแนกออกเป็น ๔ ประการคือ ๑) ฉันทะ ความพอใจ ๒) วิริยะ ความเพียร ๓) จิตตะ ความมุ่งมั่น และ ๔) วิมังสา ความไตร่ตรอง

๒.๔.๑ ความหมายของอิทธิบาท

จากการศึกษาเอกสารงานเขียนของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา พบว่ามีผู้ให้ความหมายของอิทธิบาทหลายท่าน ได้ให้ความหมายของอิทธิบาทไว้หลากหลาย เป็นต้นว่า

^{๔๔} ใน อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๓๑/๓๔๒.

พุทธทาสภิกขุ^{๔๕} ได้นิยามคำว่า อิทธิบาท แยกเป็น อิทธิ แปลว่า ความสำเร็จ บาท แปลว่า ฐาน เชิงรอง ดังนั้น อิทธิบาท จึงแปลว่า รากฐานแห่งความสำเร็จ ซึ่งมี ๔ ประการ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะและวิมังสา

พระเทพติก (ระแบบ จิตฺตญาณโน)^{๔๖} ได้อธิบายว่า อิทธิบาท ๔ หมายถึง คุณธรรมที่นำผู้ประพฤติปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนประสงค์ไว้และต้องไม่เลิ่ววิสัย คือ สิ่งที่ตนประสงค์นั้นต้องอยู่ในวิสัยที่อาจจะใช้ความเพียรพยายามทำให้เกิดขึ้นได้ไม่ใช่เป็นแค่ความเพ้อฝันที่ไม่มีโอกาสประสบความสำเร็จ

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล)^{๔๗} ได้นิยามคำว่า อิทธิบาท ๔ คือ หลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จในการกระทำการกิจการงานหรือการอาชีพ ประการแรก อิทธิบาท หมายความว่า ทางแห่งความสำเร็จ คือ ข้อปฏิบัติให้บรรลุความสำเร็จด้วยดี มีประสิทธิภาพนั่นเอง

สนอง วรอุไร^{๔๘} ได้กล่าวถึง อิทธิบาท ๔ ว่าเป็นสูตรสำเร็จของชีวิตตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า จิตเป็นรากฐานของสิ่งทั้งหลาย จิตประเสริฐกว่าสิ่งทั้งหลาย สิ่งทั้งหลายสำเร็จได้ด้วยจิต ฉะนั้น ความสำเร็จจึงอยู่ที่ใจ ไม่ว่าเราจะต้องการอะไร หากเราตั้งใจกำหนดจิตไว้มั่นคง ทุกสิ่งทุกอย่างจะสำเร็จได้ตั้งใจ และ อิทธิบาท ๔ คือ การทำสิ่งต่างๆ ด้วยใจรัก ด้วยความพากเพียร ด้วยใจจดใจจ่อ รวมทั้งใช้ปัญญาไตร่ตรองอย่างสม่ำเสมอ ความสำเร็จก็จะไม่หนีไปไหน

สถิตย์ รัชปต์^{๔๙} ได้อธิบายว่า อิทธิบาท ๔ หมายถึงหลักธรรมหรือคำสอนในพุทธศาสนา ที่มุ่งให้ผู้ปฏิบัติตามบรรลุถึงความสำเร็จอันประกอบด้วยหลักธรรม ๔ ประการคือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา จากความหมายของ อิทธิบาท ๔ ที่กล่าวมาสรุปได้ว่า อิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาที่เป็นทางแห่งความสำเร็จให้สามารถปฏิบัติงานได้ผลสำเร็จตามความประสงค์

^{๔๕} พุทธทาสภิกขุ, *การทำงานที่เป็นสุข*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๗), หน้า ๙.

^{๔๖} พระเทพติก (ระแบบ จิตฺตญาณโน), *อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวกวาท*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖๖.

^{๔๗} พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), *ความสำเร็จหลักธรรมสู่ความสำเร็จและสันติสุข*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๙.

^{๔๘} สนอง วรอุไร, *ทำชีวิตให้ได้ดีและมีสุข*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อัมรินทร์, ๒๕๕๐), หน้า ๙๗.

^{๔๙} สถิตย์ รัชปต์, “การประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ ไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียนของนักศึกษาคุุฬศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยวิทยาเขตร้อยเอ็ด”, *ศึกษาค้นคว้าอิสระการศึกษามหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๘), หน้า ๙.

สรุปความได้ว่า อิทธิบาท หมายถึงคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ได้แก่ หลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ ในการกระทำการกิจการงานหรือการอาชีพ คือว่า เป็นคุณธรรมที่จะนำผู้ประพฤติปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนประสงค์ กล่าวคือ รากฐานแห่งความสำเร็จ

๒.๔.๒ องค์ประกอบของอิทธิบาท

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๕๐} ได้นิยามคำว่า อิทธิบาท ๔ คือ คุณเครื่องให้ถึง ความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มี ๔ ประการ คือ

๑) ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำด้วยใจรัก จะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้เกิดผลดียิ่งๆ ขึ้นไป

๒) วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นเพียร ซึ่งประกอบด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน ไม่ย่อท้อถอย

๓) จิตตะ ความคิดมุ่งไป คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำในสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตผูกไว้ ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจในสิ่งที่จะทำ

๔) วิมังสา ความไตร่ตรองหรือทบทวน คือ หมั่นใช้ปัญญาคิดพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น โดยมีการวางแผน วัตถุประสงค์ คัดค้านวิธีแก้ไขและปรับปรุง เป็นต้น

จารุมาศ เรืองสุวรรณ^{๕๑} ได้กล่าวไว้ว่า หลักอิทธิบาท ๔ คือ หลักแห่งการประกอบกิจการงานใดๆ ให้สำเร็จ ซึ่งประกอบด้วย

๑) ฉันทะ คือ มีความพอใจและรักที่จะทำในงานนั้นๆ

๒) วิริยะ คือ มีความพากเพียรในการทำงานอย่างไม่ย่อท้อจนงานสำเร็จ

๓) จิตตะ คือ มีความตั้งใจทำงานหมั่นตรวจตรางานอยู่เสมอ เอาใจใส่ในสิ่งที่ทำไม่เอาใจไปคิดในเรื่องอื่นๆ

๔) วิมังสา คือ มีความคิดไตร่ตรองเกี่ยวกับงานที่ทำ ใช้สติปัญญาคิดใคร่ครวญข้อดีข้อเสียและปรับแก้อย่างมีเหตุผล

^{๕๐} พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม** พิมพ์รวมเล่ม ๓ ภาค, ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖๐.

^{๕๑} จารุมาศ เรืองสุวรรณ, พันเอก, “การสังเคราะห์แบบจำลองการสอนวิชาชีพช่างตามหลักอิทธิบาท ๔ ของพลทหารในส่วนสนับสนุนกองบัญชาการทองทัพบก”, **ปริญาคุณาภิวัตน์** สาขาวิชาอาชีวศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๘), หน้า ๓๕.

ปริญญ์ จงวัฒนา^{๕๒} ได้อธิบายว่า อิทธิบาท ๔ คือ คุณธรรม ๔ ประการ ที่เป็นฐานนำไปสู่ความสำเร็จ ประกอบด้วย

- ๑) ฉันทะ ความพอใจ ความพึงใจที่จะกระทำกิจใดๆ เพื่อให้ได้รับผลสำเร็จ
- ๒) วิริยะ ความเพียร คือ มีความขยันหมั่นเพียรที่จะกระทำกิจใดๆ ที่ได้ตั้งปรารถนาไว้ และได้มีความพอใจ พึงใจ กระทำแล้ว ให้สำเร็จลุล่วงตามความปรารถนา
- ๓) จิตตะ จิตจดจ่อ คือ มีสติ มีสมาธิในการที่จะกระทำกิจใดๆ ที่ปรารถนาไว้ พึงใจก่อกิจกรรมนั้น ใช้ความเพียรพยายามใช้กำลังใจ กำลังความคิด กำลังสติปัญญาและสมาธิไม่หันเหไปทางอื่นกระทำกิจนั้นๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามความปรารถนา
- ๔) วิมังสา ความไตร่ตรองทดสอบทดลอง คิดพิจารณาเมื่อกระทำสิ่งใดๆ แล้วย่อมประสบปัญหาใหญ่บ้างเล็กบ้างก็ต้องใช้การใคร่ครวญพิจารณาถึงปัญหาต่างๆ ด้วยปัญญาตั้งข้อสมมติฐานเป็นเหตุ เพื่อที่จะหาปัจจัยองค์ประกอบในสิ่งที่ตนรู้มาเป็นข้อเปรียบเทียบ เพื่อที่จะสามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้และทำการทดสอบ ทดลอง เพื่อให้ทราบว่าสามารถให้ผลได้จริงตามที่ตั้งข้อสมมติหรือไม่ กระทำซ้ำแล้วซ้ำอีก จนมีความแน่ใจ จนสามารถประสบกับความสำเร็จได้ตามที่ตั้งใจไว้

บุญมี แทนแก้ว^{๕๓} ได้นิยามถึง อิทธิบาท ๔ ว่า ประกอบด้วย

- ๑) ฉันทะ คือ ความพึงพอใจ ใฝ่ใจ หรือต้องการที่จะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป
- ๒) วิริยะ คือ ความเพียรหรือความขยันหมั่นเพียร ที่ประกอบด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง
- ๓) จิตตะ คือ ความคิดหรือการตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยใจคิดฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป
- ๔) วิมังสา คือ ความไตร่ตรองหรือทดลอง เช่น หมั่นใช้ปัญญาคิดพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจตรา หาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผนวัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น

^{๕๒} ปริญญ์ จงวัฒนา, **พุทธธรรมเพื่อกัลยาณมิตร**, (กรุงเทพมหานคร: บจก.ศิลปสยามบรรณภัณฑ์และการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔๔-๑๔๕.

^{๕๓} บุญมี แทนแก้ว, **จริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๔๑.

แสงอรุณ โปร่งธนะ^{๕๔} ได้อธิบายว่า อิทธิบาท เป็นหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการนั้นๆ ซึ่งประกอบด้วย

๑) ฉันทะ มีใจรัก คือ พอใจที่จะทำสิ่งนั้นและทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจการหรืองานที่ทำไม่ใช่สักว่าทำพอให้เสร็จๆ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร

๒) วิริยะ พากเพียรทำ คือ มีความขยันหมั่นเพียรหมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อุตุน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดถอย

๓) จิตตะ เอาจิตฝึกฝน คือ การตั้งใจรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่าน เลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ

๔) วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือ การหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งย่อนเกินเลย บกพร่อง ขัดข้อง เป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลองวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง

วิเชียร ขาบุตรบุญตริก^{๕๕} ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของอิทธิบาท ๔ คือ

๑) ฉันทะ ความพอใจ ความยินดี และความเต็มใจที่จะกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

๒) วิริยะ ความพยายาม ความเพียรหรือความกล้าที่จะทุ่มเทชีวิตจิตใจให้การกระทำนั้นๆ โดยไม่มีคำว่าท้อแท้และเบื่อหน่าย

๓) จิตตะ ความสนใจ เอาใจใส่หรือตั้งใจในการกระทำนั้นๆ อย่างจริงจัง โดยไม่ใส่ใจถึงปัญหาและอุปสรรคอันจะเป็นเหตุให้เสียกำลังใจ

๔) วิมังสา การใช้ปัญญาพิจารณาตรวจสอบถึงข้อดี ข้อเสีย ข้อบกพร่องตลอดจนปัญหา อุปสรรคและวิธีแก้ไขอย่างมีเหตุผลว่าผลที่ปรากฏนั้นมีสาเหตุมาจากอะไร มิใช่ขยันอย่างโง่ๆ

พิฑูร มลิวัลย์^{๕๖} ได้อธิบายถึง องค์ประกอบของอิทธิบาท ๔ ไว้ว่า

๑) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น คือ เมื่อทำสิ่งใดก็ทำด้วยความพอใจด้วยความรัก ทำสิ่งนั้นด้วยความเต็มใจไม่เบื่อหน่ายในกิจที่ทำ

๒) วิริยะ ความเพียรประกอบสิ่งนั้น คือ เมื่อทำสิ่งใดก็ทำด้วยความขยันหมั่นเพียรด้วยความพยายาม เข้มแข็งอุตุนและไม่ทอดทิ้งกิจที่ทำนั้น

^{๕๔} แสงอรุณ โปร่งธนะ, พุทธศาสน์, (กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายเอกสารตำรา สำนักส่งเสริมวิชาการสถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๓๙), หน้า ๒๒๘ - ๒๒๙.

^{๕๕} วิเชียร ขาบุตรบุญตริก, พุทธศาสน์, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒๖.

^{๕๖} พิฑูร มลิวัลย์, แบบเรียนวิชาธรรมและนักธรรมชั้นตรี, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๙ - ๒๐.

๓) จิตตะ ความเอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น คือ เมื่อทำสิ่งใดทำด้วยความรู้จักไตร่ตรองทำด้วยปัญญา รู้จักคิดพิจารณาใคร่ครวญ ตรวหาสาเหตุด้วยความรอบคอบ

๔) วิมังสา ควรหมั่นตรึกตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น เมื่อทำสิ่งใดทำด้วยความรู้จักไตร่ตรองรู้จักพิจารณาใคร่ครวญ รู้จักพินิจพิเคราะห์ ทดลองและทดสอบ

พระจันทะมุน นารทปญโญ^{๕๗} ได้ให้นิยาม องค์ประกอบของอิทธิบาทไว้ ดังนี้

๑) ฉันทะ คือ ความรัก ความชอบ ความพอใจ ความสนใจในสิ่งที่กระทำหรือหมายถึง การมีความรักและมีความรับผิดชอบต่องาน ต่อหน้าที่ของตน คือ ต้องมาทำงานให้ตรงต่อเวลาการทำงานที่ตนเองรับผิดชอบอย่างสม่ำเสมอ ความต้องการที่จะทำใฝ่ใจรักทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาที่จะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป

๒) วิริยะ คือ ความเพียร ขยันหมั่นเพียรต่อสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง จัดเป็นการฝึกหัดอบรมตนเองให้มีศักยภาพในการทำงานที่มีประสิทธิภาพสูงยิ่งๆ ขึ้นไปเป็นขั้นๆ หรือเป็นระดับๆ ไป

๓) จิตตะ คือ ความคิดมุ่งไป ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝักใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลือนลหายไปและอุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำอย่างมั่นคง

๔) วิมังสา คือ ความไตร่ตรอง หมั่นใช้ปัญญาคิดพิจารณาใคร่ครวญ ตรวหาสาเหตุ ตรวจสอบ ข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผลและคิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงสิ่งที่ทำให้ดีขึ้น

จากการศึกษาความหมายของอิทธิบาทดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า หลักอิทธิบาทที่ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา เป็นพลังขับเคลื่อนให้เกิดการกระทำภารกิจหน้าที่และการงานต่างๆ ในลักษณะเป็นกระบวนการสืบทอดกันโดยอัตโนมัติ กล่าวคือ บุคคล เมื่อต้องทำงานใดและตนเองมีความพอใจในงานนั้น เมื่อลงมือทำ ความเพียรพยายามก็จะเกิดขึ้น เพราะมีแรงหนุนจากความพอใจนั้น เมื่อเพียรพยายามทำงานนั้นอยู่ สมาธิจิต ย่อมจดจ่ออยู่กับงานนั้นไปด้วย และเมื่อสมาธิจิตจดจ่ออยู่กับการทำงาน ความไตร่ตรองผลงานที่ทำแล้วและกำลังกระทำอยู่ย่อมเกิดขึ้น เพื่อต้องการทราบ ว่า ผลงานที่ทำเรียบร้อยหรือสมบูรณ์ตามแผนงานมากน้อยแค่ไหน โดยจะมีการไตร่ตรองและปรับแก้เป็นระยะๆ จนงานนั้นสำเร็จตามเป้าประสงค์ ดังนั้น ฉันทะ ความพอใจ ความรักในงานที่ต้องทำ จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่สุด กล่าวคือ เมื่อใจมีฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ก็จะเกิดขึ้นรับช่วงตามลำดับแบบอัตโนมัติ

^{๕๗} พระจันทะมุน นารทปญโญ (แสงสุริจันทร), “ศึกษาพุทธวิธีในการวางแผนการบริหารองค์กร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๙.

สรุปความได้ว่า อิทธิบาท เป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย หรือหนทางแห่งการดำเนินชีวิตไปสู่ความสำเร็จ ความถูกต้อง และการเข้าถึงประโยชน์สุข ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติหน้าที่การงานของบุคคล เช่น ประสบความสำเร็จทางการเรียน การประกอบอาชีพ การดำรงชีวิต ประกอบด้วย ๑) ฉันทะ คือ ความพอใจและรักที่จะทำในงานนั้นๆ ๒) วิริยะ คือ ความพากเพียรในการทำงานนั้นอย่างไม่ย่อท้อ ๓) จิตตะ คือ มีใจจดจ่ออยู่กับงานนั้น ขณะพากเพียรพยายามทำอยู่ และ ๔) วิมังสา คือ การคิดไตร่ตรองงานที่ทำ ใคร่ครวญข้อดีข้อเสีย และปรับแก้งานนั้นให้มีความสมบูรณ์ โดยที่ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา นี้เป็นพลังขับเคลื่อนให้เกิดการกระทำภารกิจหน้าที่และการงานต่างๆ ในลักษณะเป็นกระบวนการสืบต่อกันโดยอัตโนมัติ

๒.๔.๓ ความสำคัญของหลักอิทธิบาท ๔

หลักอิทธิบาท ๔ นับเป็นแรงจูงใจที่เกิดจากภายในของตัวบุคคลเพราะแรงจูงใจนี้จะเป็นสิ่งกระตุ้นกำลังใจและกำลังกายให้พร้อมที่จะทำงานนั้นๆ ให้สำเร็จด้วยความเรียบร้อยจากการศึกษาเกี่ยวกับความสำคัญของอิทธิบาท ๔ มีผู้ให้ความคิดเห็นหลายคนไว้ว่า ดังนี้

ปิ่น มุทุกันต์^{๕๘} อุปสรรคที่จะขัดขวางในการทำงานไม่ประสบความสำเร็จมีหลายทาง คือ เกิดจากตัวเองก็มี เกิดจากเหตุการณ์แวดล้อม เกิดจากเนื้องานที่ทำ แต่อุปสรรคที่สำคัญอย่างยิ่งที่เกิดจากตัวเราที่ทำงานไม่สำเร็จ มี ๔ ประการ คือ ความเบื่อหน่าย ความเกียจคร้าน ความไม่เอาใจใส่ ความโง่เขลา ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงสอนวิธีการทำงานไว้ มี ๔ ประการ เรียกว่า อิทธิ บาท แปลว่า ทางแห่งความสำเร็จ คือ ฉันทะ ความพอใจ วิริยะ ความพากเพียร จิตตะ ความใส่ใจ วิมังสา ความคิดค้น ถ้ามีอิทธิบาท ๔ นี้ครบแล้วย่อมบรรลุถึงความสำเร็จได้สมประสงค์ หากสิ่งนั้นไม่เหลือวิสัย

พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา^{๕๙} ได้กล่าวถึง ความสำคัญของการปฏิบัติในอิทธิบาท สรุปได้ว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นเพราะมีการวางเงื่อนไขและการที่พฤติกรรมใดจะมีความเข้มข้นรุนแรงนั้น ไม่ใช่เป็นเพราะรางวัลหรือการเสริมแรงอย่างเดียวแต่เป็นเพราะการเชื่อมโยงเกี่ยวพันกับสิ่งเร้า คือ สิ่งกระตุ้นให้บุคคลมีความต้องการเรียนรู้ แรงกระตุ้นที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ แรงจูงใจที่อยากจะเรียนรู้ได้แก่ ฉันทะ คือ ความพอใจหรือความต้องการ มีความสัมพันธ์กับ วิริยะ คือ ความเพียรพยายามในการเรียนรู้ โดยมีเห็นแก่ความยากลำบาก จิตตะ คือ ตั้งใจเรียนรู้ และ วิมังสา คือ การหาวิธีการหรือ

^{๕๘} ปิ่น มุทุกันต์ พ.อ., **มงคลชีวิตภาค ๒**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๐.

^{๕๙} พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา, **พฤติกรรมกลุ่ม**, (กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๒), หน้า ๙๒.

การพิจารณาสิ่งที่เกื้อกูลต่อการเรียนรู้ ละสิ่งที่ไม่เกื้อกูลต่อการเรียนรู้ ดังนี้แล้ว จึงทำให้ตนเองประสบ ความสำเร็จการเรียนรู้ได้ดังประสงค์

บุญมี แท่นแก้ว^{๖๐} ได้อธิบายว่า ผู้หวังความเจริญ ควรปฏิบัติในธรรมอันเป็นเครื่องนำไปสู่ ความเจริญหรือความสำเร็จตามความประสงค์ หมายความว่า เมื่อต้องการความเจริญก้าวหน้า ต้อง สร้างเหตุผลเพื่อให้เกิดผลนั้นๆ เพราะผลนั้นย่อมมาจากเหตุ การสร้างเหตุจนถึงแม้จะยากยิ่งเพียงใด หากใช้คุณธรรมเข้าสนับสนุนแล้วยังจะสำเร็จตามความประสงค์ได้ คุณธรรมที่จะช่วยให้สำเร็จหรือ ความเจริญก้าวหน้าดังประสงค์ คือ อิทธิบาท ๔

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๖๑} ได้กล่าวถึง ความสำคัญของอิทธิบาท ๔ ไว้ว่า หลักความสำเร็จ ปฏิบัติตามหลักธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการ ที่เรียกว่า อิทธิบาท คือ ธรรมให้ถึงความสำเร็จ มี ๔ ประการ คือ

๑) ฉันทะ รักงาน คือ การเห็นคุณค่า ความรัก ความพอใจ คือ การมีใจรัก พอใจ จะ ทำสิ่งนั้นและทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองานที่ทำไม่ว่าทำพอให้ เสร็จๆ หรือเพียงเพราะอย่างได้รางวัลหรือผลกำไร

๒) วิริยะ สู้งาน คือ ความเพียร เห็นเป็นความท้าทาย ใจสู้ ขยัน คือ พากเพียร ขยัน ทำ หมั่นประคบ หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดถอยก้าวไป ข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ

๓) จิตตะ ใส่ใจงาน คือ ความคิด อุทิศตัวต่องาน ใจจดจ่อ จริงจัง คือ การเอาจิตผูกไว้ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยให้จิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดใน เรื่องนั้น บ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ

๔) วิมังสา ทำงานด้วยปัญญา คือ ไตร่ตรอง พิสูจน์ ทดสอบ ตรวจสอบ และปรับปรุง แก้ไข คือ ใช้ปัญญาสอบสวน หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจสอบหาเหตุผล ตรวจสอบข้อยัง หย่อน เกินเลยบกพร่องขัดข้องในสิ่งที่ทำนั้น โดยการรู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไข ปรับปรุง เป็นต้น เพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป

จากการศึกษาความสำคัญของอิทธิบาท ๔ ดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่หลักอิทธิบาท ๔ นี้ คงมีความมุ่งหมายให้บุคคลมีคุณธรรมเครื่องกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ เพื่อให้มีชีวิตการทำงาน และภารกิจอื่นๆ ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องประสบความสำเร็จตามเป้าประสงค์ บุคคล

^{๖๐} บุญมี แท่นแก้ว, **จริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๔๒.

^{๖๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมบุญชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๔๕), หน้า ๔๐.

เมื่อมีฉันทะ ความพึงพอใจที่จะทำงานใดแล้ว ถึงงานนั้นจะมีอุปสรรคหรือยากแค่ไหน เขาก็เต็มใจที่จะทำ เพราะความพึงพอใจจะสร้างความเพียรพยายามขึ้นมาเอง ในขณะที่เดียวกันบุคคลเมื่อได้พยายามทำสิ่งใดแล้ว เขาก็จะมุ่งมั่นและไตร่ตรองการทำงานนั้นให้ดีที่สุด เพื่อสนองตอบความคาดหวังของตน

สรุปความได้ว่า การทำงานใดๆ จะเกิดขึ้นได้ ก็เพราะมีการวางเงื่อนไขของการทำงานนั้นๆ และพฤติกรรมการทำงานจะมีความเข้มข้นขึ้นได้นั้น มิใช่เป็นเพราะรางวัล หรือการเสริมแรงอย่างเดียว แต่เป็นเพราะการเชื่อมโยงเกี่ยวพันกับสิ่งเร้า คือ สิ่งที่กระตุ้นให้บุคคลสนใจที่จะทำงานนั้น ทางพระพุทธศาสนาว่า ฉันทะ ความพอใจหรือความต้องการมีความสัมพันธ์กับวิริยะ ความเพียรพยายาม จิตตะ ความมุ่งมั่นเอาใจใส่ และวิมังสา การพิจารณาหาวิธีการที่จะทำงานนั้นให้ประสบความสำเร็จตามที่ตนต้องการ ซึ่งกระบวนการแรงกระตุ้นเหล่านี้ รวมเรียกว่า อิทธิบาท ๔

๒.๔.๔ หลักอิทธิบาท ๔ ที่เกื้อหนุนต่อการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรส

ในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้า ได้ตรัสถึงหน้าที่ของสามีภรรยาแก่ สังคัลลภมาณพ ความว่า คหบดีบุตร สามีพึงบำรุงภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลังโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ^{๖๒}

- ๑) ให้เกียรติยกย่อง
- ๒) ไม่ดูหมิ่น
- ๓) ไม่ประพฤตินอกใจ
- ๔) มอบความเป็นใหญ่ให้
- ๕) ให้เครื่องแต่งตัว

ภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลัง สามีบำรุงด้วยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

- ๑) จัดการงานดี
- ๒) สงเคราะห์คนข้างเคียงดี
- ๓) ไม่ประพฤตินอกใจ
- ๔) รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้
- ๕) ขยันไม่เกียจคร้านในกิจทั้งปวง

^{๖๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๔.

คบดีบุตร ภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลัง สามีบำรุงด้วยหน้าที่ ๕ ประการนี้แลย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยหน้าที่ ๕ ประการนี้ ทิศเบื้องหลังนั้นเป็นอันชื่อว่าสามีได้ปิดป้อง ทำให้เกษมปลอดภัยแล้ว ด้วยประการฉะนี้

อิทธิบาท ๔ เป็นแนวทางการการทำงานที่จะทำให้ประสบความสำเร็จที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้อย่าง แยกคล้าย อันประกอบด้วยแนวปฏิบัติ ๔ ข้อที่ต่อเนื่องหนุนเสริมกันจะขาดข้อใดข้อหนึ่งไม่ได้ด้วยมันเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงกันทั้ง ๔ ข้อ จึงจะทำให้เราประสบผลสำเร็จในชีวิตและการงานได้ตามความมุ่งหวัง

- ๑) ฉันทะ คือ การมีใจรักในสิ่งที่ทำ
- ๒) วิริยะ คือ ความมุ่งมั่นทุ่มเท
- ๓) จิตตะ คือ ใจที่จดจ่อและรับผิดชอบ
- ๔) วิมังสา คือ การทบทวนในสิ่งที่ได้คิดได้ทำมา

ตารางหลักอิทธิบาท ๔ ที่เกื้อหนุนต่อการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรส ดังนี้

หลักการ	วิธีการ	เป้าหมาย
๑. ดูแลเอาใจใส่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน	ฉันทะ คือ มีใจรักในสิ่งที่ทำ วิริยะ คือ มีความพยายามทุ่มเท จิตตะ คือ มีใจที่จดจ่อและรับผิดชอบ วิมังสา คือ มีการพิจารณาในสิ่งที่ได้ทำ	๑. คู่ครองรู้สึกว่าคุณค่า
๒. ร่วมกันแก้ไขข้อบกพร่อง ซึ่งกันและกัน		๒. คู่ครองรู้สึกว่าคุณได้เกียรติ
๓. รักษาครอบครัวให้มีความสุข		๓. คู่ครองรู้สึกว่าคุณมีความสำคัญ
๔. ร่วมกันรับผิดชอบภารกิจ		๔. คู่ครองรู้สึกว่าคุณได้รับความเอื้ออาทร
๕. สร้างบรรยากาศ ในครอบครัวให้น่าอยู่		๕. คู่ครองรู้สึกว่าคุณได้รับความรัก
๖. เอาใจใส่สงเคราะห์คนใกล้ชิด		๖. คู่ครองรู้สึกว่าคุณได้รับความอบอุ่น
๗. รู้จักการใช้สอยเงินทองอย่างประหยัด		๗. คู่ครองรู้สึกว่าคุณได้รับความไว้วางใจ
๘. มีความขยันขันแข็งในการทำงาน		๘. คู่ครองรู้สึกว่าคุณมีความมั่นคงในการครองเรือน

จากแผนภูมิดังกล่าว อธิบายได้ดังนี้

๑. ใช้หลักอิทธิบาท ๔ เกื้อหนุนการดูแลเอาใจใส่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน คู่สมรสควรให้การยกย่องซึ่งกันและกันด้วยความจริงใจ และให้เกียรติกันตามฐานะอย่างเหมาะสมด้วยความเต็มใจ พยายามดูแลเอาใจใส่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในภารกิจของอีกฝ่ายสิ่งใดที่ควรเสนอแนะเพื่อให้ทำงานของอีกฝ่ายดียิ่งขึ้นก็ควรทำ โดยขอความเห็นด้วยจากอีกฝ่ายก่อน ไม่ควรตำหนิการทำงานของกันและกัน แต่ควรหาวิธีเสนอแนะให้อีกฝ่ายมีแรงใจในการทำให้นั้นๆ ให้ดีขึ้น การดูแลเอาใจใส่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเช่นนี้ย่อมทำให้คู่ครองรู้สึกว่าคุณค่า

๒. ใช้หลักอิทธิบาท ๔ เกื้อหนุนการร่วมกันแก้ไขข้อบกพร่องซึ่งกันและกัน ปกติของบุคคลโดยทั่วไปมักมีทั้งส่วนดีและส่วนบกพร่อง ซึ่งแต่ละคนอาจต่างกันไป ชายและหญิงที่ตัดสินใจแต่งงานกัน ก็เช่นเดียวกันซึ่งก่อนแต่งงานทั้งสองฝ่ายอาจมีทั้งข้อดีและข้อบกพร่อง แต่เมื่อต่างฝ่ายต่างยอมรับข้อบกพร่องของกันและกันได้ จึงตกลงใช้ชีวิตคู่ฉันท์สามีภรรยา ดังนั้น ทั้งสองฝ่ายควรมีใจรับได้และพอใจในพฤติกรรมของกันและกัน หากเห็นว่าอีกฝ่ายทำอะไรที่ไม่เหมาะสมไม่ควร ก็ไม่ควรหมิ่นเหยียดหยามทั้งวาจาและท่าทาง ไม่ว่าต่อหน้าหรือลับหลัง แต่ควรให้คำแนะนำในการปรับปรุงตนเองระหว่างที่อยู่ด้วยกันสองคน ด้วยถ้อยคำสุภาพที่แสดงถึงความรักความห่วงใย และแสดงออกถึงความตั้งใจจริงที่จะช่วยแก้ไขข้อบกพร่องของกันและกัน เมื่ออีกฝ่ายได้ขอความช่วยเหลือ การร่วมกันแก้ไขข้อบกพร่องซึ่งกันและกันเช่นนี้ ย่อมทำให้คู่ครองรู้สึกว่าคุณค่า

๓. ใช้หลักอิทธิบาท ๔ เกื้อหนุนการรักษาครอบครัวให้มีความสุข คู่สมรสควรยินดีและพอใจในชีวิตสมรส ไม่ควรประพฤตินอกใจซึ่งกันและกัน ควรพยายามหลีกเลี่ยงปัจจัยที่จะทำให้เสียความซื่อสัตย์และความดีที่มีต่อกันและกัน บางครั้งอาจเกิดความอึดอัดหรือเบื่อหน่ายบ้าง แต่ก็ควรขบคิดว่าตนควรจะทำอย่างไรเพื่อให้บรรยากาศ ภายในบ้านน่าอยู่ และปฏิสัมพันธ์ฉันท์สามีภรณาร่าเริงรมย์ แล้วมุ่งมั่นหาวิธีการเพื่อรักษาครอบครัวให้มีความสุข และดำเนินชีวิตได้อย่างราบรื่นต่อไป การรักษาครอบครัวให้มีความสุขเช่นนี้ ย่อมทำให้คู่ครองรู้สึกว่าคุณค่า

๔. ใช้หลักอิทธิบาท ๔ เกื้อหนุนการร่วมกันรับผิดชอบภารกิจ คู่สมรสเมื่อตัดสินใจมาใช้ชีวิตร่วมกันแล้ว ควรยินดีและเต็มใจรับผิดชอบภารกิจต่างๆ ในครอบครัวร่วมกัน ช่วยกันในธุรกิจงานบ้าน ช่วยดูแลทรัพย์สินสมบัติและกิจการงานบ้าน ควรตั้งใจรับผิดชอบภารกิจที่ต้องใช้ทุนทรัพย์และแรงงาน โดยการแสวงหาช่องทางที่เหมาะสมกับภารกิจแต่ละอย่างที่จะทำรวมถึงช่วยกันดูแลบุตรด้วยการร่วมกันรับผิดชอบภารกิจเช่นนี้ ย่อมทำให้คู่ครองรู้สึกว่าคุณค่า

๕. ใช้หลักอิทธิบาท ๔ เกื้อหนุนการสร้างบรรยากาศในครอบครัวให้น่าอยู่ คู่สมรสควรแสดงออกถึงความพึงพอใจต่อกัน ให้กำลังใจกัน ในการที่ต่างฝ่ายต่างต้องขยันหมั่นเพียรในการทำงาน

ทั้งในบ้าน และนอกบ้าน ตามบทบาทหน้าที่ของตนและทั้งสองควรแสดงความรักด้วยการเลือกสรรของขวัญที่มีคุณค่าทางใจให้แก่อีกฝ่ายในโอกาสพิเศษ เช่น วันเกิด วันครบรอบแต่งงานหรือเทศกาลต่างๆ และมีของฝาก เมื่อเดินทางไปสถานที่อื่นๆ ตลอดทั้งร่วมกันจัดการงานบ้านเรือนให้เรียบร้อย และให้สมาชิกทุกคนในครอบครัวได้ได้ทำภารกิจตามความรู้และความสามารถของและความสนใจตน การสร้างบรรยากาศในครอบครัวให้น่าอยู่เช่นนี้ ย่อมทำให้คู่ครองรู้สึกว่าคุณได้รับความรัก

๖. ใช้หลักอิทธิบาท ๔ เกื้อหนุนการเอาใจใส่สงเคราะห์คนใกล้ชิด คู่สมรสควรเอาใจใส่สงเคราะห์คนใกล้ชิดทั้งของตนและของคู่ครอง พยายามดูแลเอาใจใส่สารทุกข์สุกดิบของคนในครอบครัว รวมถึงญาติพี่น้องทั้งของฝ่ายตนเอง และฝ่ายคู่ครองให้อยู่ดีมีสุขตามสถานภาพอย่างสม่ำเสมอและเท่าเทียมกัน โดยการเป็นธุระให้คำแนะนำและช่วยเหลือตามช่องทางที่ถูกต้องเหมาะสม การเอาใจใส่สงเคราะห์คนใกล้ชิดเช่นนี้ ย่อมทำให้คู่ครองรู้สึกว่าคุณได้รับความอบอุ่น

๗. ใช้หลักอิทธิบาท ๔ เกื้อหนุนการรู้จักการใช้สอยเงินทองอย่างประหยัด คู่สมรสควรตั้งใจช่วยกันทำงานหารรายได้จนเจือครอบครัว โดยไม่โยนภาระการหาเงินไปให้อีกฝ่าย แต่ควรใช้ความสามารถและความถนัดในชนิดของงานที่ตนมี ทำงานให้เต็มที่ ได้เงินมาก็ควรใช้จ่ายอย่างประหยัด ไม่ควรใช้จ่ายให้เกินฐานะ ไม่สร้างภาระหนี้สินโดยไม่จำเป็น และหลีกเลี่ยงอบายมุขต่างๆ มีความมุ่งมั่นตั้งใจเก็บออมทรัพย์ให้ได้มากที่สุด และพิจารณาหาวิธีการลงทุนเพื่อหาผลกำไร เพิ่มมูลค่าทรัพย์สินให้มากยิ่งขึ้นต่อไป การรู้จักการใช้สอยเงินทองอย่างประหยัดเช่นนี้ ย่อมทำให้คู่ครองรู้สึกว่าคุณได้รับความไว้วางใจ

๘. ใช้หลักอิทธิบาท ๔ เกื้อหนุนการมีความขยันขันแข็งในการทำงาน คู่สมรสควรให้ความเอาใจใส่ในการทำงานในครอบครัว ไม่ควรเกียจคร้านในกิจการทั้งปวง ควรมีความขยันขันแข็งในการทำงานทั้งภายนอกและภายในบ้านและตั้งใจพัฒนางานให้มีความก้าวหน้าตามแผนงานที่ครอบครัวได้ร่วมกันกำหนดไว้ ทั้งนี้ เพื่อให้ฐานะครอบครัวมีความมั่นคงมากยิ่งขึ้น การมีความขยันขันแข็งในการทำงานเช่นนี้ ย่อมทำให้คู่ครองรู้สึกว่าคุณมีความมั่นคงในการครองเรือน

สรุปความได้ว่า การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ คือ ๑) ฉันทะ มีใจรักและพอใจในสิ่งที่จะทำ ๒) วิริยะ มีความพยายามทุ่มเท ๓) จิตตะ มีใจที่จดจ่อและรับผิดชอบ และ ๔) วิมังสา มีการพิจารณาในสิ่งที่ได้ทำ เป็นฐาน คือ เป็นจุดเริ่มต้น และเป็นแรงขับเคลื่อนภารกิจการทำงานเพื่อ สร้างสัมพันธภาพที่ดีในการครองเรือนของคู่สมรส ย่อมทำให้ภารกิจการทำงานนั้นๆ บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ กล่าวคือ

๑. ใช้หลักอิทธิบาท ๔ เกื้อหนุนการดูแลเอาใจใส่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ย่อมทำให้คู่ครองรู้สึกว่าคุณมีคุณค่า

๒. ใช้หลักอิทธิบาท ๔ เกื้อหนุนการร่วมกันแก้ไขข้อบกพร่องซึ่งกันและกัน ย่อมทำให้คู่ครองรู้สึกว่าคุณได้เกียรติ

๓. ใช้หลักอิทธิบาท ๔ เกื้อหนุนการรักษาครอบครัวให้มีความสุข ย่อมทำให้คู่ครองรู้สึกว่าคุณมีความสำคัญ

๔. ใช้หลักอิทธิบาท ๔ เกื้อหนุนการร่วมกันรับผิดชอบภารกิจ ย่อมทำให้คู่ครองรู้สึกว่าคุณได้รับความเอื้ออาทร

๕. ใช้หลักอิทธิบาท ๔ เกื้อหนุนการสร้างบรรยากาศในครอบครัวให้น่าอยู่ ย่อมทำให้คู่ครองรู้สึกว่าคุณได้รับความรัก

๖. ใช้หลักอิทธิบาท ๔ เกื้อหนุนการเอาใจใส่สังเคราะห์คนใกล้ชิด ย่อมทำให้คู่ครองรู้สึกว่าคุณได้รับความอบอุ่น

๗. ใช้หลักอิทธิบาท ๔ เกื้อหนุนการรู้จักการใช้สอยเงินทองอย่างประหยัด ย่อมทำให้คู่ครองรู้สึกว่าคุณได้รับความไว้วางใจ

๘. ใช้หลักอิทธิบาท ๔ เกื้อหนุนการมีความขยันขันแข็งในการทำงาน ย่อมทำให้คู่ครองรู้สึกว่าคุณมีความมั่นคงในการครองเรือน

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

दनัย ไชยโยธา^{๒๓} ได้อธิบายไว้ในหนังสือ “พื้นฐานทางสังคมวิทยาการศึกษา” ว่า ครอบครัว คือ สถาบันชายหญิงที่มีความสัมพันธ์ทางเพศด้วยการเป็นสามีภรรยา โดยมีบุตรหรือบุตรบุญธรรมหรือไม่ก็ได้ การความผูกพันทางด้านเศรษฐกิจที่ต้องรับผิดชอบร่วมกันอาศัยในบ้านเรือนหลังคาเดียวกัน ครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมเพราะเป็นการรวมตัวเบื้องต้นของสมาชิกกลุ่มของบุคคลที่รวมตัวเป็นครอบครัว จัดเป็นกลุ่มปฐมภูมิและกลุ่มปฐมภูมิละเอียดกลุ่มรวมตัวกันก็กลายเป็นกลุ่มทุติยภูมิ ซึ่งจะเกิดเป็นชุมชนเล็กหรือใหญ่ก็ขึ้นอยู่กับจำนวนครอบครัวที่เป็นองค์ประกอบของชุมชนนั้น

สุพัตรา สุภาพ^{๒๔} ได้กล่าวถึง ความสำคัญของครอบครัวและบทบาทหน้าที่ของครอบครัวไว้ ดังนี้

^{๒๓} ดนัย ไชยโยธา, พื้นฐานทางสังคมวิทยาการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔), ไม่ปรากฏหน้า.

^{๒๔} สุพัตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย: ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๔), หน้า ๖๔.

๑) การสร้างสรรค์สมาชิกใหม่ เพื่อให้สังคมสามารถดำรงอยู่ได้ การที่จะมีสมาชิกเพิ่มขึ้นต้องมีให้สมดุลกับทรัพยากรภายในประเทศ

๒) การบำบัดความต้องการทางเพศ ในรูปแบบของการสมรสจึงเป็นการลดปัญหาทางเพศบางอย่าง อาทิเช่น การข่มขืน การสมรสจึงเป็นสิ่งจำเป็นในสังคมที่มีการจัดระเบียบ เพราะการสมรส คือ วิธีการหนึ่งที่สังคมเข้ามาควบคุมความสัมพันธ์ให้อยู่ในขอบเขต

๓) การเลี้ยงดูผู้เยาว์ให้เจริญเติบโตขึ้นในสังคม ครอบครัวมีหน้าที่เลี้ยงดูบุตรตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งเติบโตใหญ่ การเลี้ยงดูจากที่อื่นแม้ทำได้แต่ก็ไม่ดีเท่ากับครอบครัว ครอบครัวจึงเป็นสถาบันที่สำคัญมากต่อระบบการพัฒนาทางร่างกายและจิตใจของเด็กเป็นสถานที่ที่เลี้ยงดูเด็กให้เป็นคนที่เจริญเติบโตสมบูรณ์ไม่ให้เกิดปัญหาทางสังคม

๔) การอบรมสั่งสอนแก่เด็กให้รู้จักระเบียบสังคม ครอบครัวเป็นแหล่งการเรียนรู้เบื้องต้นที่มีอิทธิพลต่อเด็กมากที่สุด เป็นสถาบันที่เตรียมตัวให้ออกไปเผชิญกับสิ่งแวดล้อม ช่วยอบรมเด็กให้รู้จักกฎหมายคุณค่าแบบแผนของความประพฤติ เป็นต้น และยังสอนให้เด็กปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมในสังคม

๕) กำหนดสถานภาพ คือสถานภาพที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด เช่น เป็นคนรวย เป็นลูกพ่อค้า เป็นลูกชานาและสถานภาพอาจเปลี่ยนแปลงได้ขึ้นอยู่กับสังคมที่บุคคลนั้นเป็นอยู่

๖) การให้ความรักความอบอุ่น ครอบครัวเป็นแหล่งที่สมาชิกได้รับความรักความอบอุ่นอย่างบริสุทธิ์ใจ ซึ่งหลักประกันว่าจะมีคนที่ยรักเราจริงและรักเราเสมอ ครอบครัวจะเป็นแหล่งให้กำลังใจและปลุกปลอบใจ เพื่อให้สมาชิกสามารถผ่านอุปสรรคไปได้ ฉะนั้น ครอบครัวจึงเป็นแหล่งให้ความรักความคุ้มครองและความมั่นคงทางจิตใจแก่สมาชิก ทำให้สมาชิกมีพลังใจในการฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ ได้

สนธิ สมัครงการ^{๖๕} กล่าวถึง หน้าที่สากลของครอบครัวมีอยู่ด้วยกัน ๔ ประการ คือ

๑) หน้าที่ในการผลิตสมาชิกใหม่ให้แก่สังคม คือ ครอบครัวเป็น หน่วยทางสังคมที่ทำให้มนุษย์เกิดมาบางครอบครัวอาจมีสมาชิกเพิ่มโดยการขอรับเลี้ยงบุตรบุญธรรมได้แต่การผลิตสมาชิกใหม่โดยวิธีธรรมชาติยังเป็นที่นิยมแพร่หลายอยู่ทั่วไป

๒) หน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูผู้เยาว์เป็นหน้าที่ซึ่งสืบเนื่องต่อกันมาจากหน้าที่ในประการแรกคือเมื่อมีสมาชิกใหม่ออกมาแล้วก็ต้องเลี้ยงดูให้เจริญเติบโต และจะต้องอบรมสั่งสอน

^{๖๕} สนธิ สมัครงการ, มีเงินนับว่าน้อง มีทองนับว่าพี่ในระบบครอบครัวและเครือญาติของไทย, (กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจเทรดดิ้ง, ๒๕๑๙), หน้า ๙.

ให้มีความรู้ความคิดภาวะความเป็นเด็กอ่อนคือภาวะที่ยังช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ของลูกคนนั้นมีอยู่ยาวนานกว่าภาวะเดียวกันของลูกสัตว์ประเภทอื่นใดทั้งหมดความจริงข้อนี้มีผลอย่างสำคัญต่อการสร้างบุคลิกภาพของผู้ใหญ่ในสังคมเพราะเมื่อเด็กต้องอาศัย การเลี้ยงดูและการอบรมจากครอบครัวหรือพ่อแม่และญาติพี่น้องที่ใกล้ชิดนานมากเท่าใด โอกาสในการที่เด็กจะได้รับเอานิสัยต่างๆ จากคนที่อยู่ใกล้ชิดกับตนมากหรือจากคนที่ตนรักมากเท่าใด ก็จะมีบุคลิกภาพเช่นนั้นเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น

๓) หน้าที่ทางด้านเศรษฐกิจในสมัยโบราณนั้นครอบครัวมักมีหน้าที่ในด้านการผลิตอาหารและแสวงหาเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ต่อมาเมื่อสังคมเมืองเกิดขึ้น มีอุตสาหกรรมเกิดขึ้นผู้คนมาอาศัย อยู่ในเมืองมีอาชีพครอบครัวในเมืองมักจะใช้เงินค่าจ้างที่ได้รับไปซื้อหาอาหารเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ จากตลาด การผลิตอาหารก็อาจทำได้แบบบริษัทหรือห้างหุ้นส่วน ครอบครัวในชนบทยังทำหน้าที่เป็นหน่วยการผลิตอาหารและทรัพยากรอย่างอื่นโดยตรง อย่างไรก็ตามทุกครอบครัวไม่ว่าจะเป็นในเมืองหรือในชนบทก็ตามก็ยังเป็นหน่วยบริโภคอยู่อย่างเต็มที่และด้วยเหตุนี้ หน้าที่ทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัวจึงยังคงมีอยู่ทั่วไป

๔) หน้าที่ช่วยเหลือและให้ความอบอุ่นใจแก่สมาชิกของครอบครัวการให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิกรวมทั้งการให้ความคุ้มครองป้องกันอันตรายด้วยการช่วยเหลือ เมื่อมีสมาชิกบางคนในครอบครัวได้รับความเดือดร้อน นอกจากนี้ ครอบครัวยังทำหน้าที่เป็นหน่วยให้กำลังใจหรือหน่วยบำรุงขวัญแก่สมาชิกของครอบครัว เวลาสมาชิกมีเรื่องเดือดร้อนใจ เสียใจ เศร้าโศกในเรื่องต่างๆ ด้วยเหตุนี้หน้าที่จำเป็นอีกประการหนึ่งของครอบครัวจึงได้แก่หน้าที่ทางด้านการให้ความอบอุ่นแก่สมาชิก

งามตา วนิทานนท์^{๖๖} ได้อธิบาย ผลการวิจัยหลายๆ ฉบับ พบว่า การวัดคุณภาพชีวิตสมรสของสามีภรรยาไทย สามารถวัดได้หลายวิธี เช่น

๑) ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรส หมายถึง ความสัมพันธ์ของผู้เป็นสามีและภรรยากับคู่สมรสของตน ทั้งทางด้านดีและไม่ดี เป็นการแสดงความเห็นใจซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือกันมาตลอดจนปริมาณความขัดแย้ง ห่างเหิน ไม่เข้าใจกัน มีน้อยลง

๒) การปรับตัวระหว่างคู่สมรส หมายถึง ปริมาณของความสัมพันธ์ระหว่างสามีหรือภรรยา ๔ ด้าน คือ การมีความคิดและการกระทำที่สอดคล้องกันมีความพึงพอใจต่อกัน การยึดเหนี่ยวผูกพันกันและการแสดงความรักใคร่ต่อกัน

^{๖๖} งามตา วนิทานนท์, การวิเคราะห์ดัชนีเชิงเหตุและผลของคุณภาพชีวิตสมรสในครอบครัวไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๖๗} ได้ให้ความหมาย ของคำว่า อธิธัมม ๔ ไว้ว่า อธิธัมม ๔ หมายถึงธรรมที่เป็นเครื่องให้ถึงความสำเร็จ หรือทางแห่งความสำเร็จ มี ๔ ประการ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ฉันทะ คือ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น วิริยะ คือความเพียรพยายาม จิตตะ คือ ความเอาใจใส่ในสิ่งนั้น วิมังสา คือ ความไตร่ตรองสอบสวนพิจารณา หรือหมายความว่า พากเพียรทำ เอาจิตฝึกฝน ใช้ปัญญาสอบสวน

แสงอรุณ โปร่งธรร^{๖๘} ได้อธิบายถึง องค์ประกอบของอธิธัมม ๔ ไว้ ดังนี้

๑) ฉันทะ มีใจรัก คือ พอใจจะทำสิ่งนั้น และทำด้วยใจรักต้องการทำให้สำเร็จในงานนั้นๆ มิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จๆ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร

๒) วิริยะ พากเพียร คือ ขยันหมั่นเพียรประกอบหมั่นกระทำการสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดเลย

๓) จิตตะ เอาจิตฝึกฝน คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่าน ใช้ความคิดในเรื่องนั้นอย่างสม่ำเสมอ

๔) วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อบกพร่อง ขัดข้องในสิ่งที่ทำนั้นโดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง

สรุปความจากเอกสารได้ว่า ครอบครัวยุคใหม่ คือ สถาบันชายหญิงที่มีความสัมพันธ์ทางเพศด้วยการเป็นสามีและภรรยา โดยมีบุตร หรือบุตรบุญธรรมหรือไม่ก็ได้ มีความผูกพันทางเศรษฐกิจที่ต้องรับผิดชอบร่วมกัน และอยู่ในบ้านเรือนหลังคาเดียวกันหน้าที่ครอบครัวที่สำคัญ ประกอบด้วยการผลิตสมาชิกใหม่ให้แก่สังคม การอบรมเลี้ยงดูสมาชิกผู้เยาว์การผลิตอาหารและแสวงหาเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ให้แก่สมาชิกและการช่วยเหลือและให้ความอบอุ่นใจแก่สมาชิกของครอบครัว ส่วนการวัดคุณภาพชีวิตสมรสของสามีภรรยาไทย สามารถวัดได้หลายวิธี อาทิ วัดจากความสัมพันธ์ของผู้เป็นสามีและภรรยากับคู่สมรสของตน ทั้งทางด้านดีและไม่ดี เกี่ยวกับการแสดงความเห็นใจซึ่งกันและกัน และวัดจากการปรับตัวระหว่างคู่สมรส การมีความคิดและการกระทำที่สอดคล้องกัน ความพึงพอใจต่อการยียดเหนี่ยวผูกพันกัน และการแสดงความรักใคร่ต่อกัน ส่วนหลักธรรมที่เป็นพลังขับเคลื่อนชีวิตสมรสของสามีภรรยาไทยให้ดำเนินไปอย่างมีคุณภาพ ได้แก่ อธิธัมม ๔ ประกอบด้วย ฉันทะ คือ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น วิริยะ คือความเพียรพยายาม จิตตะ คือ ความเอาใจใส่ในสิ่งนั้น วิมังสา

^{๖๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓.

^{๖๘} แสงอรุณ โปร่งธรร, พุทธศาสน์, หน้า ๒๒๘-๒๒๙.

คือ ความไตร่ตรองสอบสวนพิจารณาหรือหมายความว่า พากเพียรทำ เอาจิตฝึกฝน ใช้ปัญญาสอบสวน ซึ่งต้องนำมาใช้ในลักษณะเป็นกระบวนการ

ทรงศักดิ์ สถาปนะนันท์^{๖๙} ได้ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการความขัดแย้งของคู่สมรส” พบว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้นส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากการมีความคิดเห็นไม่ตรงกันมากที่สุด รองลงมา คือ ความไม่เข้าใจซึ่งกันและกันความแตกต่างในค่านิยม การไม่รับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการความขัดแย้งระหว่างคู่สมรส ได้แก่ ความรัก ความเข้าใจที่คู่สมรสมีต่อกันระยะเวลาในการสมรส ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจการประกอบอาชีพ

สุรรัตน์ จุลานพันธ์^{๗๐} ได้ศึกษาเรื่อง “ความคาดหวังเกี่ยวกับรูปแบบครอบครัวที่พึงปรารถนา:กรณีศึกษาสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถีและสถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านมหาเมฆ” พบว่า ครอบครัวเกิดขึ้นจากการสมรสของชายและหญิง หากปราศจากการสมรสแล้วความเป็นครอบครัวก็จะไม่ขยายต่อไปอีก ส่วนสาเหตุที่ต้องมีการสมรสนั้น มีสาเหตุหลายประการ เช่น ความรักระหว่างชายหนุ่มและหญิงสาวความต้องการทางเพศของหนุ่มสาวและต้องการความมั่นคงในเศรษฐกิจ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปแล้วครอบครัวเกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุต่อไปนี้

๑) เกิดจากความต้องการทางเพศ ซึ่งเป็นสัญชาตญาณในการสืบพันธุ์ของมนุษย์ทั่วไป ทำให้มีการสมรสเพื่อเป็นการบำบัดความต้องการทางเพศของมนุษย์อย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

๒) ต้องการให้มีบุตรไว้สืบสกุล เพื่อให้เกิดความรักความอบอุ่นโดยเฉพาะบุตรเป็นตัวกลางเชื่อมความรักความอบอุ่นระหว่างพ่อแม่ให้มั่นคงถาวร เปรียบเสมือนคำว่า “ลูก คือ โซ่ทองคล้องใจพ่อแม่”

๓) เกิดจากความจำเป็นแห่งภาวะเศรษฐกิจในการงานอาชีพหรืออื่นๆ เช่น สามีไปทำงาน ภรรยาดูแลบ้านเรือน หุงหาอาหารไว้รอสามี เมื่อบุตรเจริญวัยตามสมควรแล้วก็ต้องช่วยพ่อแม่ทำงานเพื่อช่วยเหลือครอบครัวด้วย

^{๖๙} ทรงศักดิ์ สถาปนะนันท์, “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการความขัดแย้งของคู่สมรส : ศึกษาเฉพาะคู่สมรสในเขตกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาโครงการสวัสดิการสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, ๒๕๔๘), หน้า ๕๖.

^{๗๐} สุรรัตน์ จุลานพันธ์, “ความคาดหวังเกี่ยวกับรูปแบบครอบครัวที่พึงปรารถนา : กรณีศึกษาสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถีและสถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านมหาเมฆ”, ภาคนิพนธ์, (คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๔๙.

ปราณี สุทธิสุนทร และคณะ^{๗๑} ได้ศึกษาเรื่อง “สัมพันธภาพในครอบครัวไทย” พบว่าสัมพันธภาพในครอบครัวไทย วัดได้จากความผูกพันทางอารมณ์ที่สมาชิกมีต่อกัน มีความร่วมมือและการปรับตัวที่มีต่อสมาชิกในครอบครัว ส่วนใหญ่สัมพันธภาพในครอบครัวเป็นแบบสมดุล (๕๐.๗%) รองลงมาเป็นครอบครัวแบบระดับกลางค่อนข้างไปทางสมดุล (๔๑.๘%) ในแต่ละภาค สัมพันธภาพในครอบครัว พบว่า ส่วนใหญ่ เป็นแบบสมดุล ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีครอบครัวแบบสมดุลมากกว่าภาคอื่นๆ (๖๕.๑%) สัมพันธภาพในครอบครัวแบบสุดขั้วพบได้น้อยมาก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ครอบครัวที่อยู่นอกเขตเทศบาลเป็นครอบครัวแบบสมดุลมากกว่าครอบครัวที่อยู่ในเขตเทศบาล

สรายุทธ เพ็ชรชิก^{๗๒} ได้ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยทางครอบครัวที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น: ศึกษากรณีโรงเรียนมีนประชาวิทยาเขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร” พบว่ากลุ่มตัวอย่างได้รับการอบรมเลี้ยงดูในภาพรวมจะอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีรูปแบบการเลี้ยงดูแบบมีเหตุผลอยู่ในระดับมากแบบการปล่อยปละละเลยและแบบเข้มงวดอยู่ในระดับปานกลาง กลุ่มตัวอย่างมีความสัมพันธ์ภายในครอบครัวอยู่ในระดับปานกลาง โดยคงความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาอยู่ในระดับดี ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับบิดามารดาและระหว่างนักเรียนกับพี่น้องอยู่ในระดับปานกลาง บิดามารดาได้ให้ความคาดหวังต่อการศึกษากลุ่มตัวอย่างอยู่ในระดับมาก กลุ่มตัวอย่างมีสภาพแวดล้อมทางด้านที่อยู่อาศัยอยู่ในระดับดี โดยมีสภาพของบ้านเรือนอยู่ในระดับดีและสำหรับที่ตั้งของบ้านอยู่ในระดับปานกลาง

พระครูนิภาธรรมาธิมุต^{๗๓} ได้ศึกษาเรื่อง “การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่ามีปัญหาสำคัญหลายประการได้แก่ปัญหาความขัดแย้งขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตประจำวัน ปัญหาที่เกี่ยวเนื่องกับการดำรงชีวิตของครอบครัว ปัญหาความขัดแย้งที่รุนแรงของครอบครัวแนวทางแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมทาง

^{๗๑} ปราณี สุทธิสุนทร และคณะ, “สัมพันธภาพในครอบครัวไทย”, รายงานการวิจัย, (สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒), หน้า ๔๐.

^{๗๒} สรายุทธ เพ็ชรชิก, “ปัจจัยทางครอบครัวที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น: ศึกษากรณี โรงเรียนมีนประชาวิทยา เขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม, (คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๗๐.

^{๗๓} พระครูนิภาธรรมาธิมุต, “การแก้ปัญหาคความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๕๕.

พระพุทธศาสนานั้นสามารถนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน

พระเหลาคำ จันทสโร^{๗๔} (เทพอักษร) ได้ศึกษา “การศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพครอบครัวด้วยการงดเว้นจากการประพฤติดินในกามตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท” พบว่า ครอบครัวในทัศนะพระพุทธศาสนา คือ ครอบครัวที่ประกอบด้วยบิดามารดาและบุตรที่มีความสัมพันธ์ทางกายและทางด้านจิตใจมีอุดมการณ์มีเป้าหมายในชีวิตร่วมกัน ในทางพระพุทธศาสนา การสร้างบรรยากาศภายในครอบครัวให้เหมาะสมต่อการฝึกฝนพัฒนาตนเองทางด้านศีลสมาธิและปัญญาโดยเฉพาะการเจริญจิตภาวนาก็เพื่อประโยชน์แก่การเจริญเติบโตทางจิตวิญญาณของสมาชิกในครอบครัวทุกคนทั้งนี้ เพราะครอบครัวเป็นรากฐานสำคัญของสังคม ที่ผลิตบุคลากรให้กับสังคมโลก ถ้าครอบครัวแต่ละครอบครัวดีแล้วสังคมและประเทศชาติก็จะดีตามไปด้วย การงดเว้นจาก การประพฤติดินในการเสพเมถุนมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การสร้างความเป็นปึกแผ่นมีความสามัคคีและป้องกัน การแตกร้างในหมู่มนุษย์ การรักษาความซื่อสัตย์ต่อคู่สามีภรรยาด้วยการมีเจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการประพฤติดินในกามห้ามประพฤตินในเรื่องเพศจึงเป็นผู้สำรวมในกาม คือการตั้งอยู่ในอาการที่สำรวมเรื่องเพศ ยินดีในคู่ครองของตนสามีซื่อสัตย์ต่อภรรยา ภรรยาซื่อสัตย์ต่อสามีการสร้างความซื่อสัตย์ตามหลักมนุษยธรรมและการรักษาความซื่อสัตย์ใน ด้านความประพฤติที่แสดงออกทางกาย ทางวาจา ก็จะทำให้ครอบครัวสงบสุขแบบยั่งยืน

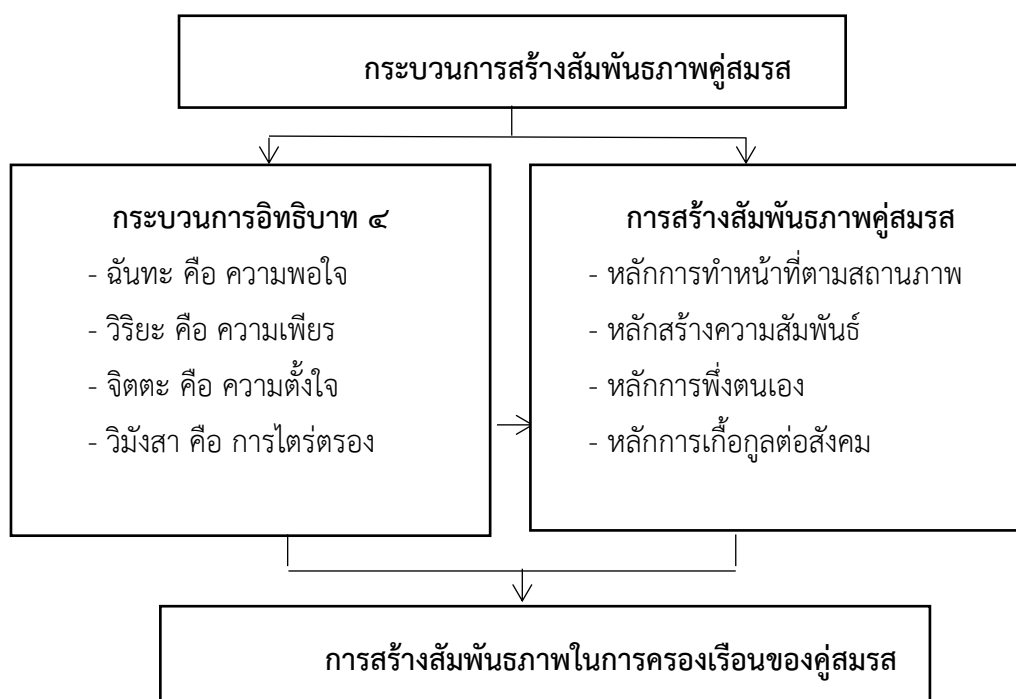
สรุปความจากงานวิจัยได้ว่า ครอบครัว คือ สถาบันชายหญิงที่มีความสัมพันธ์ทางเพศด้วยการเป็นสามีและภรรยา โดยมีบุตรหรือบุตรบุญธรรมหรือไม่ก็ได้ มีความผูกพันทางเศรษฐกิจที่ต้องรับผิดชอบร่วมกันและอยู่ในบ้านเรือนหลังคาเดียวกัน ครอบครัวมีความสำคัญต่อการสร้างสรรค์สมาชิกใหม่ การบำบัดความต้องการทางเพศ เลี้ยงดูผู้เยาว์ กำหนดสถานภาพและให้ความรักความอบอุ่นแก่สมาชิก ด้านปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการความขัดแย้งของคู่สมรส ส่วนใหญ่มีสาเหตุจากการมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการความขัดแย้งระหว่างคู่สมรส ได้แก่ ความรักความเข้าใจที่คู่สมรสมีต่อกันระยะเวลาในการสมรสระดับการศึกษาฐานะทางเศรษฐกิจการประกอบอาชีพสัมพันธ์ภาพในครอบครัวไทยวัดจากความร่วมมือและการปรับตัวของสมาชิกในครอบครัว ครอบครัวในทัศนะพระพุทธศาสนา คือ ครอบครัวที่ประกอบด้วยบิดามารดาและบุตรที่มีความสัมพันธ์ทางกายและทางด้านจิตใจซึ่งมีอุดมการณ์และเป้าหมายชีวิตร่วมกันในทาง

^{๗๔} พระเหลาคำ จันทสโร (เทพอักษร), “การศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพครอบครัวด้วยการงดเว้นจากการประพฤติดินในกามตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนาและปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๗๙.

พระพุทธศาสนาโดยการสร้างบรรยากาศภายในครอบครัวให้เหมาะสมต่อการฝึกฝนพัฒนาตนเอง ทางด้านศีล สมาธิและปัญญา มุ่งเน้นให้สามเณรเชื่อสัตย์ต่อภรรยาและภรรยามีความเชื่อสัตย์ต่อสามี โดยเห็นว่า การสร้างความเชื่อสัตย์ตามหลักมนุษยธรรม และการรักษาความเชื่อสัตย์ทางกายและวาจาจะทำให้ครอบครัวสงบสุขแบบยั่งยืน

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยสังเขป ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยไว้ ดังนี้

๒.๗ บริบทของเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

อำเภอเมืองลำปาง เป็นเมืองที่เก่าแก่มีประวัติความเป็นมาเช่นเดียวกับจังหวัดลำปาง กล่าวคืออำเภอเมืองลำปาง เป็นที่ตั้งของอำเภอเมืองลำปาง สำหรับประวัติความเป็นมามีเรื่องสำคัญเล่าสืบต่อกันมาหลายตำนานว่า ณ ดินแดนที่เป็นอำเภอเมืองลำปาง ขณะนั้นมีผู้คนอาศัยอยู่มากแต่ไม่ปรากฏชื่อเรียก ครั้นในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ได้ทรงโปรดสัตว์ ได้เสด็จมาถึงที่แห่งนี้ และได้ประทับอยู่เมื่อพระอินทร์ได้ลงรู้งิจะได้แปลงกายเป็นไก่ขาว เพื่อที่ร้องปลุกชาวในตอนเช้าที่พระพุทธองค์จะออกโปรดสัตว์ให้ลุกขึ้นมาประกอบอาหารใส่บาตรได้ทัน ชาวเมืองนี้จึงพร้อมใจขนานนามว่า กุกกุกนคร หรือ เมืองไก่ขาว เมืองลำปางนำรูปไก่ขาวเป็นสัญลักษณ์มาจนถึงทุกวันนี้

ตำนานเมืองตะกอน หรือ เมืองนคร คือ เมืองในรูปหอยสังข์ มีชื่อในภาษาบาลี เมืองกลางค์เป็นเมืองใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยของคน เมืองกลางค์อยู่ในตำนานพื้นเมือง มีประวัติการสร้างเมืองราว พ.ศ.๑๒๒๓โดย สุพรหมฤาษี สร้างให้แก่ เจ้าอนันตยศ โอรสคู่แฝดกับ เจ้ามหันตยศ ของ พระนางเจ้าจามเทวี สร้างเพื่อให้เป็นนครหลวง เพื่อเป็นเมืองประทับของพระนางเจ้าจามเทวี เมื่อครั้งเสด็จมาเยี่ยมคือ นครอลัมภางค์ ปัจจุบันคือ บริเวณวัดพระแก้วดอนเต้าและเคยเป็นเมืองที่ประดิษฐานพระมหารัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) ที่อันเชิญมาจากจังหวัดเชียงรายในสมัยของหมื่นโลกนครและเจ้าหาญ

อำเภอเมืองลำปาง มีเนื้อที่/พื้นที่ ๑,๑๕๖ ตร.กม.มีประชากรจำนวนทั้งหมดประมาณ ๒๓๔,๗๘๒ คน อำเภอเมืองลำปางแบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น ๑๙ ตำบล ๑๗๙ หมู่บ้าน พื้นที่เป็นที่ราบเหมาะสำหรับการเพาะปลูกและมีสถานประกอบการหลายแห่ง คนในชุมชนอำเภอเมืองลำปางส่วนมากมักประกอบทำธุรกิจส่วนตัวและอาชีพรับจ้าง โดยการทำงานจะเช้าหรือกลางคืน ซึ่งทำให้ไม่มีเวลาเพียงพอที่จะทำกิจกรรมร่วมกันในชีวิตคู่สมรส บางครั้งไม่เข้าใจกันทำให้มีปัญหาในครอบครัว และผลจากการประกอบอาชีพทำให้ทั้งสามีและภรรยาปล่อยให้ลูกอยู่บ้านตามลำพัง ไม่ได้อยู่ใกล้ชิดกับพ่อแม่เท่าที่ควร

อำเภอเมืองลำปาง มีจำนวนคู่สมรสที่อยู่กินด้วยกันในปัจจุบัน จำนวน ๒,๐๐๐ คู่ ส่วนมากอยู่กันแบบครอบครัวขยายเพราะอย่างน้อยครอบครัวของลูกคนเล็กก็จะอยู่กับบ้าน โดยมี พ่อแม่อยู่ด้วยหรือบ้างบ้านก็มีหลานมาอาศัยอยู่ด้วย การสื่อสารกันในคู่สมรส สามีภรรยา ในเขตอำเภอเมืองลำปาง ยังใช้คำพูดแบบรุนแรงอยู่บ้าง มีการพูดคุยกั๊กน่อง บางครั้งไม่เข้าใจกันและมีความขัดแย้งกันบ่อยๆ

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ เป็นเรื่องที่น่าสนใจ เนื่องจากมีผลต่อการดำเนินชีวิตครอบครัว ลดความขัดแย้งในครอบครัว ส่งเสริมสัมพันธภาพในชีวิตสมรส ส่งผลให้เกิดความพึงพอใจในชีวิตสมรสทำให้ครอบครัวมีความสุขลดปัญหาการหย่าร้างกันในครอบครัว ซึ่งเป็นปัญหาสังคม จึงสนใจที่จะศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ ซึ่งมี หลักอภิปาธ ๔ คือ ฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความตั้งใจ) และวิมังสา (การไตร่ตรอง) เป็นฐานเกื้อหนุนการดูแลเอาใจใส่ช่วยเหลือกัน การร่วมกันแก้ไขข้อบกพร่องของกันและกัน การปฏิบัติตนเกี่ยวกับการทำหน้าที่ตามสถานภาพทุกคนในครอบครัวควรทำหน้าที่รับผิดชอบตามภาระของตนเองช่วยกันทำงานในครอบครัว การร่วมกันรับผิดชอบภารกิจ การเอาใจใส่ สงเคราะห์คนใกล้ชิดดูแลช่วยเหลือญาติพี่น้องและคนข้างเคียงตามความจำเป็นแล้วแต่กรณี การรักษาครอบครัวให้มีความสุข การสร้างบรรยากาศในครอบครัวให้น่าอยู่ดูแลซึ่งกันและกันอย่าง

สม่ำเสมอ มีการวางแผนการใช้จ่ายให้ดี ใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นและร่วมทั้งการรู้จักการใช้จ่ายเงินทองอย่างประหยัด ตลอดจนการปฏิบัติตนเกี่ยวกับการเกื้อกูลต่อสังคม ควรให้ความร่วมมือร่วมใจ แบ่งปันความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ให้แก่ชุมชน และไปประชุมตามนัดหมายเพื่อร่วมแก้ไขปัญหาของชุมชนและสังคมด้วยความเต็มใจ อุทิศสละ ตั้งใจ และไตร่ตรอง

บทที่ ๓

วิธีการดำเนินวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ” เพื่อศึกษาแนวทางการดำรงชีวิตคู่อย่างมีความสุขตามแนวทางพระพุทธศาสนาและเป็นแบบอย่างของชุมชน การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษา ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) โดยการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อเป็นแนวทางการสร้างสัมพันธภาพเชิงพุทธแก่ผู้ครองเรือน โดยการศึกษาเชิงเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสัมพันธภาพของคู่สมรสเชิงพุทธที่ถูกต้อง

๓.๒ พื้นที่/ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

๓.๒.๑ พื้นที่ เป็นการศึกษาวิจัยพื้นที่เขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยการคัดเลือกครอบครัวหรือคู่สมรสที่ประสบความสำเร็จในชีวิต ทั้งด้านครอบครัว เศรษฐกิจ สังคม สวัสดิภาพ ความอบอุ่นในครอบครัวและเป็นที่ประจักษ์ต่อสาธารณชน

๓.๒.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เพื่อวิเคราะห์และประเมินการแนวทางการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรส โดยผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างประกอบจำนวน ๑๖ คน ประกอบด้วย ชาย ๘ ราย หญิง ๘ ราย เพื่อเป็นกรณีศึกษา โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยการสุ่มตัวอย่างจากอาชีพต่างๆ ประกอบด้วย

๑. นางกนกพร สุขรัตน์	ธุรกิจส่วนตัว
๒. นางภารดี สิทธิศรีสง่าวงศ์	ธุรกิจส่วนตัว
๓. นางวรรณพร บุญน้อม	ข้าราชการ
๔. นางวลัยเพ็ญ หารราชวัฒนา	รับราชการ
๕. นางวลีรัตน์ ไฉนนาวัน	ธุรกิจส่วนตัว
๖. นางวิรญา แต้มคลอง	รับราชการ

๗. นางศิริภา ตะเสนา	รับจ้างทั่วไป
๘. นายจำเนียร สารยศ	ธุรกิจส่วนตัว
๙. นายเชษฐา มุกลิมาศ	พนักงานรัฐวิสาหกิจ
๑๐. นายธงชัย แก้วสุขสรรค์	รับจ้างทั่วไป
๑๑. นายธีรยุทธ สุขนิกร	รับราชการ
๑๒. นางนฤมล ตาคำ	ธุรกิจส่วนตัว
๑๓. นายประจักษ์ บุญปั่นผล	รับราชการ
๑๔. นายประพันธ์ อินศรี	รับจ้างทั่วไป
๑๕. นายพิทยา หอมขจร	พนักงานรัฐวิสาหกิจ
๑๖. นายวาณิชย์ ชัตติยวงศ์	ธุรกิจส่วนตัว

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๓.๑ เครื่องมือวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Study) เป็นการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรส จากตำราวิชาการด้านสังคมวิทยา ตามที่นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านเรียบเรียงไว้เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ตามหลักอิทธิบาท ๔ ต่อการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรส จากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

๓.๓.๒ เครื่องมือวิจัยแบบเชิงสัมภาษณ์ (In-depth Interview Study) เพื่อเป็น การวิเคราะห์การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทฺธ โดยการศึกษากรอบทาง ด้านเนื้อหา ทฤษฎี เพื่อนำไปสู่การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๖ คน ว่ามีปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการสร้างสัมพันธภาพเชิงพุทฺธ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบ่งออก ๒ ส่วน คือ ๑) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ ๒) ความเห็นและแนวทางการสร้างสัมพันธภาพของคู่สมรสเชิงพุทฺธ โดยประเด็นคำถามเกี่ยวกับแนวคิดและการปฏิบัติตนเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ตามสถานภาพของครอบครัว เครือญาติ คู่สมรส การสร้างฐานะการเงินภายในครอบครัว การแสวงหาอาชีพเพื่อหารายได้ ความร่วมมือและความรับผิดชอบ การสร้างแรงจูงใจ รวมถึงแนวทางการปฏิบัติตนกับการสร้างสัมพันธภาพในครอบครัว เช่น การปฏิบัติตามกฎระเบียบ การให้เกียรติกันและกัน การช่วยเหลือการงาน การแสดงพฤติกรรมต่อกัน ความเอื้ออาทรห่วงใยกัน การแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ฯลฯ เพื่อให้ได้แนวทางการสร้างสัมพันธภาพดีทำให้เป็นแบบอย่างแก่สังคมยุคปัจจุบัน

๓.๔ ขั้นตอนการพัฒนาเครื่องมือการวิจัย

ผู้วิจัยนำวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายเพื่อให้เกิดความเหมาะสมตามเครื่องมือที่ใช้ โดยขั้นตอนในการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ดังนี้

๓.๔.๑ ขั้นตอนการศึกษาข้อมูลเป็นการศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตสมรส แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว หลักอิทธิบาท ๔ ต่อการสร้างสัมพันธภาพเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและบริบทพื้นที่ที่วิจัย เป็นต้น โดยมีลำดับขั้นตอนในการศึกษาเอกสารเพื่อพัฒนาเครื่องมือวิจัย ดังนี้

๑) ศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสจากเอกสารสิ่งตีพิมพ์ สื่อออนไลน์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒) ศึกษาคำอธิบายหลักอิทธิบาท ๔ ต่อการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรส จากเอกสารสิ่งตีพิมพ์ด้านพระพุทธศาสนา สื่อออนไลน์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓) รวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ และชั้นทุติยภูมิด้วยวิธีการทางปรัชญา

๔) การนำเครื่องมือที่ได้ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหาว่ามีความเหมาะสม เพียงพอหรือไม่ โดยผู้ทรงคุณ จำนวน ๓ คน ประกอบด้วย ๑) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. โผน นามมณี อาจารย์ประจำหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนาและปรัชญามหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ๒) พระมหาอินทร์วงศ์ อิสสรภาณี,ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ๓) ดร.ภารดี พูลประภา เอี่ยมเจริญ อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

๓.๔.๒ ขั้นตอนการสำรวจภาคสนามบริเวณพื้นที่ทำการวิจัย เป็นการวิเคราะห์แนวทางการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสตามแนวพุทธศาสนา และหลักธรรมข้างต้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือที่สู่การสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) กลุ่มเป้าหมายเพื่อหาแนวทาง การสร้างสัมพันธภาพของคู่สมรสเชิงพุทธในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง แล้วนำไปสู่การจัดทำเป็นรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อวิเคราะห์และประเมินแนวทางการสร้างสัมพันธภาพของคู่สมรสเชิงพุทธ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างประกอบจำนวน ๑๖ คน ผู้ซึ่งประสบความสำเร็จในการครองชีวิตคู่ ทั้งความสำเร็จทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สวัสดิภาพ และครอบครัว

รวมถึงการสังเกตการณ์บริบทความเป็นจริงของพื้นที่ เพื่อนำบทสัมภาษณ์มาสู่การถอดบทเรียนให้เกิดองค์ความรู้อันเป็นแนวทางการสร้างสัมพันธ์ภาพคู่สมรสเชิงพุทธได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ” ในบทนี้ ผู้วิจัยต้องการสังเคราะห์และเสนอแนวทางการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสตามแนวพระพุทธศาสนาโดยการสัมภาษณ์คู่สมรสที่ประสบความสำเร็จและความสุขในการครองเรือนและสังเกตพฤติกรรมและการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นฐานการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือน

๔.๑ การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ

แนวคิดและการปฏิบัติตนเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสใน ๔ ด้าน คือ ด้านบทบาทหน้าที่ของครอบครัว ด้านสัมพันธภาพในครอบครัว ด้านการพึ่งตนเองของครอบครัวและด้านการเกื้อกูลสังคมของครอบครัว เพราะเห็นว่าการใช้หลักอริยบท ๔ เป็นฐานการสร้างสัมพันธภาพ ทั้ง ๔ ด้าน ดังกล่าว จะอำนวยประโยชน์และความสุขแก่คู่สมรสอย่างแท้จริง โดยมีตารางรายชื่อและประวัติผู้ให้สัมภาษณ์ ตามรายนาม ดังต่อไปนี้

ชื่อ นามสกุล	อายุ	ระดับการศึกษา	อาชีพ	มีบุตรธิดา
๑. นายประพันธ์ อินศรี	๓๒	ม.๓	รับจ้างทั่วไป	๑ คน
๒. นายธงชัย แก้วสุขสรรค์	๓๘	ม.๓	รับจ้างทั่วไป	๑ คน
๓. นายเชษฐา มุกสิมาศ	๕๙	ปริญญาตรี	พนักงานรัฐวิสาหกิจ	๒ คน
๔. นายพิทยา หอมขจร	๖๘	ม.ศ.๓	พนักงานรัฐวิสาหกิจ	๒ คน
๕. นายประจักษ์ บุญปันผล	๕๗	ปริญญาตรี	รับราชการ	๑ คน
๖. นายวาณิช ขัตติยวงศ์	๕๗	ปวส.	ธุรกิจส่วนตัว	-
๗. นายจำเนียร สารยศ	๖๓	ประถมศึกษา	ธุรกิจส่วนตัว	๑ คน

ชื่อ นามสกุล	อายุ	ระดับการศึกษา	อาชีพ	มีบุตรธิดา
๘. นายธีรยุทธ สุขนิกร	๕๖	ปริญญาตรี	รับราชการ	๒ คน
๙. นางวลัยเพ็ญ ธรรมชาติ	๔๙	ปริญญาตรี	รับราชการ	๑ คน
๑๐.นางวีรญา แท้มคล่อง	๕๖	ปริญญาโท	รับราชการ	๑ คน
๑๑. นางศิริภา ตะเสนา	๓๐	ปริญญาตรี	รับจ้างทั่วไป	๑ คน
๑๒. นางนฤมล ตาคำ	๔๖	อนุปริญญา	ธุรกิจส่วนตัว	๑ คน
๑๓. นางภารดี สิทธิศรีสง่าวงศ์	๔๒	ปริญญาตรี	ธุรกิจส่วนตัว	๑ คน
๑๔. นางวลีรัตน์ ไฉนนาวัน	๔๔	ปริญญาตรี	ธุรกิจส่วนตัว	๑ คน
๑๕. นางกนกพร สุขรัตน์	๔๖	ม.๖	ธุรกิจส่วนตัว	๑ คน
๑๖. นางวรรณพร บุญน้อม	๖๓	ปริญญาตรี	ข้าราชการ	๒ คน

จากการสัมภาษณ์ผู้สมรสกลุ่มเป้าหมายพบว่าการทำงานที่ตามสถานภาพ โดยมีลำดับการวิจัย ดังนี้

ด้านการจัดการงานภายในครอบครัวให้ผู้สัมภาษณ์เห็นว่า ผู้สมรสควรแบ่งเบาภาระหน้าที่บ้าง เพื่อความสมดุลและความสุขของครอบครัว เป็นหน้าที่ของทุกคนในครอบครัวที่จะต้องแบ่งหน้าที่กันและช่วยเหลือกัน^๑ ทุกคนในครอบครัวควรทำหน้าที่รับผิดชอบตามภาระของตนเองช่วยกันทำงานในครอบครัวโดยมีต้องมีการกำหนดกฎเกณฑ์ตายตัวว่าใครทำอะไรแต่ช่วยกันทำงานและเวลามีปัญหาให้พูดคุยกันระหว่างพ่อ แม่ ลูก ร่วมกันดูแลรับผิดชอบคนในครอบครัวให้อยู่ดีกินดีและมีความสุขในการดำเนินชีวิตประจำวัน^๒ ในส่วนของครอบครัวเมื่อมีอะไรเกิดขึ้นก็ปรึกษากัน โดยยึดหลักอยู่ให้มีความสุขช่วยกันแก้ปัญหาภายในครอบครัวโดยเกื้อกูลกันใครว่างก็ช่วยกันทำงานบ้าน การครองเรือนสิ่งสำคัญ คู่ครองควรมีความพอใจ เต็มใจและยินดีในการจัดการภายในครอบครัว เพื่อให้คู่สมรสและบุตร หลาน ดำเนินชีวิตประจำวันอย่างมีความสุข เช่น พ่อกับแม่ เต็มใจ ในการทำอาหารที่ทุกคนในครอบครัวชอบและดูแลรักษาความสะอาดบ้าน เป็นต้น^๓

^๑ สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินศรี, รับจ้างทั่วไป, ๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^๒ สัมภาษณ์ นางวรรณพร บุญน้อม, ข้าราชการบำนาญ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^๓ สัมภาษณ์ นางวีรญา แท้มคล่อง, รับราชการครู, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ด้านการสงเคราะห์คนข้างเคียงและเครือญาติ คู่สมรสมีการดูแลช่วยเหลือญาติพี่น้องและคนข้างเคียงตามความจำเป็นแล้วแต่กรณี ตามกำลังและความสามารถที่ตนมีอยู่โดยไม่ทำให้ตัวเราเดือดร้อน บางครั้งให้เป็นเงินสด บางครั้งให้ของใช้ ของกิน ให้ความรู้ และแนวคิดเพื่อให้นำไปปฏิบัติ จะได้มีอาชีพที่มั่นคง^๔ หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ วิมมังสา คือ พิจารณาไตร่ตรองในการให้การสงเคราะห์คนข้างเคียง และเครือญาติให้ได้รับความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ตามความจำเป็น และเหมาะสมเป็นกรณีๆ ทั้งญาติฝ่ายของตนและคู่ครอง^๕

ด้านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมรส คู่สมรสมีการให้ความรัก ความห่วงใย ความใส่ใจและดูแลซึ่งกันและกันอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งการยอมรับและมีความเสน่หาต่อกันและกัน รู้จักให้เกียรติส่งเสริมซึ่งกันและกัน ดูแลกันตามหน้าที่ด้วยความรัก ความห่วงใย เอาใจใส่กันช่วยเหลือกัน^๖ เมื่อใครมีปัญหาช่วยแนะนำ ถ้าต้องการความช่วยเหลือก็ให้ความช่วยเหลือและให้ของขวัญในบางโอกาส และชมเชยในเรื่องที่ทำแล้วตนเห็นว่าดี ตำหนิหรือบอกกล่าวในเรื่องที่เห็นว่าไม่เหมาะสม ไม่ถูกต้อง^๗ เมื่อมีปัญหาในทางที่เดินผิดพลาดก็ให้อภัยและเข้าใจซึ่งกันและกันต้องใช้ความอดทน อดกลั้น บางครั้งต้องมองข้ามข้อเสียของคู่ครองไป เพื่อความสุขของครอบครัว^๘ ต้องมีความพึงพอใจในสิ่งที่มีอยู่ ไม่ทำอะไรเกินความสามารถของตนเอง ต้องทำใจปล่อยวางบ้างในชีวิตครอบครัว ถึงจะมีความสุข ให้ความอิสระในด้านความคิด หากมีปัญหาจะร่วมพูดคุยเพื่อหาทางออก เพื่อให้เกิดความสุขในครอบครัว^๙ คอยเป็นกำลังใจให้กันและกัน ไม่นอกใจกันเห็นอกเห็นใจกันเลี้ยงการทะเลาะ หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ ฉันทะ คือ พอใจ เต็มใจและยินดีในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับคู่สมรสและในบางโอกาสก็เสริมหลักธรรมข้อ จิตตะ คือ ตั้งใจ และมุ่งมั่นที่จะครองความสัมพันธ์ในชีวิตคู่ให้ยั่งยืนนานตลอดกาล^{๑๐}

ด้านการสร้างฐานะการเงินภายในครอบครัว คู่สมรสมีความหมั่นเพียรหาเงินเพื่อนำมาให้กับครอบครัว มีการวางแผนการใช้จ่ายให้ดี ใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็น มีการวางแผนการเงินในช่วงเวลาแต่ละวัยของคนในครอบครัว อาศัยความขยันและอดทน รู้จักประหยัด รู้จักประมาณรายรับรายจ่าย

^๔ สัมภาษณ์ นายธงชัย แก้วสุขสรรค์, รับจ้างทั่วไป, ๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^๕ สัมภาษณ์ นางวลัยเพ็ญ หารราชวัฒนา, รับราชการครู, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^๖ สัมภาษณ์ นายพิทยา หอมขจร, พนักงานรัฐวิสาหกิจ, ๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^๗ สัมภาษณ์ นางวลีรัตน์ ไฉนนาวัน, ธุรกิจส่วนตัว, ๒๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^๘ สัมภาษณ์ นายวณิชย์ ชัตติยวงศ์, ธุรกิจส่วนตัว, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^๙ สัมภาษณ์ นางภารดี สิทธิศรีสว่างค์, ธุรกิจส่วนตัว, ๒๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๐} สัมภาษณ์ นายประจักษ์ บุญปันผล, รับราชการ, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ของตนเอง^{๑๑} รายได้จะต้องเก็บออมไว้ส่วนหนึ่งสำหรับใช้ในยามจำเป็นฉุกเฉินช่วยกันทำงานลดรายจ่ายให้น้อยกว่ารายได้ไม่สร้างหนี้ หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ วิริยะ มีความเพียรในการสร้างฐานะการเงินภายในครอบครัวและมีความพยายามในการบริหารจัดการเงินภายในครอบครัว ^{๑๒}

ด้านแนวทางการประกอบอาชีพหารายได้ คู่สมรสเน้นการประกอบอาชีพที่สุจริตไม่ผิดกฎหมายและอยู่ในศีลธรรม มีการศึกษาอาชีพที่ตนเองชอบเพื่อไปสู่แนวทางประกอบอาชีพที่ชอบมีความรับผิดชอบด้านการเงินที่ต้องใช้จ่ายประจำเดือน^{๑๓} ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ได้รับมอบหมายมีความซื่อสัตย์และรับผิดชอบต่ออาชีพของตนเองมีการวางแผนการปฏิบัติงานทำตามแผน ถ้าไม่ได้ตามแผนก็จะมีแผนการปรับเปลี่ยนและวิธีการทำงานให้ดีขึ้น^{๑๔} มีความพึงพอใจในอาชีพของตนเองถ้ามีช่องทางอาชีพเสริมที่ทำแล้วไม่กระทบกับอาชีพหลักก็จะพิจารณาทำหลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ จิตตะ คือ ความมุ่งมั่นในการประกอบอาชีพด้วยความตั้งใจพร้อมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้คู่สมรสทำอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มพูนรายได้^{๑๕}

ด้านความร่วมมือและรับผิดชอบต่อครอบครัว คู่สมรสย่อมมีบทบาทและหน้าที่ที่จะต้องมีส่วนร่วม ร่วมกัน ซึ่งทำให้เห็นถึงความรัก ความสามัคคีและความผูกพันของคนในครอบครัวทุกคน รู้จักหน้าที่ของตนเอง^{๑๖} เรื่องทุกอย่างมีการปรึกษากันภายในครอบครัว มีการแบ่งรายได้ให้ครอบครัวได้ใช้จ่ายในแต่ละเดือนทำให้ครอบครัวอบอุ่น มีปัญหาช่วยกันแก้ไข มีการทำกิจกรรมร่วมกัน^{๑๗} แต่การทำตามหน้าที่ของตนอาจจะมีการยืดหยุ่นบ้างในบางครั้งหลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ ฉันทะและจิตตะ คือ เต็มใจ ยินดี ตั้งใจ มุ่งมั่นให้ความร่วมมือและรับผิดชอบต่อครอบครัวเพื่อให้ทุกคนในครอบครัวมีชีวิตที่เป็นสุขอยู่ร่วมกันด้วยความรักและอบอุ่น^{๑๘}

ด้านการสร้างแรงจูงใจแก่กันและกัน คู่สมรสหาแรงจูงใจเพื่อให้เกิดแรงกระตุ้นให้คู่ครองอยากทำงานเพื่อครอบครัว เป็นตัวอย่างที่ดีในทางความคิดในทางปฏิบัติให้กำลังใจทั้งแก่คู่ครองและบุตร ในยามเจ็บไข้ ให้กำลังใจโดยการพูดให้เห็นอนาคตว่า ถ้าทำอย่างนี้ต่อไปจะมีผลดีอย่างไร ให้

^{๑๑} สัมภาษณ์ นางศิริภา ตะเสนา, รับจ้างทั่วไป, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายธีรยุทธ สุขนิกร, รับราชการ, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓} สัมภาษณ์ นายเชษฐา มุกสิมาศ, พนักงานรัฐวิสาหกิจ, ๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายจำเนียร สารยศ, ธุรกิจส่วนตัว, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕} สัมภาษณ์ นางกนกพร สุขรัตน์, ธุรกิจส่วนตัว, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นางนฤมล ตาคำ, ธุรกิจส่วนตัว, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินศรี, รับจ้างทั่วไป, ๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายธงชัย แก้วสุขสรณ์, รับจ้างทั่วไป, ๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ของขวัญในโอกาสต่างๆ^{๑๙} สร้างความผูกพันกันและกัน พยายามสอนลูกๆ ให้เป็นคนดีของสังคม รับผิดชอบต่อความคิดเห็นซึ่งกันและกัน สร้างกำลังใจและแนวคิดในเชิงบวกทำทุกอย่างเพื่ออนาคตภายภาคหน้าของครอบครัว ช่วยผลักดันและส่งเสริมในทางที่ถูกต้อง หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ วิมangsa การพิจารณาแนวทางในการสร้างแรงจูงใจให้คู่สมรสและสมาชิกในครอบครัวทำภารกิจให้ประสบความสำเร็จทั้งหน้าที่การงาน การศึกษาและอาชีพ^{๒๐}

แนวคิดและการปฏิบัติตนเกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัว จากการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว พบว่า ด้านปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของครอบครัวคู่สมรสเห็นว่าการปฏิบัติตามกฎระเบียบของครอบครัวแสดงถึงความไว้วางใจความน่าเชื่อถือและความตรงไปตรงมาภายในครอบครัวและทำให้เกิดความสามัคคีภายในครอบครัวด้วยข้อตกลงในครอบครัวสร้างขึ้นมาจากความสบายใจ ความสงบสุขในครอบครัว^{๒๑} ถ้าทุกคนในครอบครัวปฏิบัติตามข้อตกลง กฎระเบียบที่ตั้งร่วมกันได้ก็จะเกิดความพึงพอใจและมีความสุขสิ่งสำคัญ คือ การให้เกียรติและเคารพในสิทธิของทุกคนในครอบครัว ปฏิบัติตนตามความถูกต้องและการเห็นสมควร หลักธรรมที่นำมาใช้ ก็คือ ฉันทะ คือ ปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของครอบครัว กล่าวคือ การสร้างกฎระเบียบที่ทุกคนในครอบครัวพอใจและเต็มใจปฏิบัติตาม^{๒๒}

ด้านการให้เกียรติซึ่งกันและกัน การให้เกียรติซึ่งกันและกันเป็นสิ่งสำคัญที่ครอบครัวจะต้องปฏิบัติต่อกันไม่ว่าจะต่อหน้าหรือลับหลัง^{๒๓} เคารพในสิทธิของแต่ละบุคคลจะไม่ยุ่งในที่ทำงานซึ่งกันและกัน ไม่คั่นสิ่งของของกันและกัน ไม่เช็คโทรศัพท์อยู่กันอย่างเข้าใจ ไม่มีใครนอกกลุ่มนอกทาง^{๒๔} แสดงพฤติกรรมในทางที่ดี ไม่ก้าวร้าวเข้าใจซึ่งกันและกัน หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ ฉันทะ ในการให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีความพอใจและยินดีในการทำกิจกรรมที่แต่ละคนชอบ^{๒๕}

ด้านการให้ความร่วมมือช่วยเหลืองาน การทำงานร่วมกันจะต้องให้ความร่วมมือและช่วยเหลือกันและกันพร้อมทั้งลงมือทำเพื่อให้งานนั้นสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีแต่ละคนมีความถนัดและ

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายเชษฐา มุกสิมาศ, พนักงานรัฐวิสาหกิจ, ๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายพิทยา หอมขจร, พนักงานรัฐวิสาหกิจ, ๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายประจักษ์ บุญปั้นผล, ราชการ, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๒} สัมภาษณ์ นางวีรญา แท้มคลอง, ราชการ, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นางศิริภา ตะเสนา, ราชการ, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายวาณิชย์ ชัตติยวงศ์, ธุรกิจส่วนตัว, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๕} สัมภาษณ์ นางวลัยเพ็ญ ธรรมชาติ, ราชการ, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ชำนาญไม่เหมือนกันก็ต้องอาศัยความถนัดของแต่ละคนช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน^{๒๖} การช่วยเหลือในการทำงานเป็นการแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกัน แสดงถึงความมีน้ำใจและคอยส่งเสริมกัน หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ จิตตะ ในการให้ความร่วมมือช่วยเหลืองานนั้น ต้องมีความตั้งใจ มุ่งมั่น ช่วยเหลือเพื่อให้กิจการงานของสมาชิกในครอบครัวสำเร็จลุล่วงด้วยดี^{๒๗}

ด้านการแสดงพฤติกรรมต่อสมาชิกในครอบครัวการแสดงพฤติกรรมตามบทบาทและหน้าที่ของตนให้ความรัก ความอบอุ่น ความสามัคคีกับทุกคน^{๒๘}เป็นเพื่อนร่วมกิจกรรมเมื่อคนในครอบครัวต้องการแสดงให้รู้ว่าให้เกียรติกันไม่ใช่อารมณ์รุนแรง ไม่ก้าวร้าวเวลามีปัญหาจะใช้เหตุผลในการแก้ปัญหาหลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ ฉันทะ แสดงพฤติกรรมต่อสมาชิกในครอบครัว โดยการแสดงความรัก ความห่วงใยต่อความเป็นอยู่ต่อสุขภาพและความปลอดภัยของทุกคนในครอบครัว เป็นต้น^{๒๙}

การแสดงความเอื้ออาทรห่วงใยซึ่งกันและกัน การแสดงถึงความผูกพันความรักความเอาใจใส่ทุกๆ คนในครอบครัวได้ มีการโทรศัพท์ส่งข้อความถามถึงการทำงาน การกลับบ้าน สุขภาพและปัญหาต่างๆ เป็นประจำ^{๓๐} มีการให้ความช่วยเหลือด้านการเงินและการร่วมแรงร่วมใจซื้อสิ่งของ สอบถามปัญหาการทำงาน การเงินเพื่อหาแนวทางแก้ไขให้กำลังใจ ห่วงใยคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ ฉันทะ ได้แสดงความเอื้ออาทรห่วงใยในความเป็นอยู่ของสมาชิกทุกคนในครอบครัว^{๓๑}

ด้านการร่วมมือกันแก้ปัญหาในทุกเรื่องที่เกิดขึ้น เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นคนในครอบครัวได้พูดคุยปรึกษาหารือเพื่อร่วมมือร่วมความคิดในการช่วยกันแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นให้ผ่านพ้นปัญหาไปให้ได้^{๓๒} ไม่ทิ้งปัญหาให้คนในครอบครัวแก้ปัญหาคนเดียว ถ้ามีปัญหาก็จะปรึกษาหารือกัน ร่วมแรงร่วมใจ ช่วยกันแก้ไขให้ดีขึ้น หลักธรรมที่นำมาใช้ ก็คือ วิริยะ ความเพียรพยายามช่วยกันแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นให้ผ่านพ้นไป^{๓๓}

^{๒๖} สัมภาษณ์ นายจำเนียร สารยศ, ธุรกิจส่วนตัว, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายธีรยุทธ สุขนิกร, รับราชการ, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นางนฤมล ตาคำ, ธุรกิจส่วนตัว, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๙} สัมภาษณ์ นางภารดี สิทธิศรีสว่างค์, ธุรกิจส่วนตัว, ๒๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นางวลีรัตน์ ไฉนนาวิณ, ธุรกิจส่วนตัว, ๒๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๓๑} สัมภาษณ์ นางวรรณพร บุญน้อม, ข้าราชการบำนาญ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นางกนกพร สุขรัตน์, ธุรกิจส่วนตัว, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินศรี, รับจ้างทั่วไป, ๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ด้านการขจัดปัญหาและความขัดแย้งต่างๆในครอบครัว ทุกคนในครอบครัวพูดคุยกัน เสนอกันในทุกๆ เรื่อง เพื่อขจัดปัญหาและความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นได้จากบุคคลภายนอกหรือบุคคล ที่สามที่อาจทำให้เกิดความขัดแย้งและเกิดปัญหาภายในครอบครัว^{๓๔}มีการพูดคุยด้วยเหตุผลการสร้าง ข้อตกลงร่วมกันไม่นำเรื่องที่ไม่สบายใจมาในครอบครัวไม่เอาปัญหานอกบ้านมาทำให้เป็นปัญหาใน บ้าน หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ จิตตะ และ วิมังสา คือ ความตั้งใจและไตร่ตรองวิธีการในการร่วมมือ กันแก้ปัญหาในทุกเรื่องที่เกิดขึ้น^{๓๕}

ด้านแนวคิดและการปฏิบัติตนเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง จากการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว พบว่า ด้านความสมดุลระหว่างรายรับกับรายจ่ายในครอบครัว การได้ทราบถึงรายรับรายจ่ายของครอบครัว จะทำให้เรามีความพอดี พออยู่และอยู่เย็นเป็นสุขควรประหยัดเงินในเรื่องที่ไม่จำเป็นไม่ใช้จ่าย ฟุ่มเฟือย รู้จักเก็บออมเงินไว้ส่วนหนึ่งเพื่อใช้จ่ายในยามจำเป็น^{๓๖}ควรมีการวางแผนการใช้จ่ายเงินให้มี ความพอดีกับรายรับเพื่อไม่ให้เดือดร้อนกับครอบครัวไม่ควรใช้จ่ายเกินตัวควรวางแผนรายรับรายจ่าย ให้ลงตัว อันไหนจำเป็น อันไหนไม่จำเป็น ควรแยกแยะก่อนที่จะจ่าย^{๓๗}ควรตั้งเป้าหมายใน การรับจ่าย แล้วก็ออม ไม่สร้างหนี้สิน ไม่เล่นการพนัน ลดรายจ่ายไม่ให้เกินรายได้ในครอบครัวหลักธรรมที่นำมาใช้ ก็คือ วิมังสา คือ การพิจารณาไตร่ตรองในการใช้จ่ายในครอบครัว^{๓๘}

ด้านความพยายามทำงานหารายได้เพื่อใช้จ่ายในครอบครัว ต้องหาทุกวิถีทางเพื่อจะได้ รายได้มาใช้จ่ายในครอบครัว ไม่ว่าจะรายได้มาจากการงานหนัก งานเบา เราจะต้องทำเพื่อครอบครัวจะ ได้อยู่เย็นเป็นสุขควรมีทักษะในการทำงานหารายได้อื่นๆ นอกจากงานประจำด้วย^{๓๙}ทำทุกวิถีทางที่ เป็นอาชีพสุจริต ไม่ท้อและกล้าตัดสินใจที่จะลงมือทำ ล้มแล้วลุกต่อ สู้ต่อไปไม่ละความพยายาม มี ความมุ่งมั่นหลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ วิริยะ คือ ความเพียรพยายามทำงานทั้งงานประจำและการสร้าง อาชีพเสริม^{๔๐}

ด้านการใช้แรงงานในการประกอบอาชีพ การประกอบอาชีพทุกอาชีพย่อมเกิดจากการใช้ แรงงาน แต่แรงงานในที่นี้มีทั้งแรงงานด้านร่างกายและแรงงานทางสมอง ดังนั้น ขึ้นอยู่ที่ว่าเรา

^{๓๔} สัมภาษณ์ นายธงชัย แก้วสุขสรรค์, รับจ้างทั่วไป, ๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นางวรรณพร บุญน้อม, ข้าราชการบำนาญ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายเชษฐา มุกสิมาศ, พนักงานรัฐวิสาหกิจ, ๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๓๗} สัมภาษณ์ นางภารดี สิทธิศรีสง่างศ์, ธุรกิจส่วนตัว, ๒๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๓๘} สัมภาษณ์ นางวีรญา แท้มคลอง, รับราชการครู, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๓๙} สัมภาษณ์ นายพิทยา หอมขจร, พนักงานรัฐวิสาหกิจ, ๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๔๐} สัมภาษณ์ นายประจักษ์ บุญปันผล, รับราชการ, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ประกอบอาชีพอะไร และจะใช้แรงงาน ส่วนไหนแต่ทั้งนี้ทั้งนั้นส่วนมากจะใช้ทั้งสองแรงงานควบคู่กัน ต้องใช้ความรู้ประสบการณ์^{๔๑} ทักษะในการทำงานต่างๆ ให้เกิดรายได้เป็นอาชีพ หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ วิริยะ คือ การใช้แรงงานในการประกอบอาชีพทุกชนิด ต้องมีความเพียรพยายามให้งานทุกอย่างสำเร็จลุล่วงด้วยดี^{๔๒}

ด้านการกำหนดเป้าหมายของงาน เมื่อเรามีงานทำ เราต้องมีเป้าหมายหรือการมุ่งมั่นในการทำงานว่าจะให้ผลออกมาในทิศทางไหน เพื่อให้การทำงานที่เราทำดีขึ้นหรือเพื่อความก้าวหน้าในหน้าที่การงานยิ่งๆ ขึ้นไปและเติบโตถึงขั้นสูงสุดเท่าที่เราจะทำได้^{๔๓} มีการวางแผนอย่างเป็นขั้นตอนเพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ถ้าไม่ได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ ต้องทำการพัฒนาปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ วิมังสาและจิตตะ คือ การกำหนดเป้าหมายของงานด้วยการไตร่ตรองความเป็นไปได้ด้วยความตั้งใจ^{๔๔}

ด้านหลักการทำงานหรือทำกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่หลักการทำงานที่จะทำให้เราประสบความสำเร็จนั้น เราจะต้องพัฒนาตนเองโดยการศึกษา จุดเด่น จุดด้อยของงานรวมทั้งนำทักษะในด้านต่างๆ มาปรับเพื่อให้เข้ากับงานรวมทั้งจะต้องมีความอดทนต่อสู้กับปัญหาที่อาจเกิดขึ้น เพื่อจะได้แก้ปัญหาและนำไปสู่ความสำเร็จให้ได้^{๔๕} ข้อปฏิบัติในการทำงานต้องมีสมาธิ ความตั้งใจและลงมือทำตามแผนในแต่ละวันให้สำเร็จและถูกต้องตามกฎหมาย มีความยุติธรรม ความซื่อสัตย์ ทำงานอย่างมีหลักการและมีเป้าหมายหลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ ฉันทะ คือการทำงานหรือกิจกรรมที่ดำเนินอยู่ ต้องมีความเข้าใจเต็มใจและยินดีในกิจกรรมนั้นๆ^{๔๖}

ด้านคุณธรรมประจำใจที่ใช้สร้างที่พึ่งให้ตนเอง คุณธรรมประจำใจ คือการรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตัวเองและจะประพฤติแต่สิ่งที่ดีและเป็นประโยชน์ สร้างที่พึ่งให้กับตนเอง คือ ชะนใจตนเองก่อน ที่จะชนะใจผู้อื่น เพราะการที่เราทำอะไรก็ตามหากเราทำแล้วชนะใจเราก็จะทำให้ชนะใจผู้อื่นไปด้วย^{๔๗} การสร้างที่พึ่งให้ตนเองจะไม่ทำตัวให้เป็นภาระผู้อื่นและไม่เอาเปรียบสาธารณประโยชน์

^{๔๑} สัมภาษณ์ นายธีรยุทธ สุขนิกร, รับราชการ, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๔๒} สัมภาษณ์ นางวลัยเพ็ญ ธรรมชาติ, รับราชการครู, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๔๓} สัมภาษณ์ นางศิริภา ตะเสนา, รับจ้างทั่วไป, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๔๔} สัมภาษณ์ นายจำเนียร สารยศ, ธุรกิจส่วนตัว, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๔๕} สัมภาษณ์ นายวาณิช ชัตติยวงศ์, ธุรกิจส่วนตัว, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๔๖} สัมภาษณ์ นางนฤมล ตาคำ, ธุรกิจส่วนตัว, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๔๗} สัมภาษณ์ นายธงชัย แก้วสุขสรรค์, รับจ้างทั่วไป, ๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

และสังคม^{๔๘}ทำงานแบบบริสุทธิ์ใจ ยุติธรรมทำงานให้สำเร็จโดยไม่คิดถึงความลำบาก“เหนื่อยในวันนี้สบายในวันหน้า มีหลักธรรม คือ จิตตะและวิริยะ เป็นคุณธรรมประจำใจบุคคลจะประสบความสำเร็จได้ต้องมีความเพียรพยายามและความมุ่งมั่น^{๔๙}

ด้านวินัยในตนเองที่ใช้ควบคุมการทำงาน การที่เรามีวินัยเป็นการที่เราควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมของเราให้เป็นตามระเบียบ และข้อบังคับ เพราะเป็นสิ่งที่เราสำนึกได้ว่าเป็นสิ่งที่ดีต่อตัวเองและต่อการทำงาน^{๕๐}วินัยที่สำคัญ คือ การไม่ผิดวันประกันพรง ความซื่อตรง ตรงต่อเวลาเป็นมิตรต่อผู้อื่นไม่ใส่ร้ายป้ายสีคนอื่น ไม่ลำเอียง ไม่เห็นแก่ตัวให้ความเป็นธรรมต่อผู้ร่วมงานและเพื่อนฝูง หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ จิตตะและวิริยะ คือ การทำงานให้สำเร็จต้องมีความเพียรพยายามและตั้งใจมุ่งมั่น^{๕๑}

แนวคิดและการปฏิบัติตนเกี่ยวกับการแก้กฏต่อสังคม จากการให้สัมภาษณ์ดังกล่าวพบว่า ด้านการเผยแพร่แบ่งปันองค์ความรู้ในบริษัทสู่ชุมชน การเผยแพร่แบ่งปันความรู้สู่ชุมชนเป็นสิ่งที่ดีมาก เพราะเกิดมาจากการแลกเปลี่ยน ความรู้ ความคิด ความเข้าใจ จากตัวเราไปยังผู้อื่นและจากผู้อื่นมายังตัวเรา^{๕๒} เมื่อเรามีความรู้เกี่ยวกับการทำงานหรือการได้เรียนรู้จากสิ่งรอบตัวเรานั้นเราสามารถนำความรู้นั้นไปเผยแพร่แบ่งปันสู่ชุมชนของเราได้^{๕๓} การนำความรู้ไปถ่ายทอดจะเป็นในลักษณะพูดคุยส่วนตัวและชักชวนให้เกษตรกรร่วมปฏิบัติและเป็นวิทยากรแนะนำความรู้ต่างๆ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันสิ่งไหนที่มีประโยชน์ต่อชุมชนก็เผยแพร่ได้และให้ความร่วมมือกับชุมชนทุกเรื่องที่เราสามารถช่วยได้หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ ฉันทะ ในการแบ่งปันองค์ความรู้ ต้องมีความพอใจ ยินดีและเต็มใจในการเผยแพร่องค์ความรู้ให้กับบุคลากรอื่นๆ ที่ต้องการองค์ความรู้จากเรา^{๕๔}

ด้านการตอบสนองสิ่งที่ชุมชนต้องการ เราสามารถมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือในด้านใดด้านหนึ่ง เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี การตอบสนองสิ่งที่ชุมชนเรา

^{๔๘} สัมภาษณ์ นางวลีรัตน์ ไฉญนาวิณ, ธุรกิจส่วนตัว, ๒๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๔๙} สัมภาษณ์ นางกนกพร สุขรัตน์, ธุรกิจส่วนตัว, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๕๐} สัมภาษณ์ นายวาณิชย์ ชัตติยวงศ์, ธุรกิจส่วนตัว, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๕๑} สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินศรี, รับจ้างทั่วไป, ๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๕๒} สัมภาษณ์ นางนฤมล ตาคำ, ธุรกิจส่วนตัว, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๕๓} สัมภาษณ์ นางวลีรัตน์ ไฉญนาวิณ, ธุรกิจส่วนตัว, ๒๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๕๔} สัมภาษณ์ นางวรรณพร บุญน้อม, ข้าราชการบำนาญ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ต้องการนั้น เราจะต้องทำตามความเหมาะสม เพื่อให้สิ่งที่ชุมชนต้องการนั้นเกิดผลสำเร็จไปด้วยดี^{๕๕} ตอบสนองเท่าที่จะทำได้ เริ่มด้วยการสำรวจความต้องการของชุมชน และเมื่อเห็นว่าชุมชนขาดแคลน ต้องการความช่วยเหลืออะไร ถ้าเราช่วยได้ก็จะช่วยตามกำลังและความสามารถ หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ ฉันทะ ในการตอบสนองสิ่งที่ชุมชนต้องการ เราต้องมีความพอใจยินดีและเต็มใจที่จะช่วย^{๕๖}

ด้านการให้ความร่วมแก้ปัญหาชุมชนและสังคม การให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาชุมชนและสังคมนั้น เป็นสิ่งที่ดีในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การแนะนำ การส่งเสริมและการรับฟังจากหลายๆ บุคคล หลายๆ ความคิด เพื่อให้ได้มาซึ่งความถูกต้อง^{๕๗} ความเป็นธรรมต่อการแก้ปัญหาได้ถูกจุดและถูกต้อง วิธีปฏิบัติก็คือให้ความร่วมมือร่วมใจ ให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำตามความสามารถของตนตลอดถึงแบ่งปันความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ให้แก่ชุมชนและไปประชุมตามนัดหมายของผู้นำทุกครั้ง เพื่อร่วมแก้ไขปัญหาของชุมชนให้ความช่วยเหลือตามที่ชุมชนร้องขอรวมทั้งเข้าไปรับฟังปัญหาของชุมชนและแนะแนวทางวางแผนแก้ปัญหาประชุมหารือ ลงมติในการร่วมแก้ไขปัญหาโดยไม่ทำให้ครอบครัวเดือดร้อน หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ ฉันทะ และ วิริยะ ในการให้ความร่วมมือแก้ไขปัญหาชุมชนและสังคม คนเราอยู่ในสังคมใดต้องยินดีและเต็มใจในการแก้ปัญหาของชุมชนและสังคมนั้นๆ ด้วยความพยายาม^{๕๘}

ด้านการให้ความช่วยเหลือยามสังคมประสบปัญหา การให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาชุมชนและสังคมเป็นสิ่งที่เราควรให้ความร่วมมือและมีส่วนช่วยเหลือ เพื่อจะได้แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นให้สำเร็จได้เมื่อสังคมประสบปัญหา การที่เราเข้าไปมีส่วนร่วมและให้ความช่วยเหลือในการแก้ปัญหาก็เป็นสิ่งที่ดีเพราะอย่างน้อยเราก็เป็นส่วนหนึ่งที่ได้ช่วยสังคมและทำให้การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นสำเร็จได้^{๕๙} วิธีปฏิบัติก็คือให้ความร่วมมือและช่วยเหลือตามกำลังและความสามารถ การบริจาคสิ่งของเผยแพร่ความรู้แนะแนวทางวางแผนให้คำปรึกษา พัฒนาชุมชนมอบปัจจัยหรือสิ่งของที่เป็นใช้ธรรมข้อฉันทะและวิมังสาในการให้ความช่วยเหลือยามสังคมประสบปัญหา^{๖๐}

^{๕๕} สัมภาษณ์ นายเชษฐา มุกสิมาศ, พนักงานรัฐวิสาหกิจ, ๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๕๖} สัมภาษณ์ นายพิทยา หอมขจร, พนักงานรัฐวิสาหกิจ, ๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๕๗} สัมภาษณ์ นางศิริภา ตะเสนา, รับจ้างทั่วไป, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๕๘} สัมภาษณ์ นายธีรยุทธ สุขนิกร, รับราชการ, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๕๙} สัมภาษณ์ นางกนกพร สุขรัตน์, ธุรกิจส่วนตัว, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๖๐} สัมภาษณ์ นางวีรญา แต้มคลอง, รับราชการครู, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ด้านการแสดงไมตรีจิตต่อกันในชุมชนเดียวกัน การแสดงไมตรีจิต เป็นการแสดงถึงการมี อหิยาศัยดี การพูดจาดี มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชน เป็นสิ่งที่ดีทั้งผู้กระทำและผู้ที่ได้รับการกระทำ^{๖๑} กล่าวคือ เมื่อเราทำแบบนี้กับคนอื่นในชุมชน คนในชุมชนก็จะทำแบบนี้กับเราซึ่งเป็นสิ่งที่ดีเริ่มด้วยการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้คนในชุมชนรอบด้าน เข้าไปทักทาย พูดคุยกัน ให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผูกพันดูแลบ้าน ปรึกษาหารือกัน รับรู้ปัญหาของชุมชน ช่วยเหลือเกื้อกูลหรือให้ความร่วมมือกิจกรรมของชุมชนมีน้ำใจให้กันและกัน อยู่ร่วมกันอย่างสันติและไม่เบียดเบียนคนในชุมชน หลักธรรมที่นำไปใช้ก็คือ ฉันทะ ในการแสดงไมตรีจิตต่อกันในชุมชนเดียวกัน ควรต้องมีความยินดีและเต็มใจที่จะเป็นมิตรต่อทุกคนในชุมชนเดียวกัน^{๖๒}

ด้านดูแลรักษาสาธารณสมบัติส่วนรวมของชุมชน การดูแลรักษาสาธารณสมบัติเป็นสิ่งที่เราทุกคนจะต้องช่วยกันเพราะเราใช้เราก็ต้องดูแลรักษา เราจะได้ใช้ไปนานๆโดยควรช่วยกันดูแลบำรุงรักษาให้อยู่ในสภาพที่ดีเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมไม่ควรจะไปทำลายสิ่งที่ดีอยู่แล้วของชุมชน^{๖๓} ต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชนที่เราอาศัยอยู่ดูแลสอดส่องของใช้ส่วนรวม ดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพพร้อมใช้ ถ้าชำรุดช่วยกันซ่อมแซมและใช้อย่างทะนุถนอม หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ ฉันทะ และ จิตตะ ในการดูแลรักษาสาธารณสมบัติส่วนรวมของชุมชนต้องอาศัยความเต็มใจและความตั้งใจที่จะทำ^{๖๔}

ด้านการช่วยเหลือผู้อื่นที่ได้รับความเดือดร้อนการช่วยเหลือผู้อื่นที่ได้รับความเดือดร้อนนั้น เราต้องพึงช่วยเหลือเท่าที่เราจะช่วยให้ ช่วยเหลือแล้วเราจะต้องไม่เดือดร้อน ช่วยได้มากหรือได้น้อยขึ้นอยู่กับชีวิตและความเป็นอยู่ของเรา^{๖๕} ณ ปัจจุบัน แต่ที่สำคัญกว่านั้น คือ ความมีน้ำใจที่ได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกันการให้ความช่วยเหลือนั้นตามควรแก่ฐานะและวาระอันควรช่วยเหลือทั้งด้านแรงงาน เงินทอง วัสดุอุปกรณ์ ในยามเกิดเรื่องต่างๆ^{๖๖} ให้คำแนะนำ ปรึกษา ช่วยเหลือ ตามกำลังและความสามารถของเรา ไม่ทำจนเกินตัวหรือทำให้ตนเองเดือดร้อนหลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ ฉันทะ

^{๖๑} สัมภาษณ์ นายจำเนียร สารยศ, ธุรกิจส่วนตัว, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๖๒} สัมภาษณ์ นางวลัยเพ็ญ ธรรมชาติวัฒนา, รับราชการครู, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๖๓} สัมภาษณ์ นางศิริภา ตะเสนา, รับจ้างทั่วไป, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๖๔} สัมภาษณ์ นางภารดี สิทธิศรีสงวรงค์, ธุรกิจส่วนตัว, ๒๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๖๕} สัมภาษณ์ นายธงชัย แก้วสุขสรรค์, รับจ้างทั่วไป, ๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๖๖} สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินศรี, รับจ้างทั่วไป, ๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

และจิตตะ ในการดูแลและช่วยเหลือผู้อื่นที่ได้รับความเดือดร้อน ต้องอาศัยความเต็มใจและความตั้งใจที่จะช่วยเหลือ^{๖๗}

๔.๒ การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสตามแนวพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาวิเคราะห์การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสตามแนวพระพุทธศาสนาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์เป็นภาพรวมเกี่ยวกับการปฏิบัติของคู่สมรสด้านการทำหน้าที่ตามสถานภาพการสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัวการพึ่งตนเองและการเกื้อกูลต่อสังคม ซึ่งมีผลการสังเคราะห์ ดังนี้

การปฏิบัติตนเกี่ยวกับการทำหน้าที่ตามสถานภาพ จากการสัมภาษณ์คู่สมรสกลุ่มเป้าหมาย พบว่า ด้านการจัดการงานภายในครอบครัว ทุกคนในครอบครัวควรทำหน้าที่รับผิดชอบตามภาระของตนเองช่วยกันทำงานในครอบครัว โดยมีต้องมีการกำหนดกฎเกณฑ์ตายตัวว่าใครทำอะไร แต่ช่วยกันทำงานและเวลามีปัญหา ให้พูดคุยกันระหว่างพ่อ แม่ ลูกร่วมกันดูแลรับผิดชอบคนในครอบครัวให้อยู่ดีกินดีหลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ ฉันทะ คือมีความพอใจ เต็มใจและยินดีในการจัดการภายในครอบครัวเพื่อให้คู่สมรสและบุตรหลาน ดำเนินชีวิตประจำวันอย่างมีความสุข เช่น พ่อก็พอใจ เต็มใจ ในการทำอาหารที่ทุกคนในครอบครัวชอบและดูแลรักษาความสะอาดบ้าน เป็นต้น

ด้านการสงเคราะห์คนข้างเคียงและเครือญาติ คู่สมรสมีการดูแลช่วยเหลือญาติพี่น้องและคนข้างเคียงตามความจำเป็นแล้วแต่กรณีตามกำลังและความสามารถที่ตนมีอยู่โดยไม่ทำให้ตัวเราเดือดร้อน หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ วิมมังสา คือ พิจารณาไตร่ตรองในการให้การสงเคราะห์คนข้างเคียงและเครือญาติให้ได้รับความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ตามความจำเป็นและเหมาะสมเป็นกรณีๆ ทั้งญาติฝ่ายของตนและคู่ครอง

ด้านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมรส คู่สมรสมีการให้ความรัก ความห่วงใย ความใส่ใจและดูแลซึ่งกันและกันอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งการยอมรับและมีความเสน่หาต่อกันและกัน รู้จักให้เกียรติส่งเสริมซึ่งกันและกันหลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ ฉันทะ คือ พ่อก็พอใจ เต็มใจและยินดีในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับคู่สมรสและในบางโอกาสก็เสริมหลักธรรมข้อ จิตตะ คือ ตั้งใจ และมุ่งมั่นที่จะครองความสัมพันธ์ในชีวิตคู่ให้ยั่งยืนนานตลอดกาล

ด้านการสร้างฐานะการเงินภายในครอบครัว คู่สมรสมีความหมั่นเพียรหาเงินเพื่อนำมาให้กับครอบครัว มีการวางแผนการใช้จ่ายให้ดี ใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็น มีการวางแผนการเงิน ในช่วงเวลา

^{๖๗} สัมภาษณ์ นายประจักษ์ บุญปันผล, รับราชการ, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

แต่ละวัยของคนในครอบครัว อาศัยความซื่อสัตย์และอดทน รู้จักประหยัด รู้จักประมาณรายรับ รายจ่าย ของตนเองหลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ วัริยะ มีความเพียรในการสร้างฐานะการเงินภายในครอบครัวและ มีความพยายามในการบริหารจัดการเงินภายในครอบครัว

ด้านแนวทางการประกอบอาชีพหารายได้ คู่สมรสเน้นการประกอบอาชีพที่สุจริตไม่ผิด กฎหมายและอยู่ในศีลธรรมมีการศึกษาอาชีพที่ตนเองชอบเพื่อไปสู่แนวทางประกอบอาชีพที่ชอบ มีความรับผิดชอบด้านการเงิน ที่ต้องใช้จ่ายประจำเดือนตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายมีความ ซื่อสัตย์และรับผิดชอบต่ออาชีพของตนเองหลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ จิตตะ คือ ความมุ่งมั่นในการ ประกอบอาชีพด้วยความตั้งใจ พร้อมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้คู่สมรสทำอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มพูน รายได้

ด้านความร่วมมือและรับผิดชอบต่อครอบครัว คู่สมรสยอมมีบทบาทและหน้าที่ที่จะต้องมีส่วน ร่วม ร่วมกันปรึกษาทุกเรื่องภายในครอบครัว มีการแบ่งรายได้ให้ครอบครัวไว้ใช้จ่ายในแต่ละ เดือน ทำให้ครอบครัวอบอุ่น มีปัญหาช่วยกันแก้ไข มีการทำกิจกรรมร่วมกัน หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ ฉันทะและจิตตะ คือ เต็มใจ ยินดี ตั้งใจ มุ่งมั่นให้ความร่วมมือและรับผิดชอบต่อครอบครัว เพื่อให้ทุก คนในครอบครัวมีชีวิตที่เป็นสุขอยู่ร่วมกันด้วยความรักและอบอุ่น

ด้านการสร้างแรงจูงใจแก่กันและกัน คู่สมรสหาแรงจูงใจเพื่อให้เกิดแรงกระตุ้นให้คู่ครอง อยากรทำงานเพื่อครอบครัวเป็นตัวอย่างที่ดีในทางความคิด ในทางปฏิบัติให้กำลังใจแก่คู่ครองและบุตร โดยการพูดให้เห็นอนาคตว่า ถ้าทำอย่างนี้ต่อไปจะมีผลดีอย่างไรและให้ของขวัญในโอกาสต่างๆ หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ วิมังสา การพิจารณาแนวทางในการสร้างแรงจูงใจให้คู่สมรสและสมาชิกใน ครอบครัวทำภารกิจให้ประสบความสำเร็จทั้งหน้าที่การงาน การศึกษาและอาชีพ

การสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัว จากการสัมภาษณ์คู่สมรสกลุ่มเป้าหมาย พบว่า ด้านการปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของครอบครัวคู่สมรสปฏิบัติตามข้อตกลง กฎระเบียบที่ตั้งร่วมกันได้ ก็จะเกิดความพึงพอใจและมีความสุข สิ่งสำคัญ คือการเคารพในสิทธิของทุกคนในครอบครัวปฏิบัติตน ตามความถูกต้องและการเห็นสมควร หลักธรรมที่นำมาใช้ ก็คือฉันทะคือปฏิบัติตนตามกฎระเบียบ ของครอบครัว กล่าวคือ การสร้างกฎระเบียบที่ทุกคนในครอบครัว พอใจและเต็มใจปฏิบัติตาม

ด้านการให้เกียรติซึ่งกันและกัน คู่สมรสเคารพในสิทธิของแต่ละบุคคล จะไม่ยุ่งในที่ทำงาน ซึ่งกันและกัน ไม่คั่นสิ่งของของกันและกัน ไม่เช็ดโทรศัพท์อยู่กันอย่างเข้าใจไม่มีใครนอกกลุ่มนอกทาง แสดงพฤติกรรมในทางที่ดี ไม่ก้าวร้าว เข้าใจซึ่งกันและกัน หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ ฉันทะ ในการให้ เกียรติซึ่งกันและกัน มีความพอใจและยินดีในการทำกิจกรรมที่แต่ละคนชอบ

ด้านการให้ความร่วมมือช่วยเหลืองาน คู่สมรสให้ความร่วมมือและช่วยเหลือกันและกัน พร้อมทั้งลงมือทำเป็นการแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกัน แสดงถึงความมีน้ำใจและคอยส่งเสริมกัน หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ จิตตะ ในการให้ความร่วมมือช่วยเหลืองานนั้น ต้องมีความตั้งใจ มุ่งมั่นช่วยเหลือ เพื่อให้กิจการงานของสมาชิกในครอบครัวสำเร็จลุล่วงด้วยดี

ด้านการแสดงพฤติกรรมต่อสมาชิกในครอบครัว คู่สมรสแสดงพฤติกรรมตามบทบาทและหน้าที่ของตน ให้ความรัก ความอบอุ่น ความสามัคคีกับทุกคนเป็นเพื่อนร่วมกิจกรรมเมื่อคนในครอบครัวต้องการหลักธรรมที่นำมาใช้ ก็คือ ฉันทะ แสดงพฤติกรรมต่อสมาชิกในครอบครัวโดยการแสดงความรัก ความห่วงใยต่อ ความเป็นอยู่ต่อสุขภาพและความปลอดภัยของทุกคนในครอบครัว เป็นต้น

ด้านการแสดงความเอื้ออาทรห่วงใยซึ่งกันและกัน คู่สมรสให้ความช่วยเหลือด้านการเงิน และการร่วมแรงร่วมใจซื้อสิ่งของ สอบถามปัญหาการทำงาน การเงิน เพื่อหาแนวทางแก้ไข ให้กำลังใจ ห่วงใยคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ ฉันทะ ได้แสดงความเอื้ออาทรห่วงใยใน ความเป็นอยู่ของสมาชิกทุกคนในครอบครัว

ด้านการร่วมมือกันแก้ปัญหาในทุกเรื่องที่เกิดขึ้น คู่สมรสได้พูดคุยปรึกษาหารือ เพื่อร่วมมือร่วมความคิด ในการช่วยกันแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นให้ผ่านพ้นปัญหาไปให้ได้ไม่ทิ้งปัญหาให้คนในครอบครัวแก้ปัญหาคนเดียว จิตตะและวิมังสา ในการร่วมมือกันแก้ปัญหาในทุกเรื่องที่เกิดขึ้นด้วยความตั้งใจและไตร่ตรอง

ด้านการขจัดปัญหาและความขัดแย้งต่างๆในครอบครัว คู่สมรสมีการพูดด้วยเหตุผล การสร้างข้อตกลงร่วมกันไม่นำเรื่องที่ไม่สบายใจมาพูดภายในครอบครัว ไม่เอาปัญหานอกบ้านมาทำให้เป็นปัญหาในบ้าน หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ จิตตะและวิมังสา คือ ความตั้งใจและไตร่ตรองวิธีการ ในการร่วมมือกันแก้ปัญหาในทุกเรื่องที่เกิดขึ้น

การปฏิบัติตนเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง จากการสัมภาษณ์คู่สมรสกลุ่มเป้าหมาย พบว่า ด้านความสมดุลระหว่างรายรับกับรายจ่ายในครอบครัว คู่สมรสได้ประหยัดเงินในเรื่องที่ไม่จำเป็น ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย รู้จักเก็บออมเงินไว้ส่วนหนึ่งเพื่อใช้จ่ายในยามจำเป็นและมีการวางแผนการใช้จ่ายเงินให้มีความพอดีกับรายรับ เพื่อไม่ให้เดือดร้อนกับครอบครัวหลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ วิมังสา คือ การพิจารณาไตร่ตรองในการใช้จ่ายในครอบครัว

ด้านความพยายามทำงานหารายได้เพื่อใช้จ่ายในครอบครัว คู่สมรสได้หาทุกวิถีทางเพื่อจะได้รายได้มาใช้จ่ายในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นรายได้มาจาก งานหนัก งานเบา ไม่ท้อและกล้าตัดสินใจที่จะ

ลงมือทำ หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ วิริยะ คือ ความเพียรพยายามทำงานทั้งงานประจำและการสร้างอาชีพเสริม

ด้านการใช้แรงงานในการประกอบอาชีพคู่สมรสใช้ทั้งแรงงานด้านร่างกายและแรงงานทางสมองควบคู่กันต้องใช้ความรู้ ประสบการณ์ ทักษะ ในการทำงานต่างๆ ให้เกิดรายได้เป็นอาชีพ หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ วิริยะ คือ การใช้แรงงานในการประกอบอาชีพทุกชนิด ต้องมีความเพียรพยายามให้งานทุกอย่างสำเร็จลุล่วงด้วยดี

ด้านการกำหนดเป้าหมายของงาน คู่สมรสมีการวางแผนอย่างเป็นขั้นตอนเพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ถ้าไม่ได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ ต้องทำการพัฒนาปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ วิมังสาและจิตตะ คือ การกำหนดเป้าหมายของงานด้วยการไตร่ตรองความเป็นไปได้ด้วยความตั้งใจ

ด้านหลักการทำงานหรือทำกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่ คู่สมรสพัฒนาตนเองโดยการศึกษา จุดเด่น จุดด้อย ของงานรวมทั้งนำทักษะในด้านต่างๆ มาปรับเพื่อให้เข้ากับงานหลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ ฉันทะ คือ การทำงานหรือกิจกรรมที่ดำเนินอยู่ ต้องมีความเข้าใจ เต็มใจและยินดีในกิจกรรมนั้นๆ

ด้านคุณธรรมประจำใจที่ใช้สร้างที่พึ่งให้ตนเอง คู่สมรสการสร้างที่พึ่งให้ตนเองจะไม่ทำตัวให้เป็นภาระผู้อื่นและไม่เอาเปรียบสาธารณประโยชน์และสังคม ทำงานแบบบริสุทธิ์ใจยุติธรรม ทำงานให้สำเร็จโดยไม่คิดถึงความลำบาก “เหนื่อยในวันนี้ สบายในวันหน้า มีหลักธรรม คือ จิตตะและวิริยะ เป็นคุณธรรมประจำใจ บุคคลจะประสบความสำเร็จได้ต้องมีความเพียรพยายามและความมุ่งมั่น

ด้านวินัยในตนเองที่ใช้ควบคุมการทำงานคู่สมรสทำงานโดยไม่ผัดวันประกันพรุ่ง ความซื่อตรง ตรงต่อเวลาเป็นมิตรต่อผู้อื่น ไม่ใส่ร้ายป้ายสีคนอื่น ไม่ลำเอียง ไม่เห็นแก่ตัว ให้ความเป็นธรรมต่อผู้ร่วมงานและเพื่อนฝูง หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ จิตตะและวิริยะ คือการทำงานให้สำเร็จต้องมีความเพียรพยายามและตั้งใจมุ่งมั่น

การปฏิบัติตนเกี่ยวกับการแก้กฏต่อสังคม จากการสัมภาษณ์คู่สมรสกลุ่มเป้าหมาย พบว่าด้านการเผยแพร่แบ่งปันองค์ความรู้ในบริษัทสู่ชุมชน คู่สมรสนำความรู้เกี่ยวกับการทำงานหรือการได้เรียนรู้จากสิ่งรอบตัวไปเผยแพร่ แบ่งปัน สู่ชุมชนของตนในลักษณะพูดคุยส่วนตัวและชักชวนให้ร่วมปฏิบัติหลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ ฉันทะ ในการแบ่งปันองค์ความรู้ ต้องมีความพอใจ ยินดีและเต็มใจในการเผยแพร่องค์ความรู้ให้กับบุคลากรอื่นๆ ที่ต้องการองค์ความรู้จากเรา

ด้านการตอบสนองสิ่งที่ชุมชนต้องการ คู่สมรสตอบสนองสิ่งที่ชุมชนต้องการเท่าที่จะทำได้ เริ่มด้วยการสำรวจความต้องการของชุมชนและเมื่อเห็นว่าชุมชนขาดแคลนต้องการความช่วยเหลือ

อะไร ถ้าเราช่วยได้ก็จะช่วยตามกำลังและความสามารถ หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ ฉันทะ ในการตอบสนองสิ่งที่ชุมชนต้องการเราต้องมีความพอใจยินดีและเต็มใจที่จะช่วย

ด้านการให้ความร่วมแก้ปัญหาชุมชนและสังคม คู่สมรสให้ความร่วมมือร่วมใจให้คำปรึกษาให้คำแนะนำ ตามความสามารถของตนตลอดถึงแบ่งปันความรู้ความสามารถประสบการณ์ให้แก่ชุมชนและไปประชุมตามนัดหมายของผู้นำทุกครั้ง เพื่อร่วมแก้ไขปัญหาของชุมชน หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ ฉันทะและวิริยะ ในการให้ความร่วมมือแก้ไขปัญหาชุมชนและสังคม คนเราอยู่ในสังคมใดต้องยินดีและเต็มใจในการแก้ปัญหาของชุมชนและสังคมนั้นๆด้วยความพยายาม

ด้านการให้ความช่วยเหลือยามสังคมประสบปัญหา คู่สมรสได้มีส่วนร่วมและให้ความช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาโดยให้ความร่วมมือและช่วยเหลือตามกำลังและความสามารถ การบริจาคสิ่งของ เผยแพร่ความรู้แนะแนวทางวางแผนให้คำปรึกษา พัฒนาชุมชนมอบปัจจัยหรือสิ่งของที่จำเป็นใช้ธรรมข้อ ฉันทะและวิมังสา ในการให้ความช่วยเหลือยามสังคมประสบปัญหา

ด้านประเด็นการแสดงไมตรีจิตต่อคนในชุมชนเดียวกัน คู่สมรสได้มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้คนในชุมชนรอบด้านเข้าไปทักทายพูดคุยกันให้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ฝากกันดูแลบ้านปรึกษาหารือกันรับรู้ปัญหาของชุมชน ช่วยเหลือเกื้อกูลหรือให้ความร่วมมือกิจกรรมของชุมชน มีน้ำใจให้กันและกัน อยู่ร่วมกันอย่างสันติและไม่เบียดเบียนคนในชุมชน หลักธรรมที่นำไปใช้ก็คือ ฉันทะ ในการแสดงไมตรีจิตต่อคนในชุมชนเดียวกัน ควรต้องมีความยินดีและเต็มใจที่จะเป็นมิตรต่อทุกคนในชุมชนเดียวกัน

ด้านดูแลรักษาสาธารณสุขสมบัติส่วนรวมของชุมชน คู่สมรสช่วยกันดูแลบำรุงรักษาให้อยู่ในสภาพที่ดีเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชนและดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพพร้อมใช้ หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือฉันทะและจิตตะในการดูแลรักษาสาธารณสุขสมบัติส่วนรวมของชุมชน ต้องอาศัยความเต็มใจและความตั้งใจที่จะทำ

ด้านการช่วยเหลือผู้อื่นที่ได้รับความเดือดร้อนคู่สมรสให้ความช่วยเหลือนั้นตามควรแก่ฐานะและวาระอันควรช่วยเหลือทั้งด้านแรงงาน เงินทอง วัสดุอุปกรณ์ในยามเกิดเรื่องต่างๆให้คำแนะนำปรึกษาช่วยเหลือตามกำลังและความสามารถของตน ไม่ทำจนเกินตัวหรือทำให้ตนเองเดือดร้อน หลักธรรมที่นำมาใช้ก็คือ ฉันทะและจิตตะ ในการดูแลและช่วยเหลือผู้อื่นที่ได้รับความเดือดร้อน ต้องอาศัยความเต็มใจและความตั้งใจที่จะช่วยเหลือ

๔.๓ เสนอแนวทางการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสตามแนวพระพุทธศาสนา

ตารางแนวทางทางการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสตามแนวพระพุทธศาสนา

หลักการ	แนวทางปฏิบัติ	เป้าหมาย
การทำหน้าที่ตามสถานภาพของคู่สมรส	๑.การจัดการงานภายในครอบครัวบนฐานของ ฉันทะคือ ความเต็มใจทำ ๒.การสงเคราะห์คนข้างเคียงและเครือญาติบนฐานของ วิมังสา คือ การไตร่ตรองสิ่งที่ควร ๓.การปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมรสบนฐานของ จิตตะ คือ ความตั้งใจ ๔.การสร้างฐานะการเงินภายในครอบครัว บนฐานของ วิริยะ คือความพยายาม ๕.แนวทางการประกอบอาชีพหารายได้บนฐานของ จิตตะ คือ ความมุ่งมั่น ๖.ความร่วมมือและรับผิดชอบต่อครอบครัวบนฐานของ ฉันทะ และจิตตะ คือ ความเต็มใจและมุ่งมั่น ๗.การสร้างแรงจูงใจแก่กันและกันบนฐานของวิมังสา การไตร่ตรองสิ่งที่ควรทำ	ความอบอุ่นของครอบครัว
การสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัวของคู่สมรส	๑. การปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของครอบครัว บนฐานของ ฉันทะ คือ ความเต็มใจปฏิบัติ ๒.การให้เกียรติซึ่งกันและกันบนฐานของ ฉันทะ คือ ความเต็มใจปฏิบัติ ๓. การให้ความร่วมมือช่วยเหลืองานบนฐานของ จิตตะ คือ ความมุ่งมั่น ๔. การแสดงพฤติกรรมต่อสมาชิกในครอบครัวบนฐานของ ฉันทะ คือ ความเต็มใจปฏิบัติ ๕. การแสดงความเอื้ออาทรห่วงใยซึ่งกันและกันบนฐานของ ฉันทะคือ ความเต็มใจปฏิบัติ	ความมั่นคงของครอบครัว

หลักการ	แนวทางปฏิบัติ	เป้าหมาย
	๖. การร่วมมือกันแก้ปัญหาในทุกเรื่องที่เกิดขึ้นบนฐานของ วิริยะ คือ ความพยายาม ๗. การขจัดปัญหาและความขัดแย้งต่างๆในครอบครัวบนฐานของ จิตตะ และ วิมังสา คือ ความมุ่งมั่นและไตร่ตรอง	
การพึ่งตนเองของคู่สมรส	๑. ความสมดุลระหว่างรายรับกับรายจ่ายในครอบครัวบนฐานของ วิมังสา คือ ความไตร่ตรองพิจารณา ๒. ความพยายามทำงานหารายได้เพื่อใช้จ่ายในครอบครัวบนฐานของวิริยะ คือ ความเพียรพยายาม ๓. การใช้แรงงานในการประกอบอาชีพบนฐานของ วิริยะ คือ ความเพียรพยายาม ๔. การกำหนดเป้าหมายของงานบนฐานของ วิมังสาและจิตตะ คือการไตร่ตรอง และความมุ่งมั่น ๕. หลักการทำงานหรือทำกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่บนฐานของ ฉันทะ คือ ความเต็มใจ ๖. คุณธรรมประจำใจที่ใช้สร้างที่พึ่งให้ตนเอง บนฐานของจิตตะและวิริยะ คือ ความมุ่งมั่นและพยายาม ๗. วินัยในตนเองที่ใช้ควบคุมการทำงานบนฐานของ จิตตะ และ วิริยะ คือ ความมุ่งมั่นและพยายาม	มีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ
การเกื้อกูลต่อสังคมของคู่สมรส	๑. การเผยแพร่ แบ่งปัน องค์ความรู้ในบริษัทสู่ชุมชนบนฐานของ จิตตะ และวิริยะ คือ ความมุ่งมั่นและพยายาม ๒. การตอบสนองสิ่งที่ชุมชนต้องการบนฐานของฉันทะ คือ ความเต็มใจทำ ๓. การให้ความร่วมแก้ปัญหาชุมชนและสังคม บนฐานของฉันทะและวิริยะ คือ ความเต็มใจและความเพียรพยายาม ๔. การให้ความช่วยเหลือยามสังคมประสบปัญหาบนฐานของ ฉันทะ และวิมังสา คือ ความเต็มใจและไตร่ตรอง ๕. การแสดงไมตรีจิตต่อคนในชุมชนเดียวกันบนฐานของฉันทะ คือ ความเต็มใจ	ครอบครัวได้รับมิตรภาพที่ดีจากสังคม

หลักการ	แนวทางปฏิบัติ	เป้าหมาย
	๖. ดูแลรักษาสาธารณสมบัติส่วนรวมของชุมชน บนฐานของ ฉันทะ และ จิตตะ คือ ความเต็มใจและมุ่งมั่น ๗. การช่วยเหลือผู้อื่นที่ได้รับความเดือดร้อน บนฐานของ ฉันทะ และจิตตะ คือ ความเต็มใจและมุ่งมั่น	

อธิบายตารางแนวทางการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสตามแนวพระพุทธศาสนา

๑. การทำหน้าที่ตามสถานภาพของคู่สมรส

๑) การจัดการงานภายในครอบครัวบนฐานของ ฉันทะ คือ ความเต็มใจทำ อธิบายได้ว่าทุกคนในครอบครัวควรทำหน้าที่รับผิดชอบตามภาระของตนเองช่วยกันทำงานในครอบครัว โดยมีต้องมีการกำหนดกฎเกณฑ์ตายตัวว่าใครทำอะไร แต่ช่วยกันทำงานและเวลามีปัญหา ให้พูดคุยกัน ระหว่างพ่อ แม่ ลูก ร่วมกันดูแลรับผิดชอบคนในครอบครัวให้อยู่ดีกินดีและมีความสุขในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยอาศัยหลักธรรม คือ ฉันทะ คือ มีความพอใจ เต็มใจและยินดีในการจัดการภายในครอบครัว เป็นฐานของการปฏิบัติ

๒) การสงเคราะห์คนข้างเคียงและเครือญาติบนฐานของ วิมังสา คือ การไตร่ตรองสิ่งที่ควรอธิบายได้ว่า คู่สมรสมีการดูแลช่วยเหลือญาติพี่น้องและคนข้างเคียงตามความจำเป็นแล้วแต่กรณีตามกำลังและความสามารถที่ตนมีอยู่โดยไม่ทำให้ตัวเราเดือดร้อน โดยอาศัยหลักธรรม คือ วิมังสา คือ พิจารณาไตร่ตรองในการให้การสงเคราะห์คนข้างเคียงและเครือญาติให้ได้รับความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ตามความจำเป็น เป็นฐานของการปฏิบัติ

๓) การปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมรสบนฐานของ จิตตะ คือ ความตั้งใจอธิบายได้ว่าคู่สมรสมีการให้ความรัก ความห่วงใย ความใส่ใจและดูแลซึ่งกันและกันอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งการยอมรับและมีความเสน่หาต่อกันและกัน รู้จักให้เกียรติ ส่งเสริมซึ่งกันและกัน โดยอาศัยหลักธรรม คือ ฉันทะ คือ พพอใจ เต็มใจและยินดีในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับคู่สมรสและในบางโอกาสก็เสริมหลักธรรมข้อ จิตตะ คือ ตั้งใจและมุ่งมั่นที่จะครองความสัมพันธ์ในชีวิตคู่ให้ยั่งยืนนานตลอดกาลเป็นฐานของการปฏิบัติ

๔) การสร้างฐานะการเงินภายในครอบครัวบนฐานของ วิริยะ คือ ความพยายาม อธิบายได้ว่า คู่สมรสมีความหมั่นเพียรหาเงิน เพื่อนำมาให้กับครอบครัว มีการวางแผนการใช้จ่ายให้ดี ใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็น มีการวางแผนการเงิน ในช่วงเวลาแต่ละวัยของคนในครอบครัว อาศัยความขยันและอดทนรู้จักประหยัด รู้จักประมาณรายรับ รายจ่ายของตนเองโดยอาศัยหลักธรรม คือ วิริยะ มีความ

เพียรในการสร้างฐานะการเงินภายในครอบครัวและมีความพยายามในการบริหารจัดการเงินภายในครอบครัว เป็นฐานของการปฏิบัติ

๕) แนวทางการประกอบอาชีพหารายได้บนฐานของ จิตตะ คือ ความมุ่งมั่น อธิบายได้ว่า คู่สมรสเน้นการประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่ผิดกฎหมายและอยู่ในศีลธรรม มีการศึกษาอาชีพที่ตนเองชอบเพื่อไปสู่แนวทางประกอบอาชีพที่ชอบมีความรับผิดชอบด้านการเงินที่ต้องใช้จ่ายประจำเดือน ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ได้รับมอบหมายมีความซื่อสัตย์และรับผิดชอบต่ออาชีพของตนเองโดยอาศัยหลักธรรม คือ จิตตะ คือ ความมุ่งมั่นในการประกอบอาชีพด้วยความตั้งใจพร้อมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้คู่สมรสทำอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มพูนรายได้ เป็นฐานของการปฏิบัติ

๖) ความร่วมมือและรับผิดชอบต่อครอบครัวบนฐานของ ฉันทะ และ จิตตะ คือ ความเต็มใจและมุ่งมั่น อธิบายได้ว่า คู่สมรสร่วมกันปรึกษาทุกเรื่องภายในครอบครัว มีการแบ่งรายได้ให้ครอบครัวไว้ใช้จ่ายในแต่ละเดือน ทำให้ครอบครัวอบอุ่น มีปัญหาช่วยกันแก้ไขมีการทำกิจกรรมร่วมกันโดยอาศัยหลักธรรม คือ ฉันทะ และ จิตตะ คือ เต็มใจ ยินดี ตั้งใจ มุ่งมั่นให้ความร่วมมือและรับผิดชอบต่อครอบครัว เพื่อให้ทุกคนในครอบครัวมีชีวิตที่เป็นสุขอยู่ร่วมกันด้วยความรักและอบอุ่น เป็นฐานของการปฏิบัติ

๗) การสร้างแรงจูงใจแก่กันและกันบนฐานของ วิมังสา คือ การไตร่ตรองสิ่งที่ควรทำ อธิบายได้ว่า คู่สมรสหาแรงจูงใจเพื่อให้เกิดแรงกระตุ้น ให้คู่ครองอยากทำงานเพื่อครอบครัวเป็นตัวอย่างที่ดีในทางความคิด ในทางปฏิบัติให้กำลังใจทั้งแก่คู่ครองและบุตร ในยามเจ็บไข้ โดยอาศัยหลักธรรม คือ วิมังสา การพิจารณาแนวทางในการสร้างแรงจูงใจให้คู่สมรสและสมาชิกในครอบครัว ทำภารกิจให้ประสบความสำเร็จทั้งหน้าที่การงานการศึกษาและอาชีพ เป็นฐานของการปฏิบัติ การทำหน้าที่ตามสถานภาพของคู่สมรสดังกล่าว ย่อมทำให้บรรลุเป้าหมาย คือ ความอบอุ่นในครอบครัว กล่าวคือ ทุกคนสบายใจและมีความสุข

๒. การสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัวของคู่สมรส

๑) การปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของครอบครัวบนฐานของ ฉันทะ คือ ความเต็มใจ ปฏิบัติอธิบายได้ว่าคู่สมรสเห็นว่าการปฏิบัติตามกฎระเบียบของครอบครัวแสดงถึงความไว้วางใจ ความน่าเชื่อถือและความตรงไปตรงมาภายในครอบครัวทำให้เกิดความสามัคคีภายในครอบครัว ด้วยข้อตกลงในครอบครัวสร้างขึ้นเพื่อความสบายใจ ความสงบสุขในครอบครัวโดยอาศัยหลักธรรม คือ ฉันทะ คือ ปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของครอบครัว กล่าวคือ การสร้างกฎระเบียบที่ทุกคนในครอบครัว พอใจและเต็มใจปฏิบัติตาม เป็นฐานของการปฏิบัติ

๒) การให้เกียรติซึ่งกันและกันบนฐานของ ฉันทะ คือ ความเต็มใจปฏิบัติ อธิบายได้ว่า การให้เกียรติซึ่งกันและกันเป็นสิ่งสำคัญที่ครอบครัวจะต้องปฏิบัติต่อกันไม่ว่าจะต่อหน้าหรือลับหลังเคารพในสิทธิ์ของแต่ละบุคคล แสดงพฤติกรรมในทางที่ดี ไม่ก้าวร้าว เข้าใจซึ่งกันและกัน โดยอาศัยหลักธรรม คือ ฉันทะ ในการให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีความพอใจและยินดีในการทำกิจกรรมที่แต่ละคนชอบ เป็นฐานของการปฏิบัติ

๓) การให้ความร่วมมือช่วยเหลืองานบนฐานของ จิตตะ คือความมุ่งมั่น อธิบายได้ว่าการทำงานร่วมกันจะต้องให้ความร่วมมือและช่วยเหลือกันและกันพร้อมทั้งลงมือทำเพื่อให้งานนั้นสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีต้องอาศัยความถนัดของแต่ละคนช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันโดยอาศัยหลักธรรม คือ จิตตะ ในการให้ความร่วมมือช่วยเหลืองานนั้น ต้องมีความตั้งใจ มุ่งมั่น ช่วยเหลือ เพื่อให้กิจการงานของสมาชิกในครอบครัวสำเร็จลุล่วงด้วยดี เป็นฐานของการปฏิบัติ

๔) การแสดงพฤติกรรมต่อสมาชิกในครอบครัวบนฐานของ ฉันทะ คือ ความเต็มใจปฏิบัติ อธิบายได้ว่าไม่ก้าวร้าว แสดงพฤติกรรมตามบทบาทและหน้าที่ของตน ให้ความรัก ความอบอุ่น ความสามัคคีกับทุกคน เป็นเพื่อนร่วมกิจกรรมเมื่อคนในครอบครัวต้องการ แสดงให้รู้ว่าให้เกียรติกันไม่ใช่อารมณ์รุนแรง โดยอาศัยหลักธรรม คือ ฉันทะ แสดงพฤติกรรมต่อสมาชิกในครอบครัว โดยการแสดงความรัก ความห่วงใยต่อความเป็นอยู่ ต่อสุขภาพและความปลอดภัยของทุกคนในครอบครัว เป็นต้น เป็นฐานของการปฏิบัติ

๕) การแสดงความเอื้ออาทรห่วงใยซึ่งกันและกันบนฐานของ ฉันทะ คือ ความเต็มใจปฏิบัติอธิบายได้ว่าการแสดงถึงความผูกพัน ความรักความเอาใจใส่ทุกคนในครอบครัวมีการให้ความช่วยเหลือด้านการเงินและการร่วมแรงร่วมใจซื้อสิ่งของสอบถามปัญหาการทำงาน การเงินเพื่อหาแนวทางแก้ไข ให้กำลังใจ ห่วงใยคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยอาศัยหลักธรรม คือ ฉันทะ ได้แสดงความเอื้ออาทรห่วงใยในความเป็นอยู่ของสมาชิกทุกคนในครอบครัว เป็นฐานของการปฏิบัติ

๖) การร่วมมือกันแก้ปัญหาในทุกเรื่องที่เกิดขึ้นบนฐานของ วิริยะ คือ ความพยายาม อธิบายได้ว่าเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น คนในครอบครัวได้พูดคุยปรึกษาหารือ เพื่อร่วมมือ ร่วมความคิดในการช่วยกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นให้ผ่านพ้นปัญหาไปให้ได้ โดยอาศัยหลักธรรม คือ วิริยะ ความเพียรพยายามช่วยกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นให้ผ่านพ้นไป เป็นฐานของการปฏิบัติ

๗) การขจัดปัญหาและความขัดแย้งต่างๆในครอบครัวบนฐานของ จิตตะ และ วิมังสา คือ ความมุ่งมั่นและไตร่ตรอง อธิบายได้ว่า ทุกคนในครอบครัวควรพูดคุยกัน เสนอกันในทุกๆ เรื่อง เพื่อขจัดปัญหาและความขัดแย้ง มีการพูดคุยด้วยเหตุผลการสร้างข้อตกลงร่วมกัน โดยอาศัยหลักธรรม คือ จิตตะ และวิมังสา คือ ความตั้งใจและไตร่ตรองวิธีการใน การร่วมมือกันแก้ปัญหาในทุกเรื่องที่เกิดขึ้น

เป็นฐานของการปฏิบัติ การสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัวของคู่สมรสดังกล่าว ย่อมทำให้บรรลุเป้าหมาย คือ ความมั่นคงของครอบครัว กล่าวคือ ไม่ทะเลาะวิวาทบาดหมางกัน

๓. การพึ่งตนเองของคู่สมรส

๑) ความสมดุลระหว่างรายรับกับรายจ่ายในครอบครัวบนฐานของ วิมังสา คือ ความไตร่ตรองพิจารณา อธิบายได้ว่า คู่สมรสควรประหยัดเงินในเรื่องที่ไม่จำเป็น ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย รู้จักเก็บออมเงินไว้ส่วนหนึ่งเพื่อใช้จ่ายในยามจำเป็นควรมีการวางแผนการใช้จ่ายเงินให้มีความพอดีกับรายรับเพื่อไม่ให้เดือดร้อนกับครอบครัวโดยอาศัยหลักธรรม คือ วิมังสา คือ การพิจารณาไตร่ตรองในการใช้จ่ายในครอบครัว เป็นฐานของการปฏิบัติ

๒) ความพยายามทำงานหารายได้เพื่อใช้จ่ายในครอบครัวบนฐานของ วิริยะ คือ ความเพียรพยายามอธิบายได้ว่าควรมีทักษะในการทำงานหารายได้อื่นๆ นอกจากงานประจำด้วยทำทุกวิถีทางที่เป็นอาชีพสุจริต ไม่ท้อและกล้าตัดสินใจที่จะลงมือทำ โดยอาศัยหลักธรรม คือ วิริยะ คือ ความเพียรพยายามทำงานทั้งงานประจำและการสร้างอาชีพเสริม เป็นฐานของการปฏิบัติ

๓) การใช้แรงงานในการประกอบอาชีพบนฐานของ วิริยะ คือ ความเพียรพยายาม อธิบายได้ว่า ควรมีการใช้แรงงานด้านร่างกายและแรงงานทางสมอง โดยต้องใช้ความรู้ประสบการณ์ ทักษะในการทำงานต่างๆ ให้เกิดรายได้เป็นอาชีพทำ โดยอาศัยหลักธรรม คือ วิริยะ คือ การใช้แรงงานในการประกอบอาชีพทุกชนิด ต้องมีความเพียรพยายามให้งานทุกอย่างสำเร็จลุล่วงด้วยดี เป็นฐานของการปฏิบัติ

๔) การกำหนดเป้าหมายของงานบนฐานของ วิมังสาและจิตตะ คือ การไตร่ตรองและความมุ่งมั่นอธิบายได้ว่ามีเป้าหมายหรือการมุ่งมั่นในการทำงานว่าจะให้ผลออกมาในทิศทางไหน เพื่อให้การงานที่เราทำดีขึ้นหรือเพื่อความก้าวหน้าในหน้าที่การงานยิ่งๆ ขึ้นไป โดยอาศัยหลักธรรม คือ วิมังสา และ จิตตะ คือการกำหนดเป้าหมายของงานด้วยการไตร่ตรองความเป็นไปได้ด้วยความตั้งใจ เป็นฐานของการปฏิบัติ

๕) หลักการทำงานหรือทำกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่บนฐานของ ฉันทะ คือ ความเต็มใจ อธิบายได้ว่า จะต้องพัฒนาตนเองโดยการศึกษาจุดเด่นจุดด้อยของงานรวมทั้งนำทักษะในด้านต่างๆ มาปรับเพื่อให้เข้ากับงาน รวมทั้งจะต้องมีความอดทนต่อสู้กับปัญหาที่อาจเกิดขึ้น เพื่อจะได้แก้ปัญหาและนำไปสู่ความสำเร็จให้ได้ โดยอาศัยหลักธรรม คือ ฉันทะ คือการทำงานหรือกิจกรรมที่ดำเนินอยู่ต้องมีความเข้าใจเต็มใจและยินดีในกิจกรรมนั้นๆ เป็นฐานของการปฏิบัติ

๖) คุณธรรมประจำใจที่ใช้สร้างที่พึ่งให้ตนเองบนฐานของ จิตตะและวิริยะ คือ ความมุ่งมั่นและพยายามอธิบายได้ว่าคู่สมรสควรมีคุณธรรมประจำใจ คือ การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อ

ตัวเองและจะประพจน์แต่สิ่งที่ดีและเป็นประโยชน์ โดยอาศัยหลักธรรม คือ จิตตะ และวิริยะ คือ ความเพียรพยายามและความมุ่งมั่นในการสร้างคุณธรรม เป็นฐานของการปฏิบัติ

๓) วินัยในตนเองที่ใช้ควบคุมการทำงานบนฐานของ จิตตะและวิริยะ คือ ความมุ่งมั่นและพยายาม อธิบายได้ว่า คู่สมรสไม่ควรผัดวันประกันพรุ่ง ควรมีความซื่อตรง ตรงต่อเวลา เป็นมิตรต่อผู้อื่น ไม่ใส่ร้ายป้ายสีคนอื่น ไม่ลำเอียง ไม่เห็นแก่ตัว ให้ความเป็นธรรมต่อผู้ร่วมงานและเพื่อนฝูง โดยอาศัยหลักธรรม คือ จิตตะ และ วิริยะ คือการทำงานให้สำเร็จต้องมีความเพียรพยายามและตั้งใจมุ่งมั่น เป็นฐานของการปฏิบัติ การพึ่งตนเองของคู่สมรสดังกล่าว ย่อมทำให้บรรลุเป้าหมาย คือ ครอบครัวมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ

๔. การเกื้อกูลต่อสังคมของคู่สมรส

๑) การเผยแพร่ แบ่งปัน องค์ความรู้ในบริษัทสู่ชุมชนบนฐานของ จิตตะและวิริยะ คือ ความมุ่งมั่นและพยายาม อธิบายได้ว่า คู่สมรสควรมีการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ความเข้าใจจากตนเองไปยังผู้อื่นและจากผู้อื่นมายังตนเองเมื่อตนเองมีความรู้เกี่ยวกับการทำงานหรือการได้เรียนรู้จากสิ่งรอบตัว ตนก็สามารถนำความรู้นั้นไปเผยแพร่แบ่งปันสู่ชุมชนของตนได้ โดยอาศัยหลักธรรม คือ ฉันทะ มีความพอใจ ยินดีและเต็มใจในการเผยแพร่องค์ความรู้ให้กับบุคลากรอื่นๆ เป็นฐานของการปฏิบัติ

๒) การตอบสนองสิ่งที่ชุมชนต้องการบนฐานของ ฉันทะ คือ ความเต็มใจทำ อธิบายได้ว่า การตอบสนองสิ่งที่ชุมชนต้องการนั้นคู่สมรสควรทำตามความเหมาะสม เพื่อให้สิ่งที่ชุมชนต้องการนั้นเกิดผลสำเร็จไปด้วยดีควรตอบสนองเท่าที่จะทำได้ โดยอาศัยหลักธรรม คือ ฉันทะ ความพอใจ ยินดี และเต็มใจที่จะช่วยเป็นฐานของการปฏิบัติ

๓) การให้ความร่วมแก้ปัญหาชุมชนและสังคมบนฐานของ ฉันทะและวิริยะ คือ ความเต็มใจและความเพียรพยายามอธิบายได้ว่า คู่สมรสควรให้ความร่วมมือ ร่วมใจ ให้คำปรึกษาให้คำแนะนำตามความสามารถของตนตลอดถึงแบ่งปันความรู้ ความสามารถประสบการณ์ให้แก่ชุมชนและไปประชุมตามนัดหมายของผู้นำโดยอาศัยหลักธรรม คือ ฉันทะและวิริยะ คือ ความยินดีและเต็มใจในการแก้ปัญหาของชุมชนและสังคมนั้นๆ ด้วยความพยายามเป็นฐานของการปฏิบัติ

๔) การให้ความช่วยเหลือยามสังคมประสบปัญหาบนฐานของ ฉันทะและวิมังสา คือ ความเต็มใจและไตร่ตรอง อธิบายได้ว่าคู่สมรสควรให้ความร่วมมือและช่วยเหลือตามกำลังและความสามารถ การบริจาคสิ่งของเผยแพร่ความรู้แนะแนวทางวางแผน ให้คำปรึกษาพัฒนาชุมชน มอบปัจจัยหรือสิ่งของที่จำเป็นโดยอาศัยหลักธรรม คือ ฉันทะและวิมังสา คือ ความเต็มใจและการไตร่ตรองในการให้ความช่วยเหลือยามสังคมประสบปัญหาเป็นฐานของการปฏิบัติ

๕) การแสดงไมตรีจิตต่อคนในชุมชนเดียวกันบนฐานของ ฉันทะ คือ ความเต็มใจอธิบายได้ว่า คู่สมรสควรแสดงไมตรีจิตด้วยการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้คนในชุมชนรอบด้านเข้าไปทักทายพูดคุยกันให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกันฝากกันดูแลบ้านป่ริกาษาหรือกันรับรู้ปัญหาของชุมชน ช่วยเหลือเกื้อกูลหรือให้ความร่วมมือกิจกรรมของชุมชนมีน้ำใจให้กันและกันอยู่ร่วมกันอย่างสันติและไม่เบียดเบียนคนในชุมชน โดยอาศัยหลักธรรม คือ ฉันทะ มีความยินดีและเต็มใจที่จะเป็นมิตรต่อทุกคนในชุมชนเดียวกันเป็นฐานของการปฏิบัติ

๖) ดูแลรักษาสาธารณสมบัติส่วนรวมของชุมชนบนฐานของ ฉันทะและจิตตะ คือ ความเต็มใจและมุ่งมั่น อธิบายได้ว่า คู่สมรสควรช่วยดูแลสอดส่องของใช้ส่วนรวม ดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพพร้อมใช้ ถ้าชำรุดช่วยกันซ่อมแซมและใช้อย่างทะนุถนอม โดยอาศัยหลักธรรม คือ ฉันทะและจิตตะ มีความเต็มใจและความตั้งใจที่จะทำ เป็นฐานของการปฏิบัติ

๗) การช่วยเหลือผู้อื่นที่ได้รับความเดือดร้อนบนฐานของ ฉันทะและจิตตะ คือ ความเต็มใจและมุ่งมั่นอธิบายได้ว่าคู่สมรสควรมีน้ำใจที่ได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกันการให้ความช่วยเหลือนั้น ตามควรแก่ฐานะและวาระอันควรช่วยเหลือทั้งด้านแรงงาน เงินทอง วัสดุอุปกรณ์ ในยามเกิดเรื่องต่างๆ ให้คำแนะนำป่ริกาษาช่วยเหลือตามกำลังและความสามารถของเรา ไม่ทำจนเกินตัวหรือทำให้ตนเองเดือดร้อนโดยอาศัยหลักธรรม คือ ฉันทะและจิตตะ อาศัยความเต็มใจและความตั้งใจที่จะช่วยเหลือเป็นฐานของการปฏิบัติ

การเกื้อกูลต่อสังคมของคู่สมรสดังกล่าว ย่อมทำให้บรรลุเป้าหมาย คือ ครอบครัวได้รับมิตรภาพที่ดีจากสังคม

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ” ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์ประกอบด้วย ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรส ๒) เพื่อเสนอแนวทางการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสตามแนวพระพุทธศาสนา โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมายเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์แนวทางการสร้างสัมพันธภาพคู่สมรสเชิงพุทธ ผลการศึกษามีดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรส สังคมเกิดขึ้นได้จากครอบครัวซึ่งประกอบด้วย คู่สมรส คือ สามี ภรรยา หรืออาจมีบุตรธิดา และเครือญาติอยู่ร่วมด้วยความสุข ความเจริญและความมั่นคงของครอบครัวจะมีมากขึ้นได้ขึ้นอยู่กับการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเป็นสำคัญคุณภาพชีวิตสมรส หมายถึงการที่คู่สมรสมีการปรับตัวได้ดี การสื่อสารกันอย่างมีคุณภาพ มีความพึงพอใจในชีวิตคู่ปัจจัยพื้นฐานของการเสริมสร้างชีวิตครอบครัวของคู่สมรสให้มีคุณภาพ ควรประกอบด้วย ความรักอย่างมีเหตุผล แต่งงานด้วยความรักต่อกันอย่างแท้จริง มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน เห็นความสำคัญของวิถีชีวิตครอบครัว ส่งเสริมภารกิจซึ่งกันและกัน มีความซื่อสัตย์ต่อกันให้เกียรติและไว้วางใจกัน ให้ความเคารพบุพการีของกันและกัน มีความคิดเห็นสอดคล้องกันและร่วมกันสร้างความมั่นคงให้แก่ครอบครัว

สัมพันธภาพในครอบครัวเป็นเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว คือ คู่สมรสและอาจมีบุตรธิดาของคู่สมรสและเครือญาติอื่นๆ ร่วมด้วย สัมพันธภาพในครอบครัว สามารถสังเกตได้จากความผูกพันทางอารมณ์ที่สมาชิกในครอบครัวมีต่อกัน ความร่วมมือระหว่างกัน ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวก็คือการที่สมาชิกมีเวลาอยู่ร่วมกันการเติมใจร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน ติดต่อสื่อสารระหว่างกันด้วยความเข้าใจและร่วมมือกันจัดการกับวิกฤติการณ์ที่เกิดขึ้นในครอบครัว ครอบครัวที่เกิดจากการสมรสทำหน้าที่ในการเลี้ยงดูและอบรมสมาชิกเกิดใหม่ในครอบครัวให้เติบโตมีบุคลิกภาพ ค่านิยม เจตคติและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เป็นฐานเศรษฐกิจและความมั่นคง

ที่สำคัญของสังคม ครอบครัวจึงเป็นตัวตั้งนี้วัดความเจริญหรือความเสื่อมของสังคมและประเทศชาติ เพราะครอบครัวเป็นผู้สร้างรากฐานต่างๆ ให้แก่เด็กและเยาวชน

ครอบครัวเกิดจากความต้องการทางเพศต้องการให้มีบุตรไว้สืบสกุลเกิดความจำเป็นทางภาวะเศรษฐกิจ มีโอกาสได้พบปะติดต่อสังสรรค์กันเป็นประจำและมีลักษณะนิสัยเป็นไปในทางเดียวกัน ซึ่งจะเป็นเหตุให้ชายโสด หญิงโสดแต่งงานกันและสร้างครอบครัวขึ้นมาและครอบครัวเกิดขึ้นจากความรัก ความเกื้อกูลกันของคนตั้งแต่สองคนขึ้นไป และตกลงที่จะอยู่ร่วมกัน ใช้ปัจจัยต่างๆ ร่วมกัน ครอบครัวมีหน้าที่สำคัญ คือ การผลิตสมาชิกใหม่ให้แก่สังคม การอบรมเลี้ยงดูสมาชิกผู้เยาว์ การสร้างรากฐานทางด้านเศรษฐกิจ การช่วยเหลือและให้ความอบอุ่นใจแก่สมาชิกของครอบครัว

ประเภทของครอบครัวจำแนกเป็นประเภทใหญ่ ได้แก่ ครอบครัวพื้นฐานที่ประกอบด้วยพ่อแม่ลูกๆ เท่านั้น อำนาจในตัดสินใจปัญหาต่างๆ ของครอบครัวส่วนใหญ่จะอยู่ที่พ่อหรือแม่ (สามีหรือภรรยา) และครอบครัวขยาย คือ ครอบครัวพื้นฐานหรือครอบครัวเล็กๆ ตั้งแต่สองครอบครัวขึ้นไปมารวมกันอำนาจในตัดสินใจปัญหาต่างๆ ในครอบครัว ส่วนใหญ่จะเป็นญาติผู้ใหญ่ที่อาวุโสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ส่วนลักษณะสำคัญของครอบครัวไทย ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยายหรือครอบครัวใหญ่มากกว่าครอบครัวแบบอื่นๆ โดยให้อำนาจผู้ชายหรือสามีเป็นผู้นำครอบครัว มีความเคารพเชื่อฟังกันตามลำดับอาวุโสลูกผู้ชายได้รับการยกย่องให้เป็นผู้สืบทอดสกุล ลูกๆ จะต้องแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดาภรรยา มีบทบาทสำคัญในการเลี้ยงดูบุตรและสมาชิกก็มีความผูกพันทางสายโลหิต โดยญาติพี่น้องจะช่วยเหลือเผื่อแผ่แก่กันและกัน

แนวทางการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสตามแนวพระพุทธศาสนา การครองเรือนหรือชีวิตสมรสที่ชายและหญิงมีความพอใจในรสสัมผัสซึ่งกันและกัน ตกลงใจที่จะใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน จะเผชิญกับปัญหาร่วมกันและมีความพยายามที่จะดำเนินชีวิตร่วมกันเพื่อความสุขในการครองเรือนการที่บุคคล ๒ คนซึ่งต่างก็มีพื้นฐานจากครอบครัวเดิมต่างกัน มีความคิดค่านิยม รสนิยมต่างกันมาอยู่ร่วมกัน ย่อมก่อให้เกิดปัญหาครอบครัวขึ้นได้ จากการประพัตติตนของสามีและภรรยาที่ไม่ถูกใจของอีกฝ่าย ดังนั้น บุคคลทั้งสองนี้ เป็นผู้ที่มีความสามารถดลบันดาลให้ครอบครัวของตนเป็นสวรรค์ที่น่าอยู่หรือเป็นนรกก็ได้ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับคุณธรรมและจริยธรรมที่มีอยู่ในตัวของพวกเขา เป็นอย่างไรในพระพุทธศาสนา มีหลักธรรมที่เกื้อกูลต่อการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสหลายหลักธรรม คือ หลักอิทธิบาท ๔

อิทธิบาท ๔ เป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมายหรือหนทางแห่งการดำเนินชีวิตไปสู่ความสำเร็จ ความถูกต้อง และการเข้าถึงประโยชน์สุข ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติหน้าที่การทำงานของบุคคล เช่น ประสบความสำเร็จทางการเรียน การประกอบอาชีพ การดำรงชีวิต ประกอบด้วย ๑) ฉันทะ คือ ความพอใจและรักที่จะทำในงานนั้นๆ ๒) วิริยะ คือ ความ

พากเพียรในการทำงานนั้นอย่างไม่ย่อท้อ ๓) จิตตะ คือ มีใจจดจ่ออยู่กับงานนั้นขณะพากเพียรพยายามทำอยู่ และ ๔) วิมังสา คือ การคิดไตร่ตรองงานที่ทำใคร่ครวญข้อดีข้อเสียและปรับแก้งานนั้นให้มีความสมบูรณ์ โดยที่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา นี้ เป็นพลังขับเคลื่อนให้เกิดการกระทำภารกิจหน้าที่และการงานต่างๆ ในลักษณะเป็นกระบวนการสืบทอดกันโดยอัตโนมัติ

การทำงานใดๆ จะเกิดขึ้นได้ก็เพราะมีการวางแผนไขของการทำงานนั้นๆ และพฤติกรรมการทำงานจะมีความเข้มข้นขึ้นได้นั้น มิใช่เป็นเพราะรางวัลหรือการเสริมแรงอย่างเดียวแต่เป็น เพราะการเชื่อมโยงเกี่ยวพันกับสิ่งเร้า คือ สิ่งกระตุ้นให้บุคคลสนใจที่จะทำงานนั้น ทางพระพุทธศาสนาว่า ฉันทะ ความพอใจหรือความต้องการมีความสัมพันธ์กับ วิริยะ ความเพียรพยายาม จิตตะ ความมุ่งมั่นเอาใจใส่ และ วิมังสา การพิจารณาหาวิธีการที่จะทำงานนั้นให้ประสบความสำเร็จตามที่ตนต้องการ ซึ่งกระบวนการแรงกระตุ้นเหล่านี้รวมเรียกว่า อิทธิบาท ๔

การใช้หลักอิทธิบาท ๔ เกื้อหนุนการดูแลเอาใจใส่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน คู่สมรสควรให้การยกย่องซึ่งกันและกันด้วยความจริงใจและให้เกียรติกันตามฐานะอย่างเหมาะสมด้วยความเต็มใจ พยายามดูแลเอาใจใส่ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในภารกิจของอีกฝ่าย สิ่งใดที่ควรเสนอแนะเพื่อให้งานของอีกฝ่ายดียิ่งขึ้นก็ควรทำโดยขอความเห็นด้วยจากอีกฝ่ายก่อน ไม่ควรตำหนิการทำงานของกันและกันแต่ควรหาวิธีเสนอแนะให้อีกฝ่ายมีแรงใจในการทำงานนั้นๆ ให้ดีขึ้น การดูแลเอาใจใส่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเช่นนี้ ย่อมทำให้คู่ครองรู้สึกว่าคุณค่า

การใช้หลักอิทธิบาท ๔ เกื้อหนุนการร่วมกันแก้ไขข้อบกพร่องซึ่งกันและกัน ปกติของบุคคลโดยทั่วไปมักมีทั้งส่วนดีและส่วนเสีย ซึ่งแต่ละคนอาจที่แตกต่างกัน บุคคลที่ตัดสินใจแต่งงานกันก็เช่นเดียวกัน ซึ่งก่อนแต่งงานทั้งสองฝ่ายอาจมีทั้งข้อดีและข้อบกพร่อง แต่เมื่อต่างฝ่ายต่างยอมรับข้อบกพร่องของกันและกันได้ จึงตกลงใช้ชีวิตคู่ฉันท์สามีภรรยา ดังนั้นทั้งสองฝ่ายควรมีใจรับได้และพอใจในพฤติกรรมของกันและกัน หากเห็นว่าอีกฝ่ายทำอะไรที่ไม่เหมาะสมไม่ควรก็ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยาม ทั้งวาจาและท่าทาง ไม่ว่าต่อหน้าหรือลับหลัง แต่ควรให้คำแนะนำในการปรับปรุงตนเอง ระหว่างที่อยู่ด้วยกันสองคนด้วยถ้อยคำสุภาพที่แสดงถึงความรักความห่วงใยและแสดงออกถึง ความตั้งใจจริงที่จะช่วยแก้ไขข้อบกพร่องของกันและกัน เมื่ออีกฝ่ายได้ขอความช่วยเหลือการร่วมกันแก้ไขข้อบกพร่องซึ่งกันและกันเช่นนี้ ย่อมทำให้คู่ครองรู้สึกว่าคุณค่าได้เกียรติ

การใช้หลักอิทธิบาท ๔ เกื้อหนุนการรักษาครอบครัวให้มีความสุข คู่สมรสควรยินดีและพอใจในชีวิตสมรสไม่ควรประพฤตินอกใจซึ่งกันและกัน ควรพยายามหลีกเลี่ยงปัจจัยที่จะทำให้เสียความซื่อสัตย์และความดีที่มีต่อกันและกัน บางครั้งอาจเกิดความอึดอัดหรือเบื่อหน่ายบ้าง แต่ก็ควรขบคิดว่าตนควรจะทำอย่างไรเพื่อให้บรรยากาศ ภายในบ้านน่าอยู่และปฏิสัมพันธ์ฉันท์สามีภรณาน่า

รื่นรมย์ แล้วมุ่งมั่นหาวิธีการเพื่อรักษาครอบครัวให้มีความสุขและดำเนินชีวิตได้อย่างราบรื่นต่อไป การรักษาครอบครัวให้มีความสุขเช่นนี้ ย่อมทำให้คู่ครองรู้สึกว่าคุณมีความสำคัญ

การใช้หลักอิทธิบาท ๔ เกื้อหนุนการร่วมกันรับผิดชอบภารกิจ คู่สมรส เมื่อตัดสินใจมาใช้ชีวิตร่วมกันแล้ว ควรยินดีและเต็มใจรับผิดชอบภารกิจต่างๆ ในครอบครัวร่วมกันช่วยกันในธุรกิจงานบ้าน ช่วยดูแลทรัพย์สินสมบัติและกิจการงานบ้าน ควรตั้งใจรับผิดชอบภารกิจที่ต้องใช้ทุนทรัพย์และแรงงาน โดยการแสวงหาช่องทางที่เหมาะสมกับภารกิจแต่ละอย่างที่จะทำ รวมถึงช่วยกันดูแลบุตรด้วยการร่วมกันรับผิดชอบภารกิจเช่นนี้ ย่อมทำให้คู่ครองรู้สึกว่าคุณได้รับความเอื้ออาทร

การใช้หลักอิทธิบาท ๔ เกื้อหนุนการสร้างบรรยากาศในครอบครัวให้น่าอยู่ คู่สมรส ควรแสดงออกถึงความพึงพอใจต่อกัน ให้กำลังใจกัน ในการที่ต่างฝ่ายต่างต้องขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ทั้งในบ้านและนอกบ้าน ตามบทบาทหน้าที่ของตนและทั้งสองควรแสดงความรักด้วยการเลือกสรรของขวัญที่มีคุณค่าทางใจให้แก่อีกฝ่ายในโอกาสพิเศษ เช่น วันเกิด วันครบรอบแต่งงานหรือเทศกาลต่างๆ และมีของฝาก เมื่อเดินทางไปสถานที่อื่นๆ ตลอดทั้งร่วมกันจัดการงานบ้านเรือนให้เรียบร้อยและให้สมาชิกทุกคนในครอบครัวได้ได้ทำภารกิจตามความรู้และความสามารถของและความสนใจสนใจตนการสร้างบรรยากาศในครอบครัวให้น่าอยู่เช่นนี้ ย่อมทำให้คู่ครองรู้สึกว่าคุณได้รับความรัก

การใช้หลักอิทธิบาท ๔ เกื้อหนุนการเอาใจใส่สงเคราะห์คนใกล้ชิด คู่สมรส ควรเอาใจใส่สงเคราะห์คนใกล้ชิดทั้งของตนและของคู่ครอง พยายามดูแลเอาใจใส่สารทุกข์สุกดิบของคนในครอบครัวรวมถึงญาติพี่น้องทั้งของฝ่ายตนเองและฝ่ายคู่ครองให้อยู่ดีมีสุขตามสถานภาพอย่างสม่ำเสมอและเท่าเทียมกัน โดยการเป็นธุระให้คำแนะนำและช่วยเหลือตาม ช่องทางที่ถูกต้องเหมาะสม การเอาใจใส่สงเคราะห์คนใกล้ชิดเช่นนี้ ย่อมทำให้คู่ครองรู้สึกว่าคุณได้รับความอบอุ่น

การใช้หลักอิทธิบาท ๔ เกื้อหนุนการรู้จักการใช้สอยเงินทองอย่างประหยัด คู่สมรส ควรตั้งใจช่วยกันทำงานหารายได้จนเจือครอบครัว โดยไม่โยนภาระการหาเงินไปให้อีกฝ่ายแต่ควรใช้ความสามารถและความถนัดในชนิดของงานที่ตนมีงานให้เต็มที่ ได้เงินมาก็ควรใช้จ่ายอย่างประหยัด ไม่ควรใช้จ่ายให้เกินฐานะ ไม่สร้างภาระหนี้สินโดยไม่จำเป็นและหลีกเลี่ยงอบายมุขต่างๆ มีความมุ่งมั่นตั้งใจเก็บออมทรัพย์ให้ได้มากที่สุดและพิจารณาหาวิธีการลงทุนเพื่อหาผลกำไรเพิ่มมูลค่าทรัพย์สินให้มากยิ่งขึ้นต่อไป การรู้จักการใช้สอยเงินทองอย่างประหยัดเช่นนี้ ย่อมทำให้คู่ครองรู้สึกว่าคุณได้รับความไว้วางใจ

การใช้หลักอิทธิบาท ๔ เกื้อหนุนการมีความขยันขันแข็งในการทำงาน คู่สมรส ควรให้ความเอาใจใส่ในการทำงานในครอบครัวไม่ควรเกียจคร้านในกิจการทั้งปวง ควรมีความขยันขันแข็งในการทำงานทั้งภายนอกและภายในบ้านและตั้งใจพัฒนางานให้มี ความก้าวหน้าตามแผนงานที่

ครอบครัวได้ร่วมกันกำหนดไว้ ทั้งนี้เพื่อให้ฐานะครอบครัวมีความมั่นคงมากยิ่งขึ้น การมีความขยันขันแข็งในการทำงานเช่นนี้ ย่อมทำให้คู่ครองรู้สึกว่าคุณมีความมั่นคงในการครองเรือน

๕.๒ การอภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ เป็นแนวทางการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ โดยผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงประเด็นที่สำคัญและนำมาอภิปรายผล ดังนี้

ความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างสามีและภรรยา เป็นความผูกพันทางเศรษฐกิจที่ต้องรับผิดชอบร่วมกัน สร้างสรรค์สมาชิกใหม่ การบำบัดความต้องการทางเพศ เลี้ยงดูผู้เยาว์ ให้ความรักความอบอุ่นแก่สมาชิก จัดความขัดแย้งระหว่างคู่สมรส โดยต้องมีความสัมพันธ์ทางกายและทางด้านจิตใจ มีอุดมการณ์และเป้าหมายชีวิตร่วมกันด้วยการฝึกฝนพัฒนาตนเองทางด้านศีล สมาธิและปัญญา เพื่อเป็นการรักษาความซื่อสัตย์ทางกายและวาจาจะทำให้ครอบครัวสงบสุขแบบยั่งยืน การสร้างสัมพันธภาพของคู่สมรสเชิงพุทธตามหลักอิทธิพล ๔ ที่เกื้อหนุนต่อชีวิตครอบครัวให้อยู่อย่างมีความสุขจากการวิเคราะห์หลักอิทธิบาทที่มีผลต่อการสัมพันธภาพของคู่สมรส ดังนี้

๑. การทำหน้าที่ตามสถานภาพของคู่สมรส คือ ฉันทะ ความเต็มใจปฏิบัติและรับผิดชอบการงานในครอบครัว โดยมีวิมangsa คิดไตร่ตรองการสงเคราะห์เครือญาติ ประกอบด้วยจิตตะ ตั้งใจมุ่งมั่นที่จะครองความสัมพันธ์ในชีวิตคู่ และวิริยะมีความเพียรเพื่อสร้างฐานะในครอบครัวโดยประกอบด้วยจิตตะ ที่มุ่งมั่นการประกอบอาชีพด้วยความตั้งใจ ส่งเสริมและสนับสนุนคู่สมรสเพื่อเพิ่มพูนรายได้ ร่วมมือและรับผิดชอบครอบครัวบนฐานของ ฉันทะและจิตตะ ที่มีความเต็ม มุ่งมั่นที่จะรับผิดชอบต่อครอบครัว และการสร้างแรงจูงใจแก่กันและกันบนฐานของ วิมangsa เพื่อพิจารณาแนวทางในการสร้างแรงจูงใจให้คู่สมรสและสมาชิกในครอบครัว

๒. การสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัวของคู่สมรส การปฏิบัติตนตามของครอบครัวด้วยฉันทะ ให้เกียรติซึ่งกันและกันทั้งต่อหน้าหรือลับหลัง ความเข้าใจและใส่ใจความรู้สึกของกันและกันสอดคล้องกับมัลลิกา สมสกุล^๑ ว่าด้วยการรับฟังและใส่ใจต่อความรู้สึก พร้อมทั้งจะช่วยเหลือกันและกัน โดยการให้ความร่วมมือช่วยเหลืองานบนฐานของจิตตะ แสดงพฤติกรรมต่อสมาชิกในครอบครัวบนฐานของฉันทะ โดยการแสดงความรัก ความห่วงใยต่อความเป็นอยู่ต่อสุขภาพ และ ความปลอดภัยของทุกคนในครอบครัว การแสดงความเอื้ออาทรห่วงใยซึ่งกันและกันบนฐานของ

^๑ มัลลิกา สมสกุล, “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตสมรสของข้าราชการสำนักงานประมาณ.”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐.

ฉันทะ การร่วมมือกันแก้ปัญหาในทุกเรื่องที่เกิดขึ้นบนฐานของวิริยะ เพื่อเพียรพยายามช่วยกันแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นให้ผ่านพ้นไปเป็นฐานของการปฏิบัติและขจัดปัญหาและความขัดแย้งต่างๆ ใน ครอบครัวย สอดคล้องกับพระครูนิภาสธรรมาธิมุต^๒ ในการทำวิจัยเรื่อง “การแก้ปัญหาความขัดแย้งใน ครอบครัวยตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” โดยอ้างว่าการขจัดปัญหาความขัดแย้งใน ครอบครัวยต้องอาศัยหลักธรรม โดยครอบครัวยควรประกอบด้วยจิตตะและวิมังสา คือ ความตั้งใจและ ไตร่ตรองวิธีการในการร่วมมือกันแก้ปัญหาในทุกเรื่องที่เกิดขึ้น เป็นฐานของการปฏิบัติ การสร้าง ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวยของคู่สมรสดังกล่าว ย่อมทำให้บรรลุเป้าหมาย คือ ความมั่นคงของ ครอบครัวย กล่าวคือ ไม่ทะเลาะวิวาทบาดหมางกัน

๓. การพึ่งตนเองของคู่สมรส ความสมดุลระหว่างรายรับกับรายจ่ายในครอบครัวยบนฐาน ของวิมังสา เพียรพยายามทำงานหารายได้เพื่อใช้จ่ายในครอบครัวยบนฐานของวิริยะ การใช้แรงงานใน การประกอบอาชีพบนฐานของวิริยะ กำหนดเป้าหมายของงานบนฐานของวิมังสาและจิตตะ เป็นการ ทำงานหรือทำกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่บนฐานของฉันทะ เพื่อจะได้แก้ปัญหาและนำไปสู่ความสำเร็จ และเป็นการสร้างคุณธรรมประจำใจที่ใช้สร้างที่พึ่งให้ตนเองบนฐานของจิตตะและวิริยะ เพื่อเพียร พยายามและความมุ่งมั่นในการสร้างคุณธรรม เป็นกรอบวินัยในตนเองและเป็นฐานของการปฏิบัติ การพึ่งตนเองของคู่สมรสที่มีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ

๔. การแก้วิกฤตสังคมของคู่สมรส การแบ่งปันองค์ความรู้สู่ชุมชนบนฐานของจิตตะและ วิริยะ จากตนเองไปยังผู้อื่นและนำความรู้รอบตัวมาประยุกต์กับตนให้เหมาะสม สอดคล้องกับพระ เหลาคำ จันทสโร (เทพอักษร)^๓ ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพ ครอบครัวยด้วยการงดเว้นจากการประพฤติดินในกามตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท” โดยมุ่งเน้นให้ ครอบครัวยฝึกฝนพัฒนาตนเองทางด้านศีลสมาธิและปัญญา เพื่อประโยชน์แก่การเจริญเติบโตทางจิต วิญญาณของสมาชิกในครอบครัวยทุกคนทั้งนี้เพราะครอบครัวยเป็นรากฐานสำคัญของสังคม อีกทั้งเป็น การตอบสนองความต้องการชุมชนบนฐานของฉันทะ โดยการร่วมแก้ปัญหาชุมชนและสังคม ช่วยเหลือยามสังคมประสบปัญหาบนฐานของฉันทะและวิมังสา ด้วยความตั้งใจและไตร่ตรอง เพื่อ

^๒ พระครูนิภาสธรรมาธิมุต , “การแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวยตามหลักธรรมในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๕๕.

^๓ พระเหลาคำ จันทสโร (เทพอักษร), “การศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพครอบครัวยด้วยการงด เว้นจากการประพฤติดินในกามตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พุทธศาสนาและปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๗๙.

แก้ไขปัญหายามสังคมต้องการ การแสดงไมตรีจิตต่อคนในชุมชนเดียวกันบนฐานของ ฉันทะ คู่สมรส ควรแสดงไมตรีจิตด้วยการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้คนในชุมชนรอบข้าง ช่วยเหลือเกื้อกูลหรือให้ความร่วมมือกิจกรรมของชุมชนมีน้ำใจให้กันและกัน ดูแลรักษาสาธารณสมบัติส่วนรวมของชุมชนบนฐานของฉันทะและจิตตะ และช่วยเหลือผู้อื่นที่ได้รับความเดือดร้อนบนฐานของฉันทะและจิตตะ เพื่อเป็นการเกื้อกูลคู่สมรสให้บรรลุเป้าหมายทั้งชีวิตและสังคม

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

จากชีวิตจริงของการครองคู่ในชีวิตสมรส ที่ผู้วิจัยได้พบเห็นในสังคมไทย พบว่า คู่สมรสที่มีครอบครัวมั่นคงและอบอุ่น เพราะถึงพร้อมด้วยปัจจัย ๕ ประการ คือ

๑. ร่วมกันสร้างฐานเศรษฐกิจให้มั่นคงในครอบครัว
๒. ร่วมกันสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
๓. ร่วมกันสร้างความอบอุ่นให้เกิดขึ้นในครอบครัว
๔. ร่วมกันสร้างสาธารณประโยชน์ในชุมชน
๕. ร่วมกันสร้างสรรค์บรรยากาศที่น่าอยู่ในบ้านพักอาศัย

ปัจจัยแรกที่จะทำให้คู่สมรสใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมั่นคง ก็คือเงิน ที่จะมาใช้จ่ายในครอบครัวมีอยู่อย่างเพียงพอคู่สมรสที่ขาดเงินที่จะใช้จ่ายในครอบครัว มักจะมีการทะเลาะขัดแย้งกันได้ง่ายและเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้คู่สมรสต้องแยกกันอยู่หรือหย่ากันทางแก้ไขก็คือใช้หลักอริยาบท ๔ เป็นฐานการปฏิบัติกล่าวคือมีความพอใจในอาชีพที่ตนทำมีความพยายามไม่ทิ้งงาน มีใจมุ่งมั่นในการทำงานให้สำเร็จและมีการตรวจงานที่ทำทุกครั้งที่ทำเสร็จเพื่อดูเนื้องานว่าเป็นไปตามที่ต้องการหรือไม่อย่างไรหากพบข้อบกพร่องก็แก้ไขให้เรียบร้อย

ปัจจัยที่ ๒ ที่จะทำให้คู่สมรสใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมั่นคง ก็คือ ชีวิตและทรัพย์สินของคู่สมรสมีความปลอดภัยแนวทางที่ควรปฏิบัติ ก็คือ ใช้หลักอริยาบท ๔ เป็นฐานการปฏิบัติ กล่าวคือเต็มใจในการละเว้นจากอบายมุขทุกประเภทด้วยความพยายาม ตั้งใจมุ่งมั่นและแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมกับตน เช่น เว้นการดื่มสุรา เว้นจากเสพสารเสพติด เว้นการเที่ยวกลางคืน เว้นเล่นการพนัน หลีกเลี่ยงการคบคนพาลเพราะอบายมุขดังกล่าวเป็นเส้นทางแห่งความหายนะ ทำให้เสียทรัพย์สินในทางที่ไม่ควรและอาจสร้างศัตรูขึ้นได้คู่สมรสหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่มัวเมาในอบายมุขเหล่านี้ มักจะประสบความล้มเหลวในการครองเรือนเพราะทรัพย์สินหมดไป บางรายต้องติดคุกเพราะพัวพันกับยาเสพติด บางคนจบชีวิตลงเพราะถูกนักการพนันฆ่า เป็นต้น

ปัจจัยที่ ๓ จะทำให้คู่สมรสใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมั่นคง ก็คือ การครองเรือนของคู่สมรสมีความอบอุ่นเป็นไปอย่างราบรื่น แนวทางที่ควรปฏิบัติก็คือใช้หลักอิทธิบาท ๔ เป็นฐานการปฏิบัติ กล่าวคือ การมีน้ำใจให้เกียรติกัน พยายามทำความเข้าใจความต้องการของกันและกัน มุ่งมั่นตั้งใจในการสร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่กันและใช้หลักการพิจารณาเหตุผลในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวไม่ยกตนข่มท่านไว้วางใจซึ่งกันและกัน และไม่ละเมิดสิทธิส่วนตัวของกันและกัน เป็นต้น

ปัจจัยที่ ๔ จะทำให้คู่สมรสใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมั่นคง ก็คือ ชุมชนให้การยอมรับนับถือในคู่สมรสนั้นและยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญของชุมชน แนวทางที่ควรปฏิบัติ ก็คือใช้หลักอิทธิบาท ๔ เป็นฐานการปฏิบัติ กล่าวคือ คู่สมรสควรเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของชุมชนด้วยความเต็มใจช่วยเหลืองานอย่างเต็มกำลังความสามารถ ไม่ทิ้งงานช่วยเหลือจนกว่างานนั้นๆ เสร็จลงด้วยความเรียบร้อย เช่น งานเกี่ยวกับการพัฒนาท้องถิ่น งานประเพณีและงานที่เกี่ยวกับการกุศลต่างๆ เป็นต้น คนที่รู้สึกตนว่าเป็นที่ยกย่องของชุมชนที่ตนอาศัยจะมีความภาคภูมิใจมากทำให้ตั้งใจรักษาความดีต่างๆ ที่ตนมีให้คงอยู่ซึ่งรวมไปถึงการดำเนินชีวิตครอบครัวของตนด้วย

ปัจจัยที่ ๕ จะทำให้คู่สมรสใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมั่นคง ก็คือ สร้างสรรค์บรรยากาศที่น่าอยู่ในบ้านพักอาศัยโดยใช้หลักอิทธิบาท ๔ เป็นฐานการปฏิบัติ กล่าวคือ คู่สมรส มีความพอใจที่จะทำกิจกรรมร่วมกันในบริเวณบ้านด้วยความขยันตั้งใจใฝ่เรียนรู้ เช่น การจัดวางอุปกรณ์เครื่องใช้ในบ้านให้เป็นระเบียบ การช่วยกันปลูกไม้ดอกไม้ประดับในบริเวณบ้านและการช่วยกันจัดสุขาภิบาลภายในบริเวณบ้านให้สะอาด เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ ย่อมทำให้คู่สมรสมีความสุขและเพลินเพลินในกิจกรรมที่ร่วมกันทำ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรวิจัยเกี่ยวกับ“การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ สร้างรากฐานชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง”เพราะเห็นว่า หลักอิทธิบาท ๔ อันประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะและวิมังสา เป็นพลังที่จะสร้างรากฐานชีวิตด้านเศรษฐกิจให้สำเร็จได้ด้วยดี

๒. ควรวิจัยเกี่ยวกับ “วิถีพุทธการดำเนินชีวิตครอบครัวตามแนวฆราวาสธรรม ๔” เพราะเห็นว่า หลักฆราวาสธรรม ๔ อันประกอบด้วย สัจจะ ทมะ ขันติและจาคะ เป็นคุณธรรมที่จะสร้างบุคคลให้มีคุณสมบัติสมกับความเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว

๓. ควรวิจัยเกี่ยวกับ“การฝึกจิตสาธารณะตามแนวสังคหวัตถุ ๔ ของคู่สมรส”เพราะเห็นว่า สังคหวัตถุ ๔ อันประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อตถจริยาและสมานัตตตา เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างจิตสาธารณะของคู่สมรส

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กมลลา แสงสีทอง อ่างใน โสภณ ชปิลมันน์. การศึกษารูปแบบของครอบครัวไทยที่พึงปรารถนาในสังคมประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการชมรมสร้างสรรค์สังคม, ๒๕๓๔.

งามตา วนินทานนท์ และคณะ. การวิเคราะห์ดัชนีเชิงเหตุและผลของคุณภาพชีวิตสมรสในครอบครัวไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๕.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ และคณะ. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๙.

จรรยา ทองถาวร. มนุษย์สัมพันธ์. กรุงเทพฯ: ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๒.

เฉลียว บุญยงค์. การศึกษาชีวิตครอบครัว. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘.

ดนัย ไชยโยธา. พื้นฐานทางสังคมวิทยาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔.

ทัตติชวิ ภิภุช. ฆราวาสธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์นิวไวก์, ๒๕๒๙.

ทวีรัศมิ ธนาคม์. ครอบครัวสัมพันธ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิบูลย์กิจ, ๒๕๑๘.

นิตย จารุศร. สารธรรม. กรุงเทพมหานคร: เจริญบุญการพิมพ์, ๒๕๔๗.

บุญมี แทนแก้ว. จริยศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙.

ปิ่น มุกกันต์. พ.อ. มงคลชีวิตภาค ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ปริญญ์ จงวัฒนา. พุทธธรรมเพื่อกัลยาณมิตร. กรุงเทพมหานคร: บจก. ศิลป์สยามบรรณภัณฑ์และการพิมพ์, ๒๕๕๐.

ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์. สุขภาพจิตเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตการพิมพ์, ๒๕๔๖.

พงษ์พันธ์ พงษ์โสภณ. พฤติกรรมกลุ่ม. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๒.

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ). อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวโกวาท. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา. ๒๕๔๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม พิมพ์รวมเล่ม ๓
ภาค. ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๐.

_____ . การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ
, ๒๕๔๙.

_____ . ธรรมบุญชีวิต. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕.

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคลโล). ความสำเร็จหลักธรรมสู่ความสำเร็จและสันติสุข.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕.

พิฑูร มลิวัลย์. แบบเรียนวิชาธรรมและนักธรรมชั้นตรี. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๐.

พุทธทาสภิกขุ. การงานที่เป็นสุข. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๗.

ไพฑูรย์ เครือแก้ว. ลักษณะสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: บริษัทบพิธจำกัด, ๒๕๑๘.

ลักขณา สรวิวัฒน์. จิตวิทยาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐.

วราภรณ์ ตระกูลสฤณี. จิตวิทยาการปรับตัว. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศูนย์
ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๔๕.

วิเชียร ชาบุตรบุญตรีก. พุทธศาสน์. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๕.

ศิริกุล อิศรานุกรักษ์. หลักการวางแผนงานอเนกมัยครอบครัว. กรุงเทพมหานคร: เจริญดีการพิมพ์ ,
๒๕๔๒.

สนอง วรอุไร. ทำชีวิตให้ได้ดีและมีสุข. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อัมรินทร์ ,
๒๕๕๐.

สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย. ครอบครัวสัมพันธ์. กรุงเทพมหานคร: วิบูลย์กิจการพิมพ์,
๒๕๔๒.

สิริพรรณ มิ่งวานิช. ความสัมพันธ์ระหว่างอัตมโนทัศน์และการปฏิสัมพันธ์ในครอบครัวกับการ
ปรับตัวของผู้ป่วยที่ประสบอุบัติเหตุการจราจรรักษาในโรงพยาบาลสระบุรี.
กรุงเทพฯ: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗.

สุนน อมรวิวัฒน์. บทบาทครอบครัวต่อการพัฒนาคุณธรรมในการพัฒนาครอบครัว .
กรุงเทพมหานคร: สำนักคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ,
๒๕๔๐.

สุพัตรา สุภาพ. ปัญหาสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๖.

_____ . ปัญหาสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๙.

_____ . สังคมและวัฒนธรรมไทย: ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี. พิมพ์ครั้งที่ ๕.
กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๔.

แสงอรุณ โปร่งธวัช. **พุทธศาสน์**. กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายเอกสารตำราสำนักส่งเสริมวิชาการ
สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๓๙.

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

กุหลาบ รัตนสังธรรม และคณะ. “รายงานการวิจัยเรื่องสัมพันธภาพในครอบครัวกับปัญหาเสพติด
และพฤติกรรมทางเพศของนักศึกษาในระดับอาชีวศึกษาในภาคตะวันออก”.

วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยาการแนะแนว. บัณฑิต
วิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

จารุมาศ เรืองสุวรรณ. พันเอก. “การสังเคราะห์แบบจำลองการสอนวิชาชีพช่างตามหลักอิทธิบาท ๔
ของพลทหารในส่วนสนับสนุนกองบัญชาการทองทัพบก”. **ปริญญาดุษฎีบัณฑิต,
สาขาวิชาอาชีวศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.

ทรงศักดิ์ สถาปนะนันท์. “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการความขัดแย้งของคู่สมรส : ศึกษาเฉพาะ
คู่สมรสในเขตกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาโครงการสวัสดิการสังคม**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระ
เกียรติ, ๒๕๔๘.

หัตตดาว ลิ้มพะสุต. “แบบแผนการอบรมเลี้ยงดูบุตรและสัมพันธภาพในครอบครัว”. **วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓.

ปรียา บำรุงเสนา. “ความสัมพันธ์ระหว่างเชาวน์อารมณ์กับสัมพันธภาพในครอบครัวของนักเรียน
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย”. **การศึกษามหาบัณฑิต การวัดผลการศึกษา**.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๕.

พิมพ์ใจ ไมตรีเปรม. “การศึกษาสัมพันธภาพในครอบครัวของพนักงานภาคธุรกิจในภาวะวิกฤต
เศรษฐกิจในเขตกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต อาชีววิทยาและ
งานยุติธรรม**. บัณฑิตวิทยาลัยมหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ,
๒๕๔๓.

“การศึกษาสัมพันธภาพในครอบครัวของพนักงานภาคธุรกิจในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในเขต
กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต อาชีววิทยาและงานยุติธรรม**.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, ๒๕๔๓. : อ้างอิงใน
นโยบายและแผนงานในการพัฒนาสถาบันครอบครัว. ๒๕๔๐.

พระจันทะมุน นารทปญโญ (แสงสุริจันทร์). “ศึกษาพุทธวิธีในการวางแผนการบริหารองค์กร”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิต
วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระครูนิภาสธรรมาธิมุต. “การแก้ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวตามหลักธรรมในคัมภีร์
พระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๓.

พระเหลาคำ จันทสาโร (เทพอักษร). “การศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพครอบครัวด้วยการงดเว้น
จากการประพาสผิดในกามตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

เพ็ญภา กุลนาคดล. “การศึกษาและการพัฒนาการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกครอบครัวในครอบครัว
ของผู้ป่วยโรคซึมเศร้า”. **ปริญญานิพนธ์ การศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ จิตวิทยาการให้
คำปรึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๗.

ภัสสร ลิมานนท์และคณะ. **โครงการศึกษาครอบครัวไทย. สรุปผลการวิจัยเบื้องต้นโครงการศึกษา
ครอบครัวไทย สถาบันประชากรศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

มัลลิกา สมสกุล. “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตสมรสของข้าราชการสำนัก
งบประมาณ”. **วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓.

สุรรัตน์ จุลานพันธ์. “ความคาดหวังเกี่ยวกับรูปแบบครอบครัวที่พึงปรารถนา: กรณีศึกษาสถาน
สงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถีและสถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านมหาเมฆ”.
ภาคินพนธ์. คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์,
๒๕๔๙.

สถิตย์ รัชปต์ย. “การประยุกต์หลักอริยบท ๔ ไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียนของนักศึกษาคฤหัสถ์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยวิทยาเขตร้อยเอ็ด”. **ศึกษาค้นคว้าอิสระ
การศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๘.

สรายุทธ เพ็ชรซีก. “ปัจจัยทางครอบครัวที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับ
มัธยมศึกษาตอนต้น: ศึกษากรณีโรงเรียนมีนประสาธน์ วิทยาเขตมีนบุรี
กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม.**
คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๓.

เสาวภา เบญจพันธุ์ทวี. “ความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูและสัมพันธภาพภายในครอบครัวกับ
เอกลักษณ์แห่งตนของเด็กวัยรุ่น”. **การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต จิตวิทยา
พัฒนาการ**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๐.

โสภาพรรณ เวียงเพิ่ม. “ความสัมพันธ์ระหว่างอัตมโนทัศน์เจตคติต่อบทบาททางเพศสัมพันธ์ภาพ
ในครอบครัวกับบทบาททางเพศของนักเรียนวัยรุ่น ในจังหวัดหนองคาย”.

วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.

อมราวดี ณ อุบล, “สุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่นที่มีลักษณะครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูและ
สัมพันธ์ภาพในครอบครัวต่างกัน”. **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต.** บัณฑิต
วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔.

Stinnett N. (วินิรณี ทศนะเทพ). “ความสัมพันธ์ระหว่างการทำหน้าที่ของครอบครัวกับการกระทำผิด
ของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดเชียงใหม่”.

วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒.

(๓) รายงานวิจัย:

ปราณี สุทธิสุคนธ์ และคณะ. “สัมพันธ์ภาพในครอบครัวไทย”. **รายงานการวิจัย.** สถาบันพัฒนา
การสาธารณสุขอาเซียน: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒.

(๔) บทความ:

นวลฉวี ประเสริฐสุข. สื่อสารอย่างสร้างสรรค์เพื่อสร้างสุขในครอบครัว , **วารสาร Veridian
E-Journal**, Silpakorn University, ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์
สังคมศาสตร์และศิลปะ. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (เดือนพฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๘):
๗๓๘.

ฝน แสงสิงแก้ว. บทบรรณาธิการ : ความผูกพันรักใคร่ในครอบครัว”. **วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่ง
ประเทศไทย.** ปีที่ ๔๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๔๓): ๕.

(๕) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ:

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของ
ประเทศ: ๒ ป แห่งการเปลี่ยนแปลง,** เอกสารประกอบการประชุมประจำปี
๒๕๔๖, กรุงเทพมหานคร:สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ, ๒๕๔๖.

(๖) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

กรมการปกครองกระทรวงมหาดไทย.งานทะเบียนครอบครัว,[ออนไลน์],แหล่งที่มา:

http://www.dopa.go.th/dopanew/stat/work8/modules52_1.htm,

[๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๓].

คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ.นโยบายและแผนงานในการพัฒนาสถาบัน

ครอบครัว. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.women-family.go.th/document>,

[๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑].๒๕๕๒

วรวิทย์ พัฒนาอิทธิกุล. การโฆษณาและพฤติกรรมผู้บริโภค.[ออนไลน์],แหล่งที่มา :

<http://els.nsruc.ac.th /chapter9.htm>., ๒๕๕๖.

(๗) เอกสารอื่นๆ ที่ไม่ได้ตีพิมพ์ :

ปราณี สุทธิสุคนธ์. “สัมพันธภาพในครอบครัวกับการดูแลสุขภาพ”. ผลงานวิชาการ. สถาบันพัฒนา

สุขภาพอาเซียน : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒. (อัดสำเนา).

กุลภา วจนสาระ. ภาพและชีวิตครอบครัวในสังคมไทย. รายงานสังเคราะห์จากฐานข้อมูล

พิมพ์ครั้งที่ ๑ นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๔. (อัดสำเนา).

สนธิ สมักรการ. ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย.เอกสารวิชาการ,กรุงเทพมหานคร: สถาบัน

บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๑๙.(อัดสำเนา).

_____มีเงินนับว่าน้องมีทองนับว่าพี่ในระบบครอบครัวและเครือญาติของไทย .

กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจเทรดดิ้ง, ๒๕๑๙.(อัดสำเนา).

_____อ้างใน โสภา ชปิลมันน์. การศึกษารูปแบบของครอบครัวไทยที่พึงปรารถนาในสังคม

ประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการชมรมสร้างสรรค์สังคม ๒๕๓๔. (อัดสำเนา).

(๘) สัมภาษณ์/สนทนากลุ่ม:

สัมภาษณ์ นางกนกพร สุขรัตน์. ธุรกิจส่วนตัว, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางภารดี สิทธิศรีสง่างวงศ์. ธุรกิจส่วนตัว, ๒๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางวรรณพร บุญน้อม. ข้าราชการ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางวลัยเพ็ญ ธรรมชาติวัฒนา. รับราชการ, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางวลีรัตน์ ไฉญนาวิณ. ธุรกิจส่วนตัว, ๒๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางวีรญา แท้มคลอง. รับราชการ, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางศิริภา ตะเสนา. รับจ้างทั่วไป, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายจำเนียร สารยศ. ธุรกิจส่วนตัว, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายเชษฐา มุกลิมาศ. พนักงานรัฐวิสาหกิจ, ๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายธงชัย แก้วสุขสรรค์. รับจ้างทั่วไป, ๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายธีรยุทธ สุขนิกร. รับราชการ, ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางนฤมล ตาคำ. ธุรกิจส่วนตัว, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายประจักษ์ บุญปั่นผล. รับราชการ, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินศรี. รับจ้างทั่วไป, ๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายพิทยา หอมขจร. พนักงานรัฐวิสาหกิจ, ๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายวาณิชย์ ชัตติยวงศ์. ธุรกิจส่วนตัว, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือ

๑. พระมหาอินทร์วรงค์ อิศสรภานี, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
๒. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โพน นามณี	อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยวิทยาเขตล้านนา
๓. ดร.ภารดี พูลประภา เอี่ยมมเจริญ	อาจารย์พิเศษวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๔๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๒๖ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติโครงการในการตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน/เจริญพร พระมหาอินทร์วงศ์ อัสสรภาณี,ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย	๑. โครงการงานวิจัย	จำนวน ๑ ชุด
	๒. เครื่องมือวิจัย	จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางสาวพัชร์ ฉัตรเท เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๒๑๒๐๑๐๒๓ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ The Relationship of Householders of Spouse in Buddhist Perspective”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ ทางบัณฑิตศึกษา ได้พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในลักษณะงานวิจัยดังกล่าว จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านในการตรวจสอบ และให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงเครื่องมือวิจัย ดังเอกสารแนบมาพร้อมนี้

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ/เจริญพร

(พระราชธรรมมาลังการ)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

โทร. ๐-๕๔๒๐-๔๔๕๔-๕

(สำหรับผู้เชี่ยวชาญ)

แบบประเมินความสอดคล้องของเครื่องมือกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

คำชี้แจง โปรดพิจารณาว่า คำถามแต่ละข้อมีความเหมาะสมตามที่ระบุไว้หรือไม่ โดยทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคะแนน โดยพิจารณาตามความเห็นของท่าน ดังนี้

ช่อง +1 ถ้าเห็นด้วย / เหมาะสม / ถูกต้อง

ช่อง 0 ถ้าเห็นไม่แน่ใจ

ช่อง -1 ถ้าไม่เห็นด้วย / ไม่เหมาะสม / ไม่ถูกต้อง

อนึ่ง ข้อใดในแบบสัมภาษณ์ ที่ท่านเห็นสมควรปรับปรุง แก้ไขหรือตัดออก กรุณาให้ความเห็นในแบบสอบถามตามความเห็นของท่าน

ลำดับ	รายการประเมิน	คะแนนการพิจารณา			หมายเหตุ
		+1	0	-1	
1	คำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย	✓			
2	การเลือกประชากรเหมาะสมกับงานวิจัย	/			
3	การเลือกเครื่องมือเหมาะสมกับเนื้อหาของการวิจัย	/			
4	คำถามครอบคลุมขอบเขตเนื้อหาของการวิจัย	/			
5	ลักษณะรูปแบบของแบบสัมภาษณ์ถูกต้องและเหมาะสม	/			
6	จำนวนคำถามในแต่ละตอนเหมาะสมกับเนื้อหาของการวิจัย	/			
7	ภาษาที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์ชัดเจนและเข้าใจง่าย	/			
8	ภาษาที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์ถูกต้องและเหมาะสม	/			
9	คำถามในแบบสัมภาษณ์กะทัดรัด สามารถตอบได้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย	/			
10	การเรียงลำดับคำถามสอดคล้องกับลำดับเนื้อหาของการวิจัย	/			
รวม					

ลงชื่อ.....ผู้ประเมิน

(พระมหานรินทร์วงศ์ อัสสรภานี,ดร.)

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์
มจร. วิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

ที่ ศธ ๖๑๔๔ / ว ๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๔๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๒๖ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติโครงการในการตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน/เจริญพร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โผน นามมณี

สิ่งที่ส่งมาด้วย	๑. โครงการงานวิจัย	จำนวน ๑ ชุด
	๒. เครื่องมือวิจัย	จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางศิวาพัชร ฉัตรเท เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๒๑๒๐๑๐๒๓ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ The Relationship of Householders of Spouse in Buddhist Perspective”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ ทางบัณฑิตศึกษา ได้พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในลักษณะงานวิจัยดังกล่าว จึงใคร่ขออนุมัติโครงการของท่านในการตรวจสอบ และให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงเครื่องมือวิจัย ดังเอกสารแนบมาพร้อมนี้

จึงเรียน/เจริญพรมาเพื่อขออนุมัติโครงการในการตรวจเครื่องมือ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ/เจริญพร

(พระราชธรรมาลังการ)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
โทร. ๐-๕๔๒๐-๔๔๕๔-๕

(สำหรับผู้เชี่ยวชาญ)

แบบประเมินความสอดคล้องของเครื่องมือกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

คำชี้แจง โปรดพิจารณาว่า คำถามแต่ละข้อมีความเหมาะสมตามที่ระบุไว้หรือไม่ โดยทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน

ช่องคะแนน โดยพิจารณาตามความเห็นของท่าน ดังนี้

ช่อง +1 ถ้าเห็นด้วย / เหมาะสม / ถูกต้อง

ช่อง 0 ถ้าเห็นไม่แน่ใจ

ช่อง -1 ถ้าไม่เห็นด้วย / ไม่เหมาะสม / ไม่ถูกต้อง

อนึ่ง ข้อใดในแบบสัมภาษณ์ ที่ท่านเห็นสมควรปรับปรุง แก้ไขหรือตัดออก กรุณาให้ความเห็นในแบบสอบถามตามความเห็นของท่าน

ลำดับ	รายการประเมิน	คะแนนการพิจารณา			หมายเหตุ
		+1	0	-1	
1	คำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย	/			
2	การเลือกประชากรเหมาะสมกับงานวิจัย	/			
3	การเลือกเครื่องมือเหมาะสมกับเนื้อหาของการวิจัย	/			
4	คำถามครอบคลุมขอบเขตเนื้อหาของการวิจัย	/			
5	ลักษณะรูปแบบของแบบสัมภาษณ์ถูกต้องและเหมาะสม	/			
6	จำนวนคำถามในแต่ละตอนเหมาะสมกับเนื้อหาของการวิจัย	/			
7	ภาษาที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์ชัดเจนและเข้าใจง่าย	/			
8	ภาษาที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์ถูกต้องและเหมาะสม	/			
9	คำถามในแบบสัมภาษณ์กะทัดรัด สามารถตอบได้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย	/			
10	การเรียงลำดับคำถามสอดคล้องกับลำดับเนื้อหาของการวิจัย	/			
รวม					

ลงชื่อ.....ผู้ประเมิน

(ศ.ดร.ไพฑูริย์ พงษ์)

ตำแหน่ง.....

ที่ ศธ ๖๑๔๔ / ว ๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๔๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๒๖ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติโครงการในการตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน/เจริญพร ดร.ภรดี พูลประภา เอี่ยมเจริญ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงการงานวิจัย จำนวน ๑ ชุด
๒. เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางศิวาพัชร์ ฉัตรเท เลขประจำตัวนิต ๕๔๒๑๒๐๑๐๒๓ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ
The Relationship of Householders of Spouse in Buddhist Perspective”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ ทาง
บัณฑิตศึกษา ได้พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในลักษณะงานวิจัยดังกล่าว จึงใคร่
ขออนุมัติโครงการจากท่านในการตรวจสอบ และให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงเครื่องมือวิจัย ดังเอกสารแนบ
มาพร้อมนี้

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อขออนุมัติโครงการในการตรวจเครื่องมือ และขอขอบคุณมา ณ
โอกาสนี้

เรียนด้วยความนับถือ/เจริญพร

(พระราชมารดา)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
โทร. ๐-๕๔๒๐-๔๔๕๔-๕

(สำหรับผู้เชี่ยวชาญ)

แบบประเมินความสอดคล้องของเครื่องมือกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

คำชี้แจง โปรดพิจารณาว่า คำถามแต่ละข้อมีความเหมาะสมตามที่ระบุไว้หรือไม่ โดยทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน

ช่องคะแนน โดยพิจารณาตามความเห็นของท่าน ดังนี้

ช่อง +1 ถ้าเห็นด้วย / เหมาะสม / ถูกต้อง

ช่อง 0 ถ้าเห็นไม่แน่ใจ

ช่อง -1 ถ้าไม่เห็นด้วย / ไม่เหมาะสม / ไม่ถูกต้อง

อนึ่ง ข้อใดในแบบสัมภาษณ์ ที่ท่านเห็นสมควรปรับปรุง แก้ไขหรือตัดออก กรุณาให้ความเห็นในแบบสอบถามตามความเห็นของท่าน

ลำดับ	รายการประเมิน	คะแนนการพิจารณา			หมายเหตุ
		+1	0	-1	
1	คำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย	✓			
2	การเลือกประชากรเหมาะสมกับงานวิจัย	✓			
3	การเลือกเครื่องมือเหมาะสมกับเนื้อหาของการวิจัย	✓			
4	คำถามครอบคลุมขอบเขตเนื้อหาของการวิจัย	✓			
5	ลักษณะรูปแบบของแบบสัมภาษณ์ถูกต้องและเหมาะสม	✓			
6	จำนวนคำถามในแต่ละตอนเหมาะสมกับเนื้อหาของการวิจัย	✓			
7	ภาษาที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์ชัดเจนและเข้าใจง่าย	✓			
8	ภาษาที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์ถูกต้องและเหมาะสม	✓			
9	คำถามในแบบสัมภาษณ์กะทัดรัด สามารถตอบได้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย	✓			
10	การเรียงลำดับคำถามสอดคล้องกับลำดับเนื้อหาของการวิจัย	✓			
รวม					

ลงชื่อ.....

ผู้ประเมิน

(

)

ตำแหน่ง.....

๑๑๖๖/๒๕ ๖๐๕.

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง
เรื่อง การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ

คำชี้แจง

ผู้วิจัยเป็นนิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง กำลังศึกษาปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา และกำหนดจะทำวิทยานิพนธ์อันเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร เรื่อง “การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ” ดังนั้น จึงมีความประสงค์ขอสัมภาษณ์ท่าน เกี่ยวกับความคิดเห็นและแนวปฏิบัติของท่าน ในประเด็นที่เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ โดยกำหนดไว้ ๒ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ขอสัมภาษณ์ข้อมูลส่วนบุคคล

ตอนที่ ๒ ขอสัมภาษณ์ความคิดเห็นและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ

ในการนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณท่านที่อนุเคราะห์ให้ข้อมูล และจะนำข้อมูลที่ได้รับไปวิเคราะห์เป็นภาพรวมให้เห็นถึงแนวทางการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ โดยจะไม่มีผลกระทบในทางเสียหายใดๆ แก่ท่าน

ขอแสดงความนับถือ

โอภาส ธีระเดช

(นางศิวาพัชร ฉัตรเท)

ผู้วิจัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

๑. ท่านชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
๒. ท่านจบการศึกษาสูงสุดชั้น.....
๓. ท่านประกอบอาชีพ.....
๔. คู่สมรสของท่านประกอบอาชีพ.....
๕. ท่านมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน.....บาท
๖. ท่าน สมรส (แต่งงาน) มาเป็นเวลา.....ปี
๗. ท่านมีบุตร () ชาย จำนวน.....คน () หญิง จำนวน.....คน
๘. ท่านอยู่ร่วมกับ () บิดามารดา () บิดา () มารดา () ไม่ได้อยู่กับบิดามารดา
๙. บิดา ประกอบอาชีพ.....
๑๐. มารดา ประกอบอาชีพ.....

ตอนที่ ๒ ขอสัมภาษณ์ความคิดเห็นและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือน
ของคู่สมรสเชิงพุทธ

การสร้างสัมพันธภาพเชิงพุทธ ได้แก่

๑. ฉันทะ คือ มีความพอใจ เต็มใจ หรือยินดีที่จะสร้างสัมพันธภาพในเรื่องที่ตนต้องการ
๒. วิริยะ คือ มีความเพียร ความพยายามสร้างสัมพันธภาพในเรื่องที่ตนต้องการให้สำเร็จ
๓. จิตตะ คือ ความตั้งใจ ความมุ่งมั่น หรือความไม่ท้อถอยที่จะสร้างสัมพันธภาพในเรื่องที่ตนต้องการให้สำเร็จ
๔. วิมังสา คือ การพิจารณา ไตร่ตรอง หรือตรวจสอบการสร้างสัมพันธภาพในเรื่องที่ตนต้องการให้สำเร็จแล้ว ว่าตรงกับเป้าหมายหรือไม่ อย่างไร แล้วปรับแก้ไขในส่วนที่บกพร่อง

ประเด็นสัมภาษณ์

ท่านมีแนวคิดและการปฏิบัติตนในการสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสอย่างไรบ้าง ตามประเด็นต่อไปนี้

๑. แนวคิดและการปฏิบัติตนเกี่ยวกับการทำหน้าที่ตามสถานภาพ

๑.๑ การจัดการงานภายในครอบครัว

.....

.....

.....

๑.๒ สงเคราะห์คนข้างเคียง และเครือญาติ

.....

.....

.....

๑.๓ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรส

.....

.....

.....

๑.๔ การสร้างฐานะการเงินภายในครอบครัว

๑.๕ แนวทางการประกอบอาชีพหารายได้

๑.๖ ความร่วมมือและรับผิดชอบต่อครอบครัว

๑.๗ การสร้างแรงจูงใจแก่กันและกัน

๒. แนวคิดและการปฏิบัติตนเกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัว

๒.๑ การปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของครอบครัว

๒.๒ การให้เกียรติซึ่งกันและกัน

๒.๓ การให้ความร่วมมือ ช่วยเหลืองาน

๒.๔ การแสดงพฤติกรรมต่อสมาชิกครอบครัว

๒.๕ การแสดงความเอื้ออาทรห่วงใยซึ่งกันและกัน

๒.๖ การร่วมมือกันแก้ปัญหาในทุกเรื่องที่เกิดขึ้น

๒.๗ การจัดปัญหาและความขัดแย้งต่างๆ ในครอบครัว

๓. แนวคิดและการปฏิบัติตนเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง

๓.๑ ความสมดุลระหว่างรายรับกับรายจ่ายในครอบครัว

๓.๒ ความพยายามทำงานหารายได้เพื่อใช้จ่ายในครอบครัว

๓.๓ การใช้แรงงานในการประกอบอาชีพ

๓.๔ การกำหนดเป้าหมายของงาน

.....

.....

.....

๓.๕ หลักการทำงานหรือทำกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่

.....

.....

.....

๓.๖ คุณธรรมประจำใจ ที่ใช้สร้างที่พึ่งให้ตนเอง

.....

.....

.....

๓.๗ วินัยในตนเองที่ใช้ควบคุมการทำงาน

.....

.....

.....

๔. แนวคิดและการปฏิบัติตนเกี่ยวกับการก่อคุณต่อสังคม

๔.๑ การเผยแพร่ แบ่งปัน องค์ความรู้ในวิชาชีพสู่ชุมชน

.....

.....

.....

๔.๒ การตอบสนองสิ่งที่ชุมชนต้องการ

.....

.....

.....

๔.๓ การให้ความร่วมแก้ปัญหาชุมชนและสังคม

.....

.....

.....

๔.๔ การให้ความช่วยเหลือยามสังคมประสบปัญหา

๔.๕ การแสดงไมตรีจิตต่อกันในชุมชนเดียวกัน

๔.๖ ดูแลรักษาสถาณสมบัติส่วนรวมของชุมชน

๔.๗ การช่วยเหลือผู้อื่นที่ได้รับความเดือดร้อน

ภาคผนวก ค

หนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๘๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง๖๖๖ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๙๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร นายเชษฐา มุกสิมา

ด้วย นางสาวพัชร์ ฉัตรเท เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๒๑๒๐๑๐๒๓ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ The Relationship of Householders of Spouse in Buddhist Perspective"

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการจัดทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้นิสิตเข้าเก็บข้อมูลดังกล่าว และนำข้อมูลไปใช้ในการศึกษาเรื่องดังกล่าว

จึงเรียน/เจริญพรมาทเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ/เจริญพร

(พระราชธรรมาลังการ)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

โทร. ๐-๕๔๒๐-๙๔๕๔-๕

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๘๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปางเลขที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๑๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๙๕๕๔-๕
www.mculampang.com

๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร นายพิทยา หอมขจร

ด้วย นางสาวพัชร จักรเท เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๒๑๒๐๑๐๒๓ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ The Relationship of Householders of Spouse in Buddhist Perspective"

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการจัดทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ใครขอความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้นิสิตเข้าเก็บข้อมูลดังกล่าว และนำข้อมูลไปใช้ในการศึกษาเรื่องดังกล่าว

จึงเรียน/เจริญพรมาทเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ/เจริญพร

(พระราชธรรมาลังการ)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ผอ. วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
wh V.S
(นายพิทยา หอมขจร)

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
โทร. ๐-๕๔๒๐-๙๕๕๔-๕

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๘๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปางเลขที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๖๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๐๐-๓๕๕๔-๕
www.mculampang.com

๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร นายวาณิช จิตติยะวงศ์

ด้วย นางสาวพัชร์ ฉัตรเท เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๒๑๒๐๑๐๒๓ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ The Relationship of Householders of Spouse in Buddhist Perspective”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการจัดทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้นิสิตเข้าเก็บข้อมูลดังกล่าว และนำข้อมูลไปใช้ในการศึกษาเรื่องดังกล่าว

จึงเรียน/เจริญพรมาทเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ/เจริญพร

(พระราชธรรมมาสังการ)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

โทร. ๐-๕๔๒๐-๔๔๕๔-๕

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๘๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปางเลขที่ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๔๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้บันทึกเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร นายประพันธ์ อินศรี

ด้วย นางสาวพัชร์ จักรเท เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๒๑๒๐๑๐๒๓ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ The Relationship of Householders of Spouse in Buddhist Perspective”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการจัดทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้นิสิตเข้าเก็บข้อมูลดังกล่าว และนำข้อมูลไปใช้ในการศึกษาเรื่องดังกล่าว

จึงเรียน/เจริญพรมหาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ/เจริญพร

(พระราชธรรมาลังการ)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ยื่นต่อให้ทาล้อมหาชน

ประพันธ์ อินศรี

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
โทร. ๐-๕๔๒๐-๔๔๕๔-๕

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๘๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง๖๖๖ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐๔๕๖๐-๕
www.mculampang.com

๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร นายประจักษ์ บุญมีในผล

ด้วย นางสาวพัชร์ ฉัตรเท เลขประจำตัวนิต ๕๙๒๑๒๐๑๐๒๓ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ The Relationship of Householders of Spouse in Buddhist Perspective”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการจัดทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้หนังสือเก็บข้อมูลดังกล่าว และนำข้อมูลไปใช้ในการศึกษาเรื่องดังกล่าว

จึงเรียน/เจริญพรมาทเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ/เจริญพร

(พระราชธรรมาลังการ)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

อ.นิตินันท์ งามวงศ์

(รศ. น.ส.ประจักษ์ บุญมีในผล)

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

โทร. ๐-๕๔๒๐-๔๔๕๔-๕

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๘๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง๖๖๒ หมู่ที่ ๑ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๑๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๓๔๕๔๕
www.mculampang.com

๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร นายจำเนียร ล้ายยศ

ด้วย นางสาวพัชร์ ฉัตรเท เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๒๑๒๐๑๐๒๓ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ The Relationship of Householders of Spouse in Buddhist Perspective”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการจัดทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้นิสิตเข้าเก็บข้อมูลดังกล่าว และนำข้อมูลไปใช้ในการศึกษาเรื่องดังกล่าว

จึงเรียน/เจริญพรมาทเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ/เจริญพร

(พระราชธรรมาลังการ)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

อติไพฑูริ์ พาสสัมมาชน
วิภาณ

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
โทร. ๐-๕๔๒๐-๔๔๕๔-๕

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๘๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๑๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๙๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร นายธีระยุทธ กุญชร

ด้วย นางสาวพัชร์ ฉัตรเท เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๒๑๒๐๑๐๒๓ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ The Relationship of Householders of Spouse in Buddhist Perspective”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการจัดทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ใคร่ขออนุมัติขออนุญาตให้บัณฑิตเข้าเก็บข้อมูลดังกล่าว และนำข้อมูลไปใช้ในการศึกษาเรื่องดังกล่าว

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ/เจริญพร

(พระราชธรรมาลังการ)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

อ. น. น. น. น. น.

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

โทร. ๐-๕๔๒๐-๙๔๕๔-๕

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๘๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปางเลขที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๑๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๔๔๕๔๕
www.mculampang.com

๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร นายธงชัย แก้วสุพรรณรัตน์

ด้วย นางศิวาพัชร นัครเท เลขประจำตัวนิสิต ๕๔๒๑๒๐๑๐๒๓ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ The Relationship of Householders of Spouse in Buddhist Perspective”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการจัดทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ขอความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้นิสิตเข้าเก็บข้อมูลดังกล่าว และนำข้อมูลไปใช้ในการศึกษาเรื่องดังกล่าว

จึงเรียน/เจริญพรมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ/เจริญพร

(พระราชนิพนธ์)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ธงชัย แก้วสุพรรณรัตน์

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

โทร. ๐-๕๔๒๐-๔๔๕๔๕

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๘๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง๒๒๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๖๐-๓๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติขอความเห็นชอบเพื่อจัดทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร นางวิไลรัตน์ ไวก้อนาน

ด้วย นางสาวพัชร จักรเท เลขประจำตัวนิสิต ๕๔๖๑๒๐๑๐๒๓ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ The Relationship of Householders of Spouse in Buddhist Perspective”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการจัดทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้นิสิตเข้าเก็บข้อมูลดังกล่าว และนำข้อมูลไปใช้ในการศึกษาเรื่องดังกล่าว

จึงเรียน/เจริญพรมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ/เจริญพร

(พระราชธรรมมาลังการ)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

จึงนี้ให้ทาง อธิการบดี

นางวิไลรัตน์ ไวก้อนาน

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

โทร. ๐-๕๔๖๐-๓๔๕๔-๕

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๘๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง๒๒๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๑๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๕๔๒๐-๙๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตขอให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร นางศิริภา ตะเสโน

ด้วย นางสาวพัชร ฉัตรเท เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๒๑๒๐๑๐๒๓ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ The Relationship of Householders of Spouse in Buddhist Perspective”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการจัดทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ใคร่ขออนุญาตจากท่านอนุญาตให้นิสิตเข้าเก็บข้อมูลดังกล่าว และนำข้อมูลไปใช้ในการศึกษาเรื่องดังกล่าว

จึงเรียน/เจริญพรมาทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ/เจริญพร

(พระราชธรรมาลังการ)

รักษาราชการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
โทร. ๐-๕๔๒๐-๙๔๕๔-๕

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๘๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปางเลขที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๙๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร นาง แญงเล ฑาคำ

ด้วย นางสาวพัชร์ ฉัตรเท เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๒๑๒๐๑๐๒๓ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ The Relationship of Householders of Spouse in Buddhist Perspective”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการจัดทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้นิสิตเข้าเก็บข้อมูลดังกล่าว และนำข้อมูลไปใช้ในการศึกษาเรื่องดังกล่าว

จึงเรียน/เจริญพรมาทเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ/เจริญพร

(พระราชนิพนธ์)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
โทร. ๐-๕๔๒๐-๙๔๕๔-๕

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๘๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปางระบอบ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๔๔๕๔-๕
www.mcclampang.com

๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร นางวรรณพร บุญน้อม

ด้วย นางสาวพัชร์ ฉัตรเท เลขประจำตัวนิสิต ๕๔๒๑๒๐๑๐๒๓ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ
The Relationship of Householders of Spouse in Buddhist Perspective”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการจัดทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ใคร่ขอความอนุเคราะห์
จากท่านอนุญาตให้หนังสือเก็บข้อมูลดังกล่าว และนำข้อมูลไปใช้ในการศึกษาเรื่องดังกล่าว

จึงเรียน/เจริญพรมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ/เจริญพร

(พระราชธรรมาลังการ)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
โทร. ๐-๕๔๒๐-๔๔๕๔-๕

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๘๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๖๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๕๔๖๐๐๓๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติขอความเห็นชอบเพื่อจัดทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร นางกนกพร สุขรัตน์

ด้วย นางสาวพัชร์ ฉัตรเท เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๒๑๒๐๑๐๒๓ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การสร้างสัมพันธ์ภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ The Relationship of Householders of Spouse in Buddhist Perspective”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการจัดทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้นิสิตเข้าเก็บข้อมูลดังกล่าว และนำข้อมูลไปใช้ในการศึกษาเรื่องดังกล่าว

จึงเรียน/เจริญพรมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ/เจริญพร

(พระราชธรรมาลังการ)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
โทร. ๐-๕๔๖๐-๔๔๕๔-๕

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๘๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๑๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๔๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร นางวลัยเพ็ญ ทรัพย์วัฒนา

ด้วย นางสาวพัชร จิตรเท เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๒๑๐๑๐๒๓ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ
The Relationship of Householders of Spouse in Buddhist Perspective”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการจัดทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ใคร่ขออนุญาตเผยแพร่
จากท่านอนุญาตให้นิสิตเข้าเก็บข้อมูลดังกล่าว และนำข้อมูลไปใช้ในการศึกษาเรื่องดังกล่าว

จึงเรียน/เจริญพรมาทเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ/เจริญพร

(พระราชธรรมมาลังการ)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

อ.อ.ให้พรสิมเพ็ญ

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
โทร. ๐-๕๔๒๐-๔๔๕๔-๕

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๘๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง๖๖๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๙๔๕๔-๕
www.mculampang.com

๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติขอความเห็นชอบเพื่อจัดทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร นางวิภา คุ้มมดลิ่ง

ด้วย นางสาวพัชร์ ฉัตรเท เลขประจำตัวนิสิต ๕๙๒๑๒๐๑๐๒๓ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ The Relationship of Householders of Spouse in Buddhist Perspective”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการจัดทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้นิสิตเข้าเก็บข้อมูลดังกล่าว และนำข้อมูลไปใช้ในการศึกษาเรื่องดังกล่าว

จึงเรียน/เจริญพรมาทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ/เจริญพร

(พระราชธรรมมาลังการ)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ยี่สิบเก้า มิถุนายน ๒๕๖๑
๑๑/๖

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
โทร. ๐-๕๔๒๐-๙๔๕๔-๕

ที่ ศธ ๖๑๔๔/ว ๘๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง๒๒๒ หมู่ที่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๑๑๓๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๕๔๒๐-๔๔๕๔-๕
www.mcu.lampang.com

๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้บันทึกเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร นางวราณี สิริสวัสดิ์

ด้วย นางสาวพัชร์ จักรเท เลขประจำตัวนิสิต ๕๔๒๑๒๐๑๐๒๓ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ของบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การสร้างสัมพันธภาพในการครองเรือนของคู่สมรสเชิงพุทธ The Relationship of Householders of Spouse in Buddhist Perspective”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการจัดทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้บันทึกเก็บข้อมูลดังกล่าว และนำข้อมูลไปใช้ในการศึกษาเรื่องดังกล่าว

จึงเรียน/เจริญพรมาทอทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ/เจริญพร

(พระราชธรรมาลังการ)

รักษาราชการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
โทร. ๐-๕๔๒๐-๔๔๕๔-๕

ภาคผนวก ง
รูปภาพลงพื้นที่สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ นายจำเนียร สารยศ,ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว, เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายธงชัย แก้วสุขสรรค์, ประกอบอาชีพรับจ้าง , เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางกนกพร สุขรัตน์,ประกอบอาชีพช่างเสริมสวย, เมื่อวันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางวรรณพร บุญน้อม,ประกอบอาชีพข้าราชการครูบำนาญ, เมื่อวันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ ฉายา/นามสกุล : นางสาวพัชร์ ฉัตรเท
วัน เดือน ปีเกิด : ๖ กันยายน ๒๕๐๘
ภูมิลำเนาที่เกิด : ลำปาง
การศึกษา : ปริญญาตรีวิทยาศาสตร์บัณฑิต
สาขาวิชาเอกเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
ตำแหน่ง : ตัวแทนประกันชีวิต บริษัท เมืองไทยประกันชีวิต สาขาลำปาง
ผู้จัดการเขตสายงานตัวแทน
ปีที่เข้าศึกษา : ๒๕๕๙
ปีที่สำเร็จการศึกษา : ๒๕๖๒
ที่อยู่ปัจจุบัน : ๔๕/๑๘ ถนนพระเจ้าทันใจ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง
จังหวัดลำปาง ๕๒๐๐๐ โทรศัพท์มือถือ ๐๘๙-๙๕๐๗๓๕๐
E-mail: sivapat@hotmail.com